

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 106 (1993)

Rubrik: Rapport annual 1992
Autor: [s.n.]

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 04.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

1992

Rapport annual

Romania · Uniun dals Grischs ·
Uniun rumantscha da Surmeir ·
Renania · Societad retorumantscha ·
Uniun da scripturAs rumantschAs ·
Cuminanza rumantscha da radio
e televisiun · Uniun da las
Rumantschas e dals Rumantschs
en la Bassa

LIA
RUMANTSCHA

© LIA RUMANTSCHA, 1993, CUIRA
cumposiziun e stampa: Spescha e Grünenfelder, Glion
450 exemplars

Cuntegn

Prefaziun da Chasper Pult, parsura LR	5
Organs da la LR	9

RAPPORT DA LAVUR

Introducziun	18
1. Uniuns affiliadas	19
2. Collavuratur regiunals	19
3. Scolaziun e furmaziun	20
4. Assimilaziun/integraziun	25
5. Rumantsch grischun	26
6. Post da linguatg	31
7. Post da translaziun	34
8. Servetsch d'infurmaziun e documentaziun	35
9. Meds da massa, infurmaziun, preschientscha rumantscha	39
10. Teater rumantsch	45
11. Chant e musica	50
12. Ediziuns LR 1992	51
13. Contacts/autoritads	57
14. Scuntrada rumantscha 1994	62
15. Administraziun, organisaziun, finanzas	63

Documents

1. Reglament per ils collavuratur regiunals	65
2. Revisiun da l'artitgel 116 CF (preschentaziun sinoptica da las versiuns dal cuss. federal e dal cuss. dals stadis	69
3. Cunvegna tranter l'UTP e la LR conc. la collavuraziun.	70
4. Regulativ per ils curs d'assimilaziun/integraziun linguistica	72
5. Directivas conc. l'instrucziun "1 tar 1"	74

Defunctas e defuncts 1992	75
---------------------------------	----

RAPPORTS DA LAS UNIUNS AFFILIADAS

Societad retorumantscha	77
Romania + <i>rapport dal collavuratur regiunal</i>	80
Uniun dals Grischs + <i>rapport dal collavuratur regiunal</i>	88
Renania + <i>rapport dal collavuratur regiunal</i>	95
Uniun rumantscha da Surmeir + <i>rapport dal collavuratur regiunal</i>	104
Uniun da scripturas e scripturs rumantschs	111
Cuminanza rumantscha da radio e televisiun	115
Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa	118
Rapport da la Cuminanza mussadras rumantschas	120
Rendaquint da la LR	122

Consolidar e cuntinuar

da Chasper Pult, parsura LR

Rumantsch grischun

Il cumenzament da la nova perioda d'uffizi e da l'onn da lavur 1992 è stà bullà d'ina petiziun cunter il diever dal rumantsch grischun sin plaun federal. Igl è evident che l'offerta d'ina varianta standardisada per tut la Rumantschia po svegliar malsegirezzas ed irritaziuns, cunquai ch'il rumantsch grischun è concepì per diever passiv e na vegn betg instruì. La mancanza d'infurmaziun d'ina part da la populaziun rumantscha areguard l'adiever dal rumantsch grischun vegn ad avair contribuì a la skeptica exprimida tras la petiziun.

Las consequenzas èn stadas negativas. Cun auzar ina confruntaziun interrumscha sin nivel federal è ida a perder blera bainvulientscha envers la Rumantschia. Questa apparenta dispita ha pudì servir sco alibi per marginalisar u perfin per betg pli considerar la lingua rumantscha. Las incumbensas per translaziuns - e cunquai er las entradas per la Lia rumantscha - èn sa diminuidas considerablain. Cunquai che la gronda part da las suttascripziuns è vegnidas ramassadas en la part sura da la Surselva è quella regiun vegnida bullada malgistamain sco conservativa e sco factur d'impediment per in'unitad rumantscha. Ma er en la Cadi datti bleras vuschs ch'enclegian fitg bain la necessitad d'ina furma rumantscha che garantescha la preschientscha da nossa lingua en uschè bleras occasiuns sco pussaivel.

Positiv per la LR è stada questa confruntaziun perquai ch'ella ha stimulà a trair bilantsch sur da 10 onns rumantsch grischun. En in'occorrenza da giubileum ed en la decisiun da la radunanza da delegadas da prolungar las directivas areguard il diever dal rumantsch grischun èn sa mussads dus aspects essenzials:

- Tut ils organs da la Lia rumantscha resguardan il rumantsch grischun sco in element essenzial per garantir er en avegnir ch'il rumantsch possa sa mantegnair sper il tudestg.

- La furma linguistica dal rumantsch grischun è consolidada e porscha in instrument che po vegnir duvrà en tuttas domenas dal mintgadi e che mintga Rumantscha e mintga Rumantsch chapescha.

Quai che fa basegn er u surtut en l'avegnir è in'infurmaziun cumpletta e cuntinuanta areguard il rumantsch grischun. La Lia rumantscha spetga era che chantun e confederaziun s'exprimian en questa dumonda, considerond lur obligaziun da resguardar nossa lingua naziunala uschè ferm sco ella merita quai. Ina bun'ensaina è stà il fatg ch'il medem mument che la petiziun è vegnid'inoltrada han ils giuvens rumantschs procurà en

atgn'iniziativa ch'il cudesch da prevenziun cunter il SIDA/AIDS "Jo" è vegnì publitgà en ina versiun rumantscha, natiralmain en rumantsch grischun!

La gasetta dal di

Suenter onns ed onns da discussiuns preparatoricas e lavurs da concepziun ha la LR tratg ina decisiun prest istorica. Realisond il fatg ch'in'organisaziun culturala na po betg surpigliar la funcziun d'editura d'ina gasetta quotidiana ha la radunanza da delegadAs extraordinaria decidì da surdar quest pensum ad in'unìun independenta ch'è vegnida fundada pauc temp suenter, la PRO SVIZRA RUMANTSCHA. Il fatg che l'antierur president da la Lia rumantscha è sa mess a disposiziun da presidiar quest'organisaziun mussa che la pretensiun da la Rumantschia d'avair sper il radio e la televisiun rumantscha era in organ scrit quotidian vegnia mantegnida cun persvasiun e che la LR possia seguir e sustegnair vinavant quest project en il rom da sias pussaivladads. Ils engraziaments da la LR van a Toni Cantieni, al mainaproject Giusep Capaul ed a la cumissiun accumpagnanta ensemen cun buns giavischs per in'activitad fritgaivla da la PRO SVIZRA RUMANTSCHA. Be ina gasetta unica po garantir l'existenza da la pressa rumantscha era per il proxim tschientaner.

Activitads en outras domenas

Sper ils dus chavazzins menziunads, che vegnivan illuminads dals reflecturs sin il palc da lavur da la LR, han bleras outras activitads caracterisà l'onn 1992. En la lavur culturala è vegnids examinads l'engaschament e la prestaziun dals collavuradors regiunals. Per sustegnair e stimular lur impurtant'activitad d'animaziun è il reglament vegnì revidì. Cun definir en moda clera las cumpetenzas e cunzunt cun stgaffir ina cumissiun ch'accumpogna la lavur activamain avessan da vegnir dads novs impuls.

Per augmentar la spierta e la vendita da publicaziuns rumantschas è vegnì avrì ina libreria rumantscha cun il num suggestiv "IL PALANTIN", che vegn manada independentamain da la Lia rumantscha.

En la lavur politica è da menziunar ils numerus contacts sin champ federal, oravant tut en vista a la revisiun da l'art. 116 CF, e quels sin champ chantunal. Ad in'occurrenza d'infurmaziun ha la LR gi' l'ocasiun d'infurmar l'entir grond cussegl areguard sias activitads, quai che s'è verifitgà sco ina necessitad per stgaffir enclegientscha e per evitar malchapientschas. Cun il departament da cultura è in'occurrenza da menziunar ils contacts regulars e caracterisads da respect vicendaivel. Ils contacts cun la regenza en general ston dentant vegnir

in'impurtanta lavur culturala e linguistica che tschertga da cumplettar las obligaziuns ch'il chantun Grischun triling ha e sto surpender. Cunzunt dumondas da finanziaziun en temps economicamain difficils ston vegnir discutadas cuminaivlamain. Grazia a l'engaschament da la LR, dal chantun Grischun e da l'uffizi federal da cultura èsi stà pussaivel da reducir la contribuziun federala be per 5 % enstagl ils 10 % projectads. Quai ha pussibilità da preschentar in preventiv pli u main equilibrà senza che la LR haja gì da restrenscher considerablmain ses program da lavur minimal. Per l'avegnir ston però vegnidas tschertgadas soluziuns che garanteschan la cuntinuitad da las activitads senza spadas da Damocles.

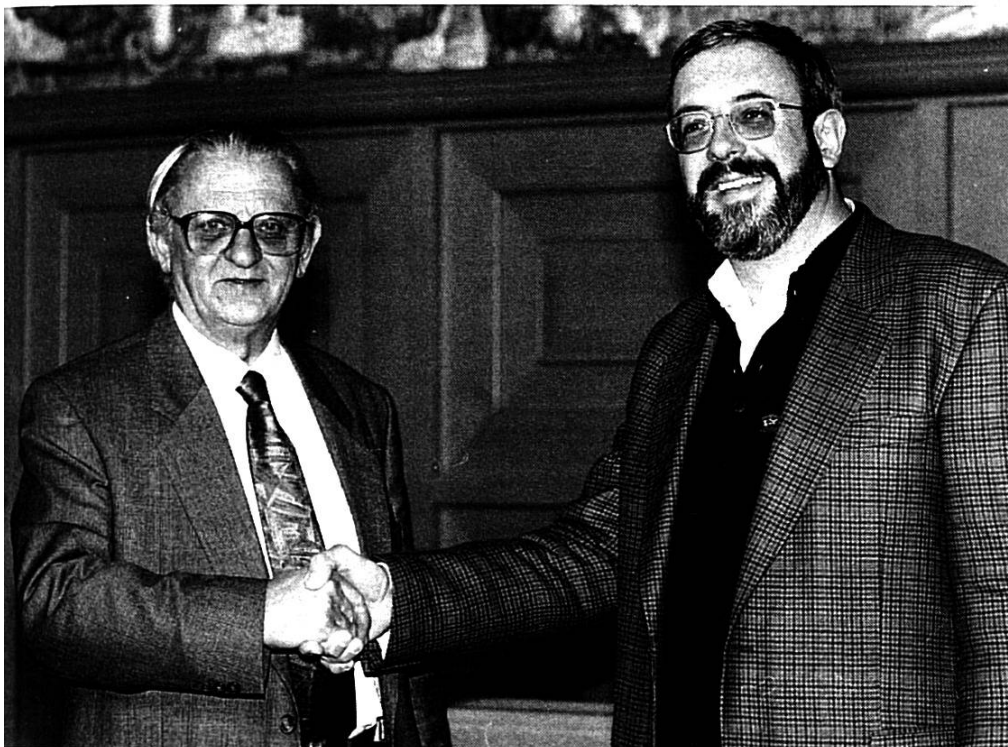

Foto: de Jong

Toni Cantieni
(sanester) surdat ses
uffizi sco president da
la LR a Chasper Pult

Engraziament

Il organs da la LR e las uniuns affiliadas prestan gronda e buna lavur, caracterisada da perseveranza ed engaschament idealistic. La fidanza demussada è stimulaziun per la suprastanza da cuntinuar sin las vias enchaminadas. L'engraziament va a tuttas persunas organisadas en ina u

l'autr'instituziun ed includa era las numerusas persunas che s'engaschan individualmain per il rumantsch.

A la suprastanza vuless jau engraziar per la bun'atmosfera da lavur che stat sut l'ensaina da retschertga da cumpromiss senz'evitar confruntaziuns constructivas.

Surtut vuless jau engraziar a Bernard Cathomas ed a tuttas collavuraturs e tuts collavuraturs per l'excellent lavur prestada e per la buna collavuraziun. Durant l'onn da gestiun avain nus gì da prender cumià da Georges Darms ch'era il responsabel dal post da linguatg dapi 10 onns. L'engaschament cumpetent e persvasiv ha caracterisà ses temp da lavur ed

ils resultats dattan perditga visibla. En pli ans banduna Linus Berther ch'ha manà conscienziusamain il post d'ediziuns. En num da tut ils organs da la Lia rumantscha vuless jau engraziar per la lavur prestada. Cun dunna Anna-Alice Dazzi Gross sco nova manadra dal post da rumantsch grischun po vegnir garantida ina cuntinuaziun optimala. Il post d'ediziuns resta vacant, tanter auter era ord motivs da restricziuns finanzialas.

Per finir ma statti a cor da constatar ch'jau hai ma pudì persvader cuntinuadamain da l'auta professiunalitad che regna en il secretariat da la Lia rumantscha. Igl è in plaschair da pudair s'engaschar per nossa Ruman-tschia sut questas premissas. Quai dat era las energias necessarias per supperar muments difficils e per pudair sentir e vesair adina puspè bunas perspectivas per nossa lavur en avegnir.

Organs da la LR

Suprastanza

Parsura Chasper Pult, Pasqual
Viceparsura Gion Kunfermann, Lon
Assessurs Giusep Capaul, Mustér
Jon Domenic Parolini, Favugn/Scuol
Gion Pol Simeon, Domat/Lantsch

SuppleantAs Domenic Camastral, Puntraschigna
Remi Capeder, Casti
Cristian Joos, Cuira/Lon
Rita Killias-Cantieni, Laax

Presidents da las societads affiliadas

Romania Gion T. Deplazes, Domat/Sagogn
UdG Renata Bott, Tschierv
Renania Martin Cantieni, Donat
URS Romano Plaz, Savognin

SRR Jachen Curdin Arquint, Cuira
USR Flurin Spescha, Turitg
CRR Fidel Caviezel, Cuira
URB Gian Guolf Bardola, Thalwil

Il president da las societads affiliadas furman ensemen cun la suprastanza il cussegl da la Lia rumantscha.

Radunanza da delegadAs

sa cumpona da delegadAs da las uniuns affiliadas a la LIA RUMAN-TSCHA (63 del.), dals 8 presidents da las uniuns affiliadas e dals 5 comembers da la suprastanza (total: 76 vuschs)

Societad retorumantscha (5 del.)

Roman Caviezel, Cuira
Felix Giger, Cuira
Cristian Joos, Cuira
Genoveva Seger-Arquisch, Vaduz
Arnold Spescha, Cuira

suppleants:
Gion Gaudenz, Puntraschigna
Gion Arthur Manetsch, Domat

Romania (18 del.)

Remo Arpagaus, Laax
Martin Cabalzar, Cumbel
Nicolaus Caduff, Vella
Pieder Caduff, Sagogn
Sora Florentina Camartin, Mustér
Aurelio Casanova, Glion
Richard Cavigelli, Cuera
Giusep Decurtins, Cuera
Giusep Giuanin Decurtins, Falera
Gion A. Derungs-Brücker, Cuera
Adolf Hosang, Curaglia
Sep Antoni Muoth, Razén
Sur Gion Martin Pelican, Sagogn
Arnold Spescha, Cuera
Gion Battesta Spescha, Danis
Duri Sulser, Domat
Mariano Tschuor, Laax
Isidor Winzap, Cuera

suppleantAs:
Gian Bundi, Vella
Theo Haas, Domat
Heimo Heisch, Cuera
Gion Lechmann, Sumvitg
Cecilia Maissen-Desax, Mustér
Miriam Manetsch-Berther, Sedrun
Martin Schnoz, Rueun
Brida Sgier, Vignogn
Carli Tomaschett, Cuera

Uniun dals Grischs (14 del.)

Romedi Arquint, Chapella
Claudio Chiogna, Samedan
Nina Dazzi, Zuoz
Jon Depeder, Sta. Maria
Irma Egler, Lavin
Rico Falett, Sent
Anita Gordon, Silvaplauna
Robert Giacometti, Lavin
Ernesta Majer, Ardez
Monica Menig, Scuol
Maria Sedlàcek, Sent
Josef Thomas Stecher, Tarasp
Gion Tschärner, Zernez
Philipp Walther, Champfèr

suppleantAs:
Brigitta Arquint, Zernez
Peider Bezzola, Puntraschigna
Ruodi Bruderer, Cuaira
Annamaria Fisch, Bravuogn
Jon Peider Lemm, S-chanf
Gion Peider Mischol, Zernez
Philipp Niggli, Fex
Nuot P. Saratz, Puntraschigna
Elsi Schneller, S-chanf
Chatrina Urech, Samedan

Renania (7 del.)

Plasch Barandun, Veulden
Vreni Caprez-Spreiter, Trin-Digg
Bernard Demarmels, Andeer Crist
Sep Item, Flem
Hanspeter Meiler, Flem
Felix Pfister, Domat
Georgina Schaller, Donat

suppleantAs:
Elisabeth Coray, Sagogn
Christ Casper Dolf, Vargistagn
Martin Gabriel, Glion
Peter Janki, Luven
Silvia Mark, Ziràn
Jacob Pfister, Vuorz

Uniun rumantscha da Surmeir (6 del.)

Gion Cola, Riom
Marlies Jegher, Mulegns
Rudi Netzer, Savognin
Anita Simeon, Lantsch
Peter Simeon, Lantsch
Gustav Sonder, Alvagni

suppleantAs:
Christian Schnöller, Casti
Otmar Spinass, Tinizong
Rina Steier, Savognin
Violanta Uffer, Tinizong

Uniun da scripturas e scripturs rumantschs (5 del.)

Annamengia Bertogg, Castrisch	<i>suppleantAs:</i>
Clo Duri Bezzola, Oetwil am See	Irma Klaingutti, Zuoz
Peder Cadotsch, Lucerna	Jon Nuotclà, Cuir
Roc Poltera, Lüchingen	Oscar Peer, Cuir
Gion Battesta Spescha, Wädenswil	Gion Peder Thöni, Riehen

Cuminanza rumantscha da radio e televisiun (5 del.)

Remi Capeder, Casti	<i>suppleantAs:</i>
Natalia Gliott, Laax	Curdin Foppa, Favugn
Martin Quinter, Mustér	Remo Goldy, Cuir
Chasper Stupan, Cuir	Theo Haas, Domat
Claudia Willy-Bazzi, Ftan	Paul Michael, Cuir
	Norbert Vinzens, Sedrun

*Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs
en la Bassa (3 del.)*

Clau Derungs, Malers
Sigisbert Lutz, Berna
Cilgia Vital, Goldach

Revisurat LR

<i>Revisurs</i>	Jon Peider Lemm, parsura, S-chanf Valentin Derungs, Glion Jon Dolf, Flem
-----------------	--

<i>Suppleants</i>	Conrad Plaz, Savognin Duri Sulser, Domat
-------------------	---

Commembers d'onur da la LR

Reto Florin, Cuir/Tschlin (suprastant LR 1944-1960)
Toni Cantieni, Lai (parsura LR 1984-1991)

Cumissions, gruppas da lavur e gremis speziels LR

Cumissiun da chant

Giusep Giuanin Decurtins, parsura, Falera
Ernst Bromeis, Ardez
Mario Candrian, Cuira
Albert Gaudenz, Zuoz
Rudi Netzer, Savognin
Marcus Zarn, Landquart
Erwin Ardüser, LR

Cumissiun d'ediziun per carnets OSL

<i>Surselva</i>	Augustin Manetsch, parsura, Mustér
<i>Surmeir</i>	Domenica Steier, Savognin
<i>Sutselva</i>	Cristian Joos, Cuira
<i>Engiadina</i>	Rut Plouda-Stecher, Ftan
<i>LR</i>	Linus Berther, Cuira

Cuminanza mussadras rumantschas

<i>Presidenta</i>	Mirta Hartmann, Silvaplauna
<i>Vicepresidenta</i>	Alice Ardüser, Flem-Vitg
<i>Actuara</i>	Sora Florentina Camartin, Mustér
<i>Cassier</i>	Daniel Manzoni, Segl
<i>Assessura</i>	Barbara Rupp, Laax
<i>Revisuras</i>	Sora Veronica Albin, Glion
	Mirta Lombris, Alvagnì-Vischnanca

Cussegliadra da scolina per l'Engiadina

Anni Tscharner-Tschander, Zernez (fin 7/1992)

Conferenza dals scolasts da rumantsch en las scolas medias

<i>Manader</i>	Curdin Jeitziner, Mustér
----------------	--------------------------

Gruppa da lavur "La Quotidiana"

<i>Manader</i>	Giusep Capaul, Mustér
<i>Commmembers</i>	Remi Capeder, Casti
	Ignaz Cathomen, Falera
	Sep Item, Flem
	Jon Peider Lemm, S-chanf
	Nuot Saratz, Puntraschigna

La cumissiun è vegnida schliada ils 2 da matg 1992.

Cussegl da la fundaziun Chasa Rumantscha

<i>Parsura</i>	Bernard Cathomas, repr. LR
<i>Viceparsura</i>	Jon Domenic Parolini, repr. UdG
<i>Actuar</i>	Toni Berther, repr. Romania
<i>Cassier</i>	Remi Capeder, repr. URS
<i>Assessurs</i>	Martin Cantieni, repr. Renania
	Gion Kunfermann, repr. LR
	Chasper Pult, repr. LR
	Gieri Seeli, repr. Legat Cadonau
	Genoveva Seger-Arquisch, repr. SRR
<i>Revisurs</i>	Clau Defuns
	Domenic Signorell

*Gruppa d'accompagnament per
"Istorgia da la litteratura rumantscha
FUNTAUNAS IV" da Gion Deplazes*

Curdin Jeitziner, Mustér
Faust Signorell, Valbella
Gian Peder Gregori, LR

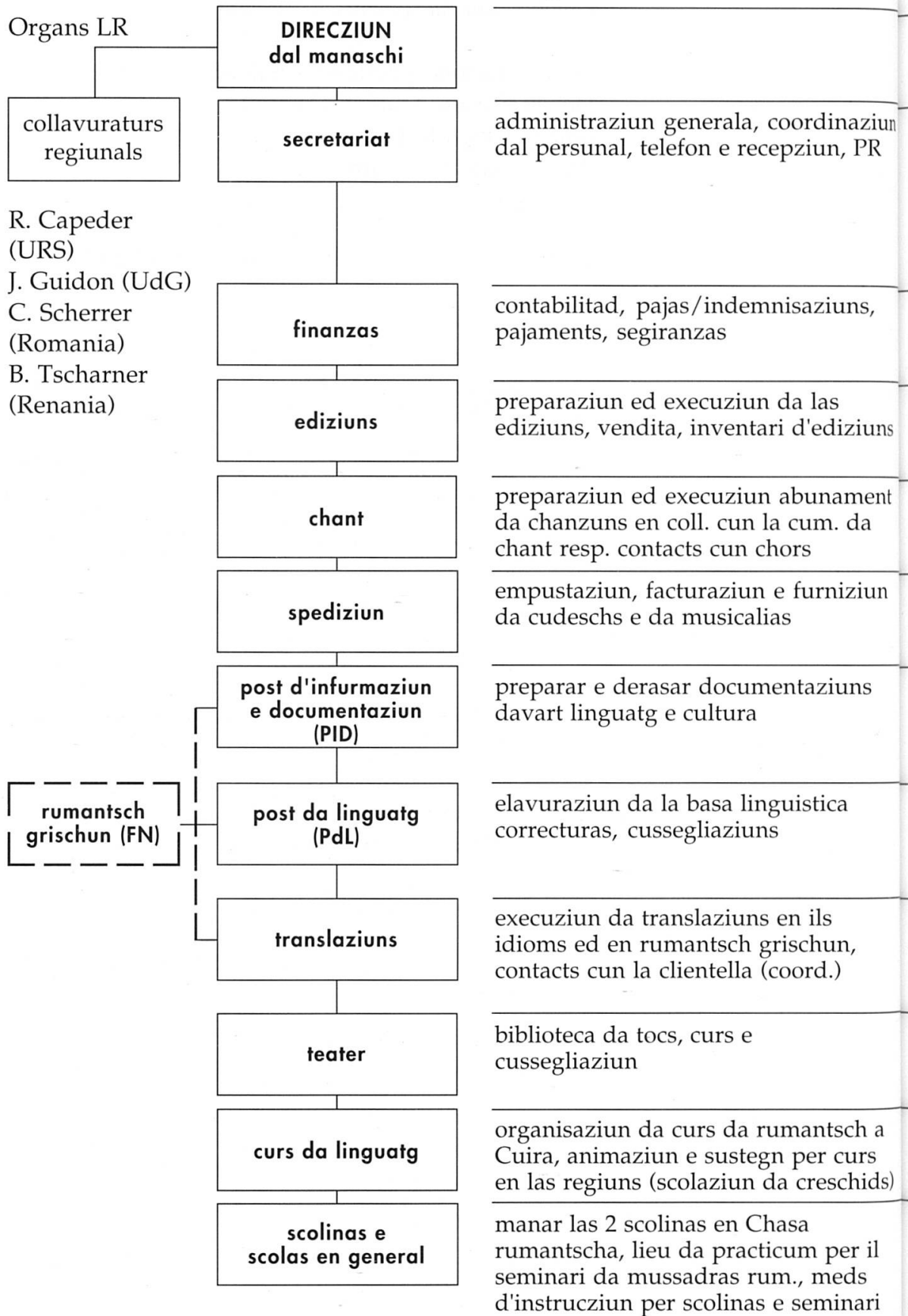
*Gruppa da lavur per l'ediziun da las ovas
da Giacun Hasper Muoth*

Norbert Berther, repr. Romania
Iso Camartin, repr. scientific
Luregn Carigiet, repr. vischnanca Breil
Bernard Cathomas, repr. LR
Georg Jäger, repr. da la Societad per
la perscrutaziun da la cultura grischuna

*Cumissiun consultativa per
l'applicaziun dal rumantsch grischun*

Silvia Candreia, presidenta, Salouf
Jachen Curdin Arquint, Cuira
Johann Clopath, Trin
Alexi Decurtins, Cuira

Centrala da la Lia rumantscha a Cuira (posts)

(persunas) *Lia rumantscha - centrala (1992)*

Direzziun: dr. Bernard Cathomas, Cuiru/Breil
Substitut: Erwin Ardüser, Laax

Manader: Erwin Ardüser, Laax
Collavuraturas: Bernadette Studhalter-Vincenz, Cuiru (75%)(-4/92)
Karin Pattis, Cuiru/Martina
EmprendistAs: Armin Casanova, Cuiru/Vignogn; Alice Darms,
Ruschein (7/92); Georgina Janki, Cuiru/Vuorz (-7/92);
Constanza Mosca, Cuiru/Sent (-7/92)

Manadra: Barbla Buchli, Cuiru/Sent (80%)

Manader: Linus Berther, Cuiru/Camischolas

Manader: Erwin Ardüser, Laax

Manader: Linus Berther, Cuiru/Camischolas
Collavuratura: Amalia Deplazes, Cuiru (parz.)

Manader (PID): lic. fil. Manfred Gross, Cuiru/Fuldera (60%)
Manader (PdL): dr. Georges Darms, Cuiru/Ruschein (1/2 piazza) (-3/92)
Collavuraturas: lic. fil. Gian Peder Gregori, Domat/Bravuogn (50%)
dr. Clau Solèr, Cuiru/Lumbrein (80%)

Rumantsch grischun (FN) (PGR)

Manader: dr. Georges Darms, Cuiru/Ruschein (1/2 piazza)(-3/92)
Manadra: lic. fil. Anna-Alice Dazzi Gross, Cuiru/Samedan (80%)
(4/92)

CollavuraturAs: lic. fil. Violanta Spinaz Bonifazi, Lai (50%)
Mengia Menzli, Cuiru/Ruschein (55%)

Coordinaziun (tr.): Erwin Ardüser, Laax
TranslaturAs: Ursulina Cathomen-Monn, Cuiru/Mustér (60%)
Marlis Menzli, Cuiru (parz.)

Manadra: Karin Pattis, Cuiru/Martina

Coordinaziun: Barbla Buchli; Karin Pattis; collavuraturas regionalas

Mussadras: Heidi Caviezel-Cathomen, Razén
Madlaina Arquint, Cuiru/Chapella
Transport: Walter Isenschmid, Cuiru

Rapport da lavur 1992

Elavurà dals divers posts da lavur.

Lavur dals organs da la LR

La suprastanza ha salvà 21 sedutas e deliberà 214 tractandas. Il cussegl ha gì 4 tschentadas cun 30 tractandas. La radunanza da delegadAs è sa radunada per sias tschentadas ordinarias ils 13 da zercladur a Donat ed ils 12 da december a Cuira e per ina radunanza extraordinaria conc. la dumonda da pressa ils 2 da matg 1992 a Cuira.

La LR ha prendì encunter dus postulats. Mariano Tschuor: "Postulat davart democratisar la LR" e Giusep Capaul "Postulat davart scriver l'istoria dil moviment romontsch per documentar sia structura democratica e representativa".

La suprastanza LR ha discutà en spezial dumondas da la structura da la LR, era conc. ina revisiun dals tschentaments ed ina democratisaziun supplementara. En la seduta dal cussegl LR da l'october è vegnì fatg la proposta che las uniuns affiliadas nomineschian mintgina ina persuna cumpetenta per l'istoria e la structura da l'uniun e che las uniuns affiliadas fetschian ponderaziuns davart lur atgna basa democratica sin fundament dals tschentaments vertents.

Il revisurat ha salvà 1 seduta. El ha retschet regularmain ils protocols dals organs LR ed actas spezialas davart la gestiun LR.

Engraziar vulessan nus cun questa chaschun era a signur Christian Cavegn da la controlla da finanzas dal chantun Grischun. El ha controllà quest onn per la 30avla giada las finanzas da la LR.

1. UNIUNS AFFILIADAS

Tuttas uniuns affiliadas èn vegnidas contactadas per las sequentas dumondas:

- SCUNTRADA 1994
- Applicaziun dal rumantsch grischun
- Commembradi sco persuna giuridica en la Pro Svizra Rumantscha
- Libreria rumantscha a Cuira

Cun las uniuns regionalas èn las sequentas dumondas vegnidas tematisadas:

- Scursaniziun da las contribuziuns federalas.
- Revisiun dal reglament per ils collavuratur regionalas.
- Directiva conc. custs da biro dals collavuratur regionalas.

A la Romania è vegnì concedì ina contribuziun extraordinaria per ils novs indrizs en la cuort Ligia Grischa a Trun. Cun l'Uniun dals Grischs, la Renania e l'Uniun rumantscha da Surmeir èn vegnidas discutadas dumondas en connex cun il project per ils novs vocabularis regionalas. Cun la Romania collavura da LR en connex cun las ovras da Giacun Hasper Muoth (lavurs da coordinaziun ed administraziun). Cun ils presidents da las uniuns affiliadas han gì lieu sedutas spezialas en connex cun la revisiun dal reglament per ils collavuratur regionalas. Represchentants da la LR han prendì part a las radunanzas annualas, per part era a sedutas da differentas uniuns affiliadas. La suprastanza ha approvà ils statuts da l'URB. Per l'Uniun da scripturas rumantschas ha il post d'ediziun LR administrà l'ediziun da las NOVAS LITTERARAS, (LITTERATURA).

2. COLLAVURATURS REGIONALS

Ils rapports dals collavuratur regionalas agiuntads als rapports da las uniuns regionalas pertutgadas dattan invista detagliada en la lavur prestada.

Las lavurs dals coordinatur vegnan planisadas e coordinadas en rapports mainsils cun il secretari. Per mintga di dattan ils collavuratur era

rapport da lur lavur. Il reglament per ils collavurats regiunals è vegnì revedì (cf. document en agiunta). Quel regla pli cler las cumpetenzas ed incumbensas da la LR e da las uniuns regionalas per l'engaschament e la lavur dals collavurats regiunals, instituziunalisescha ina cumissiun accompagnanta (CA) e precisescha il carnet da duairs dals collavurats regiunals.

En ina retschertga speziala cun in questiunari detaglià han ils collavurats regiunals eruì l'adiever dal linguatg en tuttas vischnancas rumantschas. L'evaluaziun da questa retschertga vegn fatga en il rom da l'evaluaziun dals resultats da la dumbraziun federala dal pievel 1990.

3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

Scolinas

La lavur da la cussegliaadra da scolina en Engiadina è vegnida cuntinuada parzialmain fin a la fin da l'onn scolastic 91/92. Tenor la nova lescha da scolina, entrada en vigur l'atun 1992, croda l'incumbensa da la LR per cussegliaadras da scolina. Il chantun prevesa in inspectorat da scolina tenor lescha, art. 22. A dunna Anni Tscherner, ch'è stada en uffizi da la LR sco cussegliaadra da scolina per l'Engiadina, engraziain nus cordialmain per sia gronda lavur.

La situaziun precara en singulas scolinas nun è sa midada. En Engiadin'auta ed en la zona tradiziunala da cunfin linguistic vegn il dumber d'uffants ord famiglias rumantschas adina pli pitschen e l'integraziun linguistica adina pli greva. Ussa constatesch'ins era en vischnancas fin uss fermamain rumantschas en Surselva (Sagogn ed autras scolinas da la Foppa) relativamain grondas parts da scolarets ord famiglias mez u na-rumantschas.

En la scolina a Domat datti tendenzas d'integrar en la scolina rumantscha ina grupp da scolarets tudestgs. Quest problem è vegnì discutà cun persunas da Domat. Anc adina mancan mussadras rumantschas.

Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)

La LR ha collavurà cun ina grupp da la CMR en connex cun l'ediziun da CHANZUNETTAS E VERSETS. L'ediziun è pronta per la stampa.

Scolinas a Cuira

Las scolinas èn vegnidadas manadas cun in dumber total da 38 uffants l'onn da scola 1991/92. L'atun 1992 han danovamain 36 uffants entschet las duas scolinas. La scolina en Chasa rumantscha mantegna sia funcziun sco scolina d'exercizi da las mussadras rumantschas e gida era a mantegnair la schientscha da las famiglias rumantschas a Cuira. Cun la citad da Cuira è

vegnì fatg ina cunvegna conc. menar las scolinas rumantschas a Cuira. Las adattaziuns a la nova lescha da scolina èn succedidas. L'uniun da scolina Cuira (USC), presidiada da Joos Risch, è vinavant pronta da sa participar vid ils custs per il transport dals uffants.

Roman Caviezel ed il secretari han fatg ina saira per ils geniturs cun uffants en scolina rumantscha davart la situaziun da bilinguitad. Per recepir uffants en scolina accepta la USC sequentas cundiziuns che vegnan integradas en ils statuts da l'uniun:

1. Ils geniturs (che tramettan lur uffants en scolina rumantscha a Cuira) vulan che lur uffants emprendian rumantsch, respectivamain approfondeschian las conuschentschas en quest linguatg. Els vesan ils avantatgs da la bilinguitad per lur uffants e sustegnan quella bilinguitad activamain.

2. Ils geniturs acceptan che l'entir'instrucziun da scolina vegn fatga en rumantsch. Els èn prontos da collavurar cun las mussadras e da gidar a surmontar problems che sa resultan da quest'instrucziun.

3. Il rumantsch vegn duvrà, evtl. era sper in auter linguatg, en la famiglia dals uffants che vegnan en scolina rumantscha. Almain l'ina u l'autra part dals geniturs san pia sez rumantsch ed èn prontos da sustegnair la lavur linguistica che vegn fatga en scolina. La recepziun d'uffants ord famiglias cumpletamain na-rumantschas è sulettamain pussaivla excepziunalmain e sch'ils geniturs acceptan las cundiziuns fixadas en ils puncts 1 e 2.

Scolinas

Tuttas scolinas fan er lavur d'integrasiun linguistica. A Schlarigna èn vegnids fatgs 3 curs da rumantsch per "Geniturs ed uffants" en scola/scolina. En gruppas spezialas retschaivan ils participants in'introducziun en il rumantsch ch'ils pitschens emprendan en scolina. Ils collavurators regionalis provan da propagar tals curs er en auters lieus.

Scolas fundamentalas tudestgas

Ils curs da rumantsch en las scolas a Cuira èn vegnids realisads l'onn scolastic 1991/92 be cun 23 scolarAs e l'onn 1992/93 vegn cumenzà cun 27 scolarAs en 5 gruppas. Il dumber da scolarAs per quests curs è sa diminui considerablamain ils ultims onns.

En connex cun la lingua estra en las scolas primaras tudestgas ha gè lieu in'infurmaziun dal chantun. La LR aveva postulà - ed era infurmà ils exponents da las vischnancas pertutgadas en quest senn - che las vischnancas al cunfin da linguatg, che han fin uss scolas fundamentalas tudestgas ed instrucziun da rumantsch (1 - 2 uras/emna), duessan pretender il rumantsch, lur linguatg tradiziunal, sco emprima lingua supplementara en la scola mesauna. Ina part dals exponents da questas vischnancas èn dentant s'exprimids fitg sceptics cunter il rumantsch. San Murezzan para

da preferir il talian. La LR prevesa l'entschatta da 1993 in'ulteriura discussiun cun questas vischnancas.

En pliras vischnancas che han fin uss rumantsch sco rom obligatori, datti tendenzas da reducir il rumantsch ad in rom facultativ. Ad Andeer vegn lavurà vid in'instrucziun sistematica da rumantsch, a Veulden e Sched vegnan fatgas emprovas empermettentas cun novas metodas. - A Razén ha ina gruppà discutà da far in'emprova cun rumantsch grischun en scola. A Bravuogn vegn vinavant rimnà experien-tschas cun in model specific per l'instrucziun da rumantsch.

Il chantun ha ina gruppà da lavur che prepara in concept per novs meds d'instrucziun per questas scolas.

Scolas fundamentalas rumantschas

En il sector da scola n'ha la Lia rumantscha nagina cumpetenza. Ella po sulettamain dar impuls. La LR renconuscha la gronda lavur che vegn prestada dal chantun en il sector dals meds d'instrucziun.

Nov'attenziun dat la Lia rumantscha a la situaziun da las scolas rumantschas en Engiadin'auta. Cun excepziun da San Murezzan vegn instruì da la 1. fin 6avla classa en rumantsch. Ils scolars e las scolaras derivan dentant per gronda part da famiglias na-rumantschas, surtut tudestgas. Ina visita en diversas scolas ha cumprovà, ch'ils scolars emprendan en general rumantsch cun resultats sorprendents. La metoda che vegn applitgada sa numna oz: immersium. Tut ils roms da scola èn automaticamain er roms da linguatg. Dapi in pèr onns exista en Svizra in grond interess per il model d'immersium per l'educaziun bilingua. Differentas publicaziuns decleran la metoda ed ils avantatgs. Senza dubi èn ils resultats da l'instrucziun da linguatg tras immersium considerablmain superiors a mintg'otra furma d'instrucziun.

Pir en connex cun las discussiuns sin plaun internaziunal e naziunal han ins constatà en la Rumantschia ch'ella ha fatg immersium linguistica gia daditg. Tge signifitga il model d'immersium per l'Engiadin'auta? La magistraglia dastga constatar ch'ella è a la testa dal svilup pedagogic cun quest'immersium gia cumprovada. Geniturs da lingua tudestga pon acceptar e sustegnair ina tal'instrucziun che porta avantatgs er per lur uffants. Geniturs rumantschs chattan danovamain la segirezza che lur uffant profitescha dapli ch'en ina scola da be in linguatg. La Rumantschia cuntanscha quai ch'ella vul: il mantegniment da la lingua. La Lia rumantscha vesa la necessitad d'infurmar geniturs e magisters che la metoda applitgada è d'interess er ordaifer il Grischun e ch'ella ha effects positifs.

Tuttina nun è la situaziun dal linguatg en las scolas en Engidadin'auta segirada. La LR tschertga il contact cun las autoritads da scola cun l'intent da sensibilisar per ils avantatgs da la metoda d'immersium e da far ad uras il pussaivel per mantegnair quest'instrucziun.

Divers postulats per il rinforzament dal rumantsch en las scolas vegnan discutads da la grupp da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN. Ils resultats vegnan integrads en il rapport da questa grupp.

Scolas professiunalas

La situaziun dal rumantsch en las scolas professiunalas nun è sa midada en cumparegliaziun cun l'onn da rapport 1991. A Cuir frequentan 132 scolarAs l'instrucziun da rumantsch e fan era l'examen en rumantsch. Cun il directur da la scola industrial a Samedan, ensemen cun il schef da l'uffizi chantunal per scolaziun professiunala, ha gè lieu ina discussiun conc. resguardar pli consequentamain il rumantsch. En discussiun è stada in'emna da concentraziun en rumantsch. Era conc. las scolas professiunalas discuta la grupp da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN divers postulats.

Cunquai ch'ils curs supplementars per paur en il Plantahof tenor decisiun dal cussegl grond dals 29 da nov. 1991 na prevesan nagin'instrucziun spezifica da rumantsch, vegn provà da realisar curs spezifics en las regiuns. Il collavuratur regiunal da l'Engiadina Bassa s'engascha, ensemen cun exponents dals paur, per quest'instrucziun.

Anc adina manca in'instrucziun da rumantsch en las scolas da tegnairchasa a Cazas ed en las scolas da pauras. Era en il segund curs dal Plantahof n'èsi betg reussì d'integrar il rumantsch, n'era betg da realisar in rom professiunal instrui en rumantsch.

Scolas medias e scolas autas

Postulats en connex cun midadas da l'instrucziun da rumantsch sin quest stgalim vegnan discutads en la grupp da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN.

La lavur vid il tom 4 da l'istorgia da la litteratura FUNATUNAS IV da Gion Deplazes vegn cuntinuada e per gronda part terminada per la cumposiziun e stampa.

Sin fundament da las circumscripziuns en l'ordinaziun davart la reconuschienscha da la maturitad (art. 8 da l'ordinaziun e cf. 18.1. da l'annexa) han diversas scolas medias visità la LR per sa laschar infurmar davart il rumantsch (cf. il rapport sut Post d'infurmaziun e documentaziun). La LR sa gida era cun inditgar referents e metter a disposiziun documentaziuns per quest'instrucziun.

A chaschun d'in'occurrenza dal "Center da perfecziunament da scolastas e scolasts da scolas medias" (WBZ) èn vegnidas discutadas pussaivladads d'infurmar ils magisters a las scolas medias davart il rumantsch en vista a lur lavur d'infurmaziun en scola.

La suprastanza è s'occupada cun la procedura da consultaziun per la revisiun da l'ordinaziun federala davart la reconuschienscha da la

maturitad ed ha dumandà la conferenza da magisters per las scolas medias da prender posiziun.

Divers exponents d'universitads han gì contact cun la LR en connex cun projects da perscrutaziun.

Il secretari sa participescha ad ina grupp da lavur, ensemen cun exponents da las universitads da Basilea, Berna e Genevra e cun in exponent dal Tessin, conc. l'evaluaziun dals resultats da la dumbraziun dal pievel 1990.

Scolaziun da creschidAs

La LR dat contribuziuns a la Scuntrada e furmaziun Surselva ed a la Scuntrada e furmaziun Ladina, afiliadas a l'associaziun da scolas autas popularas svizras (AUPS), per curs da linguatg cun main che 8 participantAs. Per mintga curs vegn er concedì ina contribuziun per l'organisaziun. Per la scolaziun da creschidAs en Sutselva e Surmeir han ils collavuratur regiunals in'incumbensa. La LR scuntra quint cun il chantun e las organisaziuns.

La SFS ha organisà, ensemen cun la LR, in curs da "Romontsch per Romontschs" per persunas che scrivan mintga di rumantsch, q.v.d. chanzlistAs, persunas da l'administraziun, e.a.

4. ASSIMILAZIUN/INTEGRAZIUN

Survista dals curs

En collavuraziun cun diversas instituziuns, autoritads communalas e regionalas (singulas organischan era curs en atgna reschia, sco p. ex.: Fundaziun Planta, Fundaziun Retoromana, Cerchel cultural Laax, Uniun dals Grischs, Società da traffic Scuol, Società da traffic Savognin, e.a.) e cun las uniuns Scuntrada e furmaziun èn vegnids organisads ils sequents curs da rumantsch:

Bever	2 curs	23 participantAs
Bravuogn	1	5
Breil	1	7
Cuira	18 (6 vall.; 12 surs)	113
Cumpadials	1	5
Flem	6	40
Ftan	2	8
Glion	10	81
Guarda	1	7
Laax	3	19
Lantsch	6	29
La Punt	1	8
Lohn	2	12
Müstair	1	5
Mustér	6	46
Puntraschigna	1	7
Razén	1	8
Sagogn	4	22
Samedan	5	53
San Murezzan	4	33
Santa Maria	2	14
Savognin	4	40
Scharons	2	16
Scuol	5	33
Segl	1	4
Sent	1	4
Silvaplaua	3	31
Surcuolm	1	4
Trin	1	5
Trun	1	7
Vella	3	25
Vignogn	2	7
Zernez	4	26
Zuoz	3	24
total	109 curs	771 participantAs

Il “Regulativ per ils curs d’assimilaziun/integraziun linguistica” è vegnì revidì (cf. l’aggiunta a quest rapport).

Per ils curs “inA scolastA - inA scolarA” è vegnida fatga ina nova directiva che reglescha l’instrucziun cun be inA participantA (cf. aggiunta al rapport).

Meds d’instrucziun

Tuts meds d’instrucziun tenor l’indicaziun sin pagina 26 en il rapport annual dal 1990 stattan vinavant a disposiziun. Sco nov med d’instrucziun stat a disposiziun: il giu da linguas en tut ils 5 idioms. Quest giu sustegna, promova ed ingrondescha il stgazzi da plets dals participants a maun da divers gieus.

Cun l’autur dals curs da rumantsch, Gieri Menzli, e cun magisters e magistras da rumantsch è vegnì discutà la pussaivladad da rimnar materialias supplementaras al curs nr. II per metter quellas a disposiziun a las personas che dattan curs.

Sin dumonda dal radio DRS 2 elavurescha la LR in pitschen curs da rumantsch cun lecziuns à 5 minutas. Quest curs duess esser pront per l’emissiun per l’onn proxim.

Studi davart l’integraziun linguistica

A Sagogn è vegnì fatg in project da pilot sut il titel “Integraziun dad immigrantas ed immigrants da lungatg buca romontsch en ina vischnaunca”. La LR ha sustegnì quest project per retschaiver in’invista da detagl en il process d’integraziun da Na-rumantschAs.

Ils collavuratur regionals fan lavur speziala per sensibilisar la populaziun rumantscha ed ils immigrants per dumondas d’integraziun linguistica, tegnan contact cun personas che dattan curs da linguatg e provan da motivar la populaziun da discurrer rumantsch cun las personas immigradas che vulan discurrer rumantsch.

5. RUMANTSCH GRISCHUN

Persunal

L’entschatta d’avrigl ha *dr. Georges Darms* bandunà la LR per surpigliar la professura da rumantsch a l’universidad da Friburg. El è stà durant passa 10 onns il responsabel per il Post da linguatg (PL) ed il Post da rumantsch grischun (PRG) da la LR.

Sut sia direcziun èn quels dus posts sa sviluppads a quai ch’els èn oz. I nun è pussaivel d’enumerar en quest lieu tut ses merits per il Post da rg durant ses temp d’uffizi (cf. ils rapports annuals dals davos diesch onns). In spezial merit ha Georges Darms per la banca da datas da la LR. El è

s'engaschè fermamain per l'integraziun da l'elavuraziun electronica da datas (EED) a la LR, ha elavurà ensemen cun noss programmader, signur Arnold Loepfe (Alsoft Hard- e Software) ils programs necessaris ed ha tgirà e surveglià sper tut las lavurs linguisticas era quellas da l'EED. Grazia a sia gronda lavur disponin nus oz d'ina banca da datas da radund 170'000 endataziuns.

20 persunas privatas ed instituziuns (diff. translatur e persunas privatas, Radio rumantsch, Radio Piz Corvatsch, redacziuns da las gasettas rumantschas, collavuratur regiunals da la LR, redacturs dals novs vocabularis regiunals) èn actualmain colliadas cun nossa banca da datas ed han uschia access direct a la terminologia elavurada. Ils redacturs dals vocabularis regiunals han ultra da quai pudì surpigliar per lur lavur ils programs per l'elavuraziun da vocabularis iniziads ed elavurads da Georges Darms.

Georges Darms stat era vinavant en contact cun noss post da lavur per cussegls ed incumbensas spezialas.

Sco nova manadra dal post da rumantsch grischun vegn *Anna-Alice Dazzi Gross* nominada. Ella surpiglia il post cun l'entschatta d'avrigl.

Lavur scientifica

Las lavurs scientificas per la preparaziun e l'elavuraziun dal rg en vista a la publicaziun d'in vocabulari tudestg-rumantsch grischun/rumantsch grischun-tudestg èn vegnidas cuntinuadas. La redacziun finala da la part tudestg-rumantscha è arrivada fin a la letra L. Davent dal 1. d'avrigl 1992 progredeschan las lavurs vi dal vocabulari pli plaun, perquai ch'ina ulteriura mesa piazza è vegnida stritgada per raschuns finanzialas.

L'atun 1992 ha la LR en pli decis d'edir l'entira banca da datas (radund 170'000 endataziuns) en furma da cudesch (format A4, ca. 1200 paginas) e da metter uschia a disposiziun il material linguistic elavurà ad in public pli vast. Fin oz èn entradas passa 250 empustaziuns per quest cudesch che vegn a cumparair la primavaira 1993. Las lavurs da preparaziun per quest'ediziun occupan dapi l'atun '92 cumplainamain la squadra dal PRG, uschia che nus avain suspais ad interim la redacziun finala dal vocabulari. En connex cun la preparaziun da l'ediziun da la banca da datas avain nus dentant fatg diversas lavurs da correctura e da preredacziun che facilite-schan pli tard la lavur da redacziun vi dal vocabulari tudestg-rumantsch grischun.

Infurmaziun, referats, curs

- 15-2-92, Cuir, Referat sur dal rg a l'ocasiun d'ina sesida da la gruppa da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN (Anna-Alice Dazzi Gross).
- Semester da stad (21-4 fin 17-7), ina giada l'emna prelecziun "Erfahrungen mit dem Rumantsch Grischun" a l'universitad da Turitg (Anna-Alice Dazzi Gross).

- Dapi l'avust 1992 collavuraziun en la cumissiun chantunala che prepara la perscrutaziun conc. l'acceptanza dal rumantsch grischun (Anna-Alice Dazzi Gross)
- 6/7-11-92, Bardejovské Kupele, Slovachia, Referat "Theory and practice in a controversy. Considerations in the creation and development of a standard language Rumantsch Grischun", First Congress of the Rusyn Language (Werner Carigiet)
- 13-11-92, Zernez, Infurmaziun sur da nossa banca da datas a l'ocasiun d'ina dieta da lavur dals chanzlists e da las chanzlistas d'Engiadina e Val Müstair (Anna-Alice Dazzi Gross).

10 onns rumantsch grischun

Per ils "10 onns rg" è vegnì organisà in di da discussiun e reflexiun en la LR cun personas engaschadas en la lavur scientifica, pedagogica e politica en connex cun il rg. En in "act festiv" per l'ocurrenza da "10 onns rg" han prof. H. Schmid, divers exponents dad interpresas che dovran il rumantsch grischun e giuvnas e giu- preschentà lur opiniuns, lur expec- rientschas e perspec- tivas. En general pon tins constatar che la LR è sin la dretga via cun il rg, ch'i dovra dentant temp e pa- zienza per introducir ina tala novaziun lin- guistica.

Foto: de Jong

Prof. dr. Heinrich Schmid, Turitg
"Rumantsch grischun, anc avant 10 onns in siemi e ridiculisà sco

utopia, è oz ina realitad – ina realitad che na plasha per franc betg a tuts, che ha dentant pussibilità al rumantsch ina bler pli gronda preschientscha en la vita publica."

Heinrich Schmid, 4-6-92, a caschun da 10 onns rg.

Publicaziuns

Dazzi Gross Anna-Alice, Il sorgere e il successo pratico del rumantsch grischun unificato, en: Atti del XVIII Convegno di studi dialettali italiani Lugano, Fra dialetto e lingua nazionale: realtà e prospettive, 11-15 ottobre 1988, Lugano/Padova, ed. Vocabolario dei Dialetti della Svizzera italiana/Centro di Studio per la Dialettologia italiana (C.N.R.) Università di Padova, 1992.

Perscrutaziun davart l'acceptanza dal rumantsch grischun

La regenza grischuna ha decidì da realisar ina perscrutaziun conc. l'applicaziun dal rumantsch grischun. La suprastanza ha prendì posiziun extendidamain tar quest project e constatà il sequent:

1. *Per la LR è oz sclausa ina nova discussiun conc. in sulet idiom existent sco basa per in linguatg da scrittira comunabel. Il rumantsch grischun sa cumprova en numerusas domenas da diever, el ha in'infrastructura linguistica e persunala considerabla ed in sustegn encuraschant en vastas parts da la Rumantschia ed en tuttas uniuns affiliadas a la LR.*

2. *Il chantun Grischun duai - conc. l'adiever dal rumantsch grischun - sulettamain prender decisiuns che pertutgan l'applicaziun dal linguatg en ils agens secturs da cumpetenzza. In'eventuala retschertga d'opiniuns duess sa limitar a l'applicaziun dal rumantsch grischun en las domenas da cumpetenzza chantunalas. En quest connex stuess er vegnir infurmà e sclerì davart alternativas. Dad interrogar fissan era persunas da linguatg tudestg e talian, cunquai che la cuminanza linguistica tudestga e taliana dal chantun han da purtar las consequenzas finanzialas da plirs linguatgs uffizials rumantschs.*

3. *La Lia rumantscha e ses organs vulan mantegnair lur autonomia per decisiuns davart l'adiever dal rg. La suprastanza LR è sceptica conc. la valur ed ils effects dad ina retschertga d'opiniuns "uffiziala" davart l'acceptanza dal rg e na resguarda betg ils resultats dad ina tala retschertga sco decisiun lianta. Ina tala retschertga d'opiniuns po sulettamain dar in purtret da la situaziun momentana e gidar ad analisar la problematica. La suprastanza LR na considerescha e na renconuscha betg ina retschertga d'opiniuns sco basa sufficienta per prender decisiuns politicas en ina tala dumonda.*

Discussiun cun ils petiziunaris encunter l'applicaziun dal rg tras la confederaziun

Cun prender serius temas e malsegirtads en connex cun la derasaziun dal rumantsch grischun e cun offrir infurmaziun supplementara ha la LR reagì sin l'aziun dals petiziunaris che han dumandà da la confederaziun da renunziar al rumantsch grischun per texts uffizials. Cun ina brev a vischnancas ed organisaziuns è vegnì offrì in servetsch d'infurmaziun, dal qual paucs han fatg diever. In inscunter cun "ils petiziunaris" ha dà la pussaivladad da sclerir dumondas e tschertgar il dialog. Infurmaziun è era vegnida dada en dus inscunters cun deputadas e deputads dal cussegl grond (sessiun da matg a Cuira e cun la sessiun da settember a Mustér).

Decisiun da la radunanza da delegadAs conc. l'applicaziun dal rg

La radunanza da delegadAs ha - sin proposta da la suprastanza e dal cussegl - da princip sancziunà la directiva da fin uss conc. il rumantsch grischun. Quella sa cloma:

1. *Il s idioms scrits regiunals: puter, surmiran, sursilvan, sutsilvan e vallader han il medem dretg conc. diever e tgira. Il s singuls idioms vegnan duvrads per texts (cudeschs, stampats, etc.) adressads be a la regiun respectiva.*
2. *Il rumantsch grischun sco linguatg da punt e standard vegn duvrà per texts da tut gener che sa drizzan a l'entir territori rumantsch e per tuts cas, nua che sulettamain ina varianta vegn en dumonda e **nua ch'ins vul evitar ina varianta be tudestga** (grass = nov).*

Sco directiva interna da la LR tar questa directiva generala vala il sequent:

1. Tut ils idioms regiunals han da princip il medem dretg conc. resguard e tgira. La LR s'engascha per lur mantegniment e dovra ils idioms per tuttas domenas inditgadas (correspondenza speziala, ediziuns, meds d'assimilaziun, e.a.)
2. Il rumantsch grischun vegn da princip duvrà per rapports, protocols, correspondenza generala ed auters texts uffizials da la LR. Davart ulteriurs texts e publicaziuns en rumantsch grischun decida la suprastanza LR, suenter consultaziun da la cumissiun consultativa per l'applicaziun dal rumantsch grischun.
3. Per augmentar la preschientscha dal rumantsch en la vita publica cusseglia la LR ad instituziuns, organisaziuns, interpresas e persunas privatas da duvrar ils idioms respectivs per texts a las singulas regiuns ed il rumantsch grischun per texts da dimensiun surregiunala.

Derasaziun da novs texts en rumantsch grischun

Il post da rumantsch grischun e da linguatg han, sin dumonda e giavisch, mess a disposiziun terminologia e texts en rumantsch grischun, surtut a l'Uniun Rumantsch Grischun ed ad organisaziuns. En rumantsch grischun èn cumparidas en spezial las sequentas novas brochuras: scrit-tiras d'infurmaziun conc. la Svizra e l'Europa (Spazi economic europeic [SEE]), la brochura "Il s reptils", brochuras d'infurmaziun da segiradas, statuts per diversas uniuns, reclamas da la PTT, e.a.

Cumissiun consultativa per l'applicaziun dal rumantsch grischun (ccrg):

Rapport da la presidenta Silvia Demarmels-Candreia

"An discussiun cun la suprastanza dalla LR ò la cumischung consultativa per l'applicaziun digl rumantsch grischun sa spruo da neir agl cler pi concretamaintg dall'atgna funcziun e da barattar igls meinis davart rumantsch grischun viceversa.

La ccrg ò cunsiglia an la formulaziun digl prospect d'infurmaziun davart igl rumantsch grischun (rg) an discussiun.

La LR ò tignia segl current e dumando cunsegl la ccrg partutgont las discussiuns cuagl departamaint cantunal d'educaziun e da cultura an tgossas rg e retschertga rg.

L'ediziun "La Scena" cun sketches an rg vei la ccrg scu anritgamaint per la cultura da teater. La ccrg considerescha cò igl rg scu med da communicaziun da basa, vot deir, tgi sen tribuna niss giuia agls idioms/dialects correspondents.

La LR ò er dumando noss manager arisguard las 3 istorgias "La chasa gronda", "il turnigl" ed "il bogn blau" da Gion Caviezel, Andeer, tgi ò scretg chella belletristica sen incumbensa dalla Pro Helvetia. Per dar en sustign finanziel per l'ovra davart dalla LR è la pluralitad dalla cumischung stada persiva."

6. POST DA LINGUATG (PdL)

Lavurs da terminologia e cussegliaziun linguistica

La rimnada e la documentaziun da material linguistic per il sector da neologissem è vegnida cuntinuada.

Durant l'onn 1992 è vegnidas elavuradas las suandantas terminologias pli grondas: elavurà a fin, curregi e preparà per la stampa directa cun l'ordinatur la 'Tecnica 2' (rg ed id.); elavurà e discussiunà cun il spezialist ils nums da libellas en il Grischun (rg) e cumplettà ed adattà la terminologia veglia (1947) dals bulieus (rg ed id.).

La terminologia da construcziun, il plan da custs da construcziun (SN 506500) è vegnida elavurada e sa vegnir distribuida. Per differents utilisaders (collavuratur regiunals, translatur e privats) è vegnidas messas ensemen e curregidas differents glistas da plects. En cumbinaziun cun questas lavurs è vegnids creads neologissem en differents secturs tematics.

Per incumbensa da la chanzlia federala è vegnì sondà e preparà il project da terminologia 'scolaziun ed educaziun' che duai vegnir mess sin via sco project pli grond cun collavuraziun da differenta glieud spezialisada. Igl è er previs dad integrar il rumantsch.

Durant l'onn da gestiun èsi stà da curreger differents texts translatacs en chasa e da lectorar il cudesch da geografia per sursilvan e puter. Il Post da linguatg ha gì da surpigliar era differents lavurs da translaziun.

Collavuraziun a projects e publicaziuns

Il PdL ha terminà, en collavuraziun cun l'institut da psicologia applicada da l'Universitad da Turitg, las lavurs linguisticas ed'accompagnament vi dal project da la retschertga scientifica davart las cumpetenzas da lectura da scolars da la 3. classa en territori rumantsch.

En collavuraziun cun l'autur Gion Deplazes è las lavurs per la realisaziun da FUNTAUNAS 4 vegnidas cuntinuadas. La stampa è prevista per il 1993.

Per la Romania da Giuventetgna e la Giuventetgna rumantscha ha il PdL procurà la versiun rumantscha dal comic "JO" da Derib.

Per l'Uniun Rumantsch Grischun ha il PdL redigì la terminologia per l'ediziun da "Mes emprim cudesch da plets".

Curs e referats

Ils 5 da november han la Romania e Renania clamà persunas ch'han da scriver sursilvan (spezialmain chanzlists), en tut 17 persunas, ad in di da scolaziun. Arnold Spescha ha referì davart l'ortografia e grammatica en general e Clau Solèr ha tractà texts concrets ord ils puntgs da vista grammaticals e sintactics. Ils participants e las participantas giavischan ch'ins repetia quella scolaziun zunt nizzaivla.

Referats:

- A la radunanza da delegadas e da delegads da la Renania a Castrisch davart il rg sut il titel: "Tetg u parisols - enzatgei davart ils lungatgs" (C. Solèr).
- Ils 13-5 davart il rumantsch grischun per scolars e scolaras da la scola mercantila Surselva a Glion (rapp. GR: 22-5)(C. Solèr).
- Ils 7 da november davart il rumantsch grischun a Flond per las trais vischnancas Flond, Luven e Surcuolm (C. Solèr).
- Ils 10 da november a Trin davart ils avantatgs dal bilinguissim "Zwei Sprachen sind mehr als eine" (C. Solèr).
- A chaschun da la radunanza generala da la societad da scolina da Trin davart l'educaziun bilingua (G.P. Gregori).

Tenor contract ha Clau Solèr exequì durant 7 sairas l'incumbensa d'instrucziun a Son Gagl cun ina lecziun davart il tema "Rumantsch en contact, ier ed oz". Cun quella chaschun po la LR er mantegnair contacts cun RumantschAs da la Bassa.

Publicaziuns

Le romanche, un laboratoire contrôlé (presque) totalement?, en: Terminologies nouvelles. Bruxelles: Rint, p. 24-31 (Clau Solèr).

Le quadrilinguisme en Suisse, en : L'Actualité terminologique, vol. 25, 4. Ottawa: Secrétariat d'Etat du Canada, p. 11-14, ensemen cun F. Parc (Clau Solèr).

Institut linguistic rumantsch

La suprastanza è danovamain s'occupada cun in'idea dad in institut linguistic, instradada 1991. Cunquei che la Rumantschia è la suletta cuminanza linguistica svizra che sto crear senza ord atgna forza l'entira basa e normaziun linguistica, fiss insustegn dal maun public per quest'incumbensa inditgà. La suprastanza ha incumbensà ina gruppa interna dad elavurar

propostas per structura, organisaziun, furma e finanziaziun dad in tal institut linguistic rumantsch. Las lavurs èn progredidas e vegnan cun-
tinuadas 1993.

Vocabularis regionalis

Cun decisiun da la regenza dals 18 da matg 1992 ha il chantun, sin fundament dals concepts da redacziun da la LR e da diversas contractivas, surprindì il project, l'elavuraziun e l'ediziun dals 4 vocabularis regionalis surmiran-tudestg/tudestg-surmiran, sutsilvan-tudestg/tudestg-sutsilvan, puter-tudestg/tudestg-puter e vallader-tudestg/tudestg-vallader. Ils custs per l'execuziun da quest project van sur ils ctos. per meds d'instrucziun dal chantun Grischun. Ils redactors ch'eran engaschads tar la LR cuntinueschan lur lavur per incumbensa dal chantun Grischun. Els dattan per 1992 ils sequents rapports:

Vocabulari sutsilvan (Gion Kunfermann)

"Igl maitg 1992 à igl cantùn declaro igls vocabularis sco mied d'instrucziun a surprieu igl project cun tutas consequenzas. Par la Leia rumantscha munta que fatg egn grànd leavgiamaint da lavur mo oravàntut da finanzas. Tanor plàn da finanziaziun ch'igl cantùn à preparo porta el igls custs da presapoc 2 miliùns par tuts quater vocabularis - surmiran - sutsilvan - puter a valader. Antocen igl maitg ve jou redigieu igls bustabs A tochen J cun antut 27'440 andataziùns. Igl Curo à redigieu igls bustabs L antochen Q cun 7'860 andataziùns a jou ve registro quels.

Anzemel vainsa fatg las corecturas digls bustabs A a H tochen N. Las corecturas da quegls bustabs en resgistradas.

Tanor mieus managear egl pussevel dad antochen la fegn digls 1993 schinar las redaziun da l'amprema part, peia la part tudestga - rumantscha. Wieland Clopath da Lon a Johannes Mani da Ziràn àn antschiè igl favrer cun las corecturas.

Scha tut reussescha tanor managear quintainsa da saver surdar igl nov pledari a las scolas ad a tuts interesos pigl idiom sutsilvan igl atùn 1996.

A la Leia rumantscha igl miglier anraztgamaint da la Sutselva par l'iniziativa a par igl sustegn da saver elavurar egn nov pledari, egn nezzessaria premissa ad agid pigl mantegnaint digl noss idiom."

Vocabulari surmiran (Faust Signorell)

"Igl onn 1992 vaia luvro an mez taimp ve dalla redacziun digl vocabulari, ch.v.d. ve dalla part tudestg-rumantscha. Durant chel onn vaia andato las letras M, N, P, Q, R, T, W, X, Y, Z e l'amprema part dalla letra S. An tot dat chegl en andomber da radond 25'000 andataziuns. Per la fegn digl 1992 cumpeglia igl antier corpus andato ed arcuno var 60'000 datas; l'antiera part tudestg-rumantscha niro a dumbrar ca. 66'000.

Siva dalla mesadad digl onn repassa ena gruppa accumpagnonta igl material andato tenor criteris specificis fixos digl redacter. Chella lavour progredescha tenor plan e mangless esser terminada avant tgi antschever cun la redacziun dalla part rumantsch-tudestga."

Vocabulari ladin (Gion Tschärner)

"Eau d'he surpiglio da rediger quist dicziunari in december da l'an 1991. Zieva ün "giarsunedi" lexicografic e lavuors preparatorias d'heja cumanzo la fin da schner 1992 culla redacziun dal dicziunari tudas-ch - puter e que cul custab D e lura cun B, surpigliand pü u main la redacziun da la versiun surmirana.

In egna redacziun d'heja preparo i'l decuors da l'an 1992 fin al mumaint ils custabs T, W, Z, X, Y, U, V, e la seguonda mited da l'S.

Tuot in tuot d'heja redigieu var 26'000 da var 66'000 indataziuns previsas.

Daspö il favrer 1992 d'heja ün terz congedi dal Lyceum Alpinum a Zuoz per quist proget. Per glivrer la redacziun dal dicziunari tudas-ch - puter/puter - tudas-ch in trais fin quatter ans scu progetto, as stuvess pudair lavurer landervi almain in mezza piazza, que chi nu pera pussibel al mumaint.

Ün grazcha fich pel sustegn ed accumpagnamaint da mia lavur vo a Faust Signorell, a Claudio Gustin, a Jacques Guidon ed a Jachen Curdin Arquint chi m'ho eir introdüt i'ls principis lexicografics."

Rumantschaziuns

Ils collavuratur regiunals sa stentan da mantegnair il bun standard dad inscripziuns en rumantsch, cuntanschì ils ultims onns en divers secturs (cudesch da telefon, inscripziuns publicas da fatschentas ed interpresas, inscripziuns en edifizis publics, inscripziuns da palpieri da fatschenta etc.). La LR dat mudestas contribuziuns per animar questa rumantschaziun.

Sin stausch da la LR è il chantun sa declerà pront da procurar versiuns en rumantsch da la lescha da model da construcziun (Musterbaugesetz) e dad auters reglements che l'Associazion per la planisaziun dal territori (BVR) realisescha.

7. POST DA TRANSLAZIUN

Il post da translaziun da la Lia rumantscha è stà occupà durant l'onn 1992 cun ina piazza da 60%. Malgrà che la recessiun ed ils effects da la petiziun encunter il rg sa fan valair en il post da translaziun, avain nus tuttina anc gi' avunda incumbensas da translaziun per mantegnair quest servetsch. Mancà han surtut translaziuns da texts pli gronds sur in temp pli lung. Las incumbensas per translaziuns en rg èn sa diminuidas per la

mesadad. Als clients fidaivels sco la PTT, la confederaziun, la banca chantunala e diversas interpresas privatas engraziain nus per lur incumbensas.

In'acziun per propagar noss servetsch da translaziun tar firmas da l'industria privata, cun l'intenziun d'intimar quellas da far diever dal rumantsch sin lur publicaziuns (emballadis da products, stampats etc.), n'ha betg gè il success giavischè.

En il rom dal project "Telecommunicaziun Surselva" ha la LR pudì installar en il decurs da l'atun in program che pussibilitescha da trametter translaziuns directamain da computer a computer. Da quest servetsch da translaziun pudessan surtut era profitar las gasettas regionalas rumantschas.

ARS HELVETICA

1992 èn cumparids ils toms VII "La sculptura (translaziun: Dumeng Secchi)", X "L'iconografia naziunala (translaziun: Rita Cathomas-Bearth)", XI "Estetica industriala (translaziun: Manfred Gross)" e XII "La scena artistica actuala (translaziun: Flurin Spescha)". Cun l'ediziun da quests quatter toms èn ussa avant maun tut ils dudesch toms da la retscha. En lavur stat anc in tom da register.

En quest lieu engrazia la LR a tuttas persunas ch'èn s'engaschadas per la buna reussida da questa ovra. La LR ha investà en quest project total fr. 110'774.05 ed ha pudì far per quest'investiziun relativamain modesta gronda lavur per sistematizar la terminologia en la domena da l'art e per elavurar e sclerir numerus detagls linguistics dal rg. Donn che l'esit da questa grond'ediziun è zunt modest.

8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

Lavur prioritara 1992: lavur d'infurmaziun, elavuraziun da documents pratics, lectorats e lavurs da terminologia.

Documentaziun

Per mancanza da temp e raps n'ha il servetsch da documentaziun betg pudì vegnir amplifitgà sistematicamain tenor il program da lavur 1992 (8.1.1.). L'inventarisaziun en collavuraziun cun instituziuns cun incumbensas complementaras (8.1.2.) è stada occasiunala, ed er la reorganisaziun da l'archiv dal PID (8.1.3.) cun l'agid da meds electronics (software) per bibliotecas e posts da documentaziun ha puspè stuì vegnir suspendida.

Infurmaziun

L'on passà avain nus pudì infurmar diversas classas da gimnasi, surtut da la Svizra tudestga. (Dapi il november 1992 fa part il manader dal post

d'infurmaziun e documentaziun ad ina grupp da lavur dal Center per il perfecziunament da las magistras e dals magisters da las scolas medias (CPS/WBZ), nua ch'ins discuta pussaivladads d'infurmar ils scolasts da scola media davart il rumantsch en il senn d'art. 8 da l'Ordinaziun da maturitad (ORM/MAV) ed en vista a la lavur d'infurmaziun en scola.) Sper la lavur d'infurmaziun "reativa" en tuttas dumondas dal linguatg rumantsch (brevs, telefons, visitas) avain nus infurmà en spezial:

- 5-3-1992/Cuira: infurmaziun a las romanistas ed als romanists da la scola chantunala da Rychenberg/Winterthur davart il tema "Rumantsch lingua naziunala. Strategias en ina minoritad linguistica periclitada".
- 1-6-1992/Cuira: infurmaziuns ad in schurnalist dal Südwestfunk.
- 10-6-1992/Roveredo: infurmaziuns davart il rumantsch grischun en il "Quotidiano"/TSI.
- 11-6-1992/Cuira: infurmaziuns davart il rumantsch a scolaras e scolaras da la scola chantunala Hohe Promenade/Turigt.
- 15-6-1992/Cuira: infurmaziuns davart il rumantsch ad ina classa da la Scola media da diplom da Liestal/Basilea-Chamapagna .
- 29-6-1992/Cuira: infurmaziuns davart il rumantsch ad ina grupp da studentas e students da l'universitad da Friburg en Br.
- 14-7-1992/Cuira: infurmaziuns davart il rumantsch a studentas e students da germanistica da l'universitad da Geneva.
- 17-9-1992/Cuira: infurmaziuns davart il rumantsch a scolaras e scolaras da la scola chantunala Hohe Promenade/Turigt.
- 3-11-1992/Cuira: infurmaziuns davart la Lia rumantscha a scolaras e scolaras da la scola secundara da Vella.
- 11-12-1992/Cuira: infurmaziuns davart il rumantsch e las activitads da la LR ad ina classa rumantscha da la Scol'auta populara da Turigt.

Daspera avain nus collavurà cun il post da linguatg da la LR sin il champ da l'ediziun da la banca da datas linguisticas (8.2.2.) ed elavurà ils sequents documents pratics (8.2.4.):

- prospect d'infurmaziun "Il rumantsch" (repassà, curregì ed actualisà); il prospect è vegnì realisà er en tudestg, franzos e talian (translaziun en franzos e talian: Jean-Jacques Furer, Zignau; la versiun taliana è vegnida repassada da Moreno Raselli, PGI/Poschiavo);
- prospect d'infurmaziun davart il rumantsch grischun en tut ils tschintg idioms rumantschs cun il titel "Rumantsch grischun, ün'infurmaziun. 12 dumondas" (elavurà en stretga collavuraziun cun la suprastanza da la LR en occasiun dal 10avel anniversari dal rumantsch grischun, ils 4 da zercladur 1992.

Foto: de Jong

Prospect
d'infurmaziun
davart il rumantsch
grischun en tut ils
tschintg idioms

Lavurs diversas

La collavuraziun cun la cumissiun da nomenclatura chantunala e cun gruppas d'acziun per rumantschaziuns (8.4.) è stada occasiunala (PTT/denominaziun da professiuns en il cudesch da telefon). En connex cun la revisiun d'art 116 CF n'hai dà il 1992 naginas lavurs d'infurmaziun spezialas. Blera lavur han dà ils lectorats dal cudesch da "Geografia en Svizra" (prelectorat e supervisiun da la versiun en vallader) per incumbensa da la Chasa editura per meds d'instrucziun dal Grischun e d'in'emprima part dal Lexicon istoric da la Rumantschia (LIR) per incumbensa dal cussegl da fundaziun dal "Historisches Lexikon der Schweiz". (La LR presta quest servetsch linguistic gratuitamain e metta a disposiziun al HLS sia banca da datas linguisticas en il senn dal princip da reciprocità). Diversas translaziuns e correcturas cumpletteschan las lavurs dal PID durant il 1992.

La biblioteca da la LR

La Biblioteca rumantscha da la LR è repartida sin pliras localitads en Chasa rumantscha: stanza da seduta, post da linguatg e post da rumantsch grischun, post da documentaziun e d'infurmaziun, chaminada sura e diversas stgaffas si sur chombras. Ina part speziala da la biblioteca è la

Biblioteca Caviezel, surdada parzialmain tenor decisiun da la suprastanza al seminari da retoromanistica da l'universitad da Friburg. La biblioteca è vegnida ordinada systematicamain la fin dals onns 70 da dunna Ines Gartmann. Ils ultims 15 onns è la biblioteca vegnida amplifitgada occasiunalmain e nunprofessiunalmain. Tenor discussiun cun il bibliotecari chantunal duvrass la LR per tegnair en urden las diversas bibliotecas inA bibliotecarA en temp da lavur cumplain. Cudeschs novs che vegnan cumprads per las diversas bibliotecas vegnan registrads e mess en la biblioteca, deplorablmain dentant na cun la sistematica e consequenza necessaria. Il persunal da la LR n'ha betg la scolaziun ed il temp per ina lavur da biblioteca che po satisfar.

La dumonda da la biblioteca ha ina tscherta relevanza, bibliotecas rumantschas datti dentant anc autras bain ordinadas e cumplettadas systematicamain (Biblioteca chantunala, biblioteca dal DRG, biblioteca da la Chesa Planta, biblioteca da l'uvestg da Cuir e diversas bibliotecas privatas).

L'archiv da la LR

L'archiv da la LR è vegnì ordinà fin ils onns 60 cun ina tscherta sistematica e consequenza. En il rom dad ina restructuraziun dals locals en Chasa rumantscha è l'archiv vegnì translocà dal plaun terren (oz scolina ladina) en il segund plaun. El sa chatta per gronda part en la stanza da contabilitad e parzialmain en l'anteriur bogn dal secund plaun.

Dapi 1979 èn tuts protocols liads ed ils onns 80 avain nus fatg ina cunvegna da surdar ils protocols a l'archiv chantunal. Ils protocols da suprastanza da 1919 - 1945 mancan. I mancan era singulas annadas u singuls protocols da la suprastanza dals onns 60 e 70. Ils protocols da la radunanza da delegadAs, dal cussegl e dals rapports cun las uniuns affiliadas vegnan ussa rimnads. Divers mancan. Anteriurs suprastants da la LR han empermess da laschar tschertgar en lur archivs privats material che mantga en la LR.

L'ordinaziun da l'archiv dapi ils onns 80 è succedida en discussiun cun in um dal fatg da l'archiv chantunal. Quest urden correspunda a la sistematica d'ordinaziun en il secretariat e pussibilitescha da chattar tar ils divers secturs las materialias vulidas. Ina gronda rimnada dad excerpts da gasettas èn avant maun, per part en ordinaturs, per part en stgatlàs.

Ina lavur pli sistematica en biblioteca ed en archiv fiss necessaria.

9. MEDS DA MASSA, INFURMAZIUN, PRESCHIENTSCHA RUMANTSCHA

Gasetta quotidiana

Rapport dal meinaproject (Giusep Capaul)

“La radunonza da delegai dalla LR dils 7 da december 1991 ha priu - suenter ch’ils editurs dalla GR e dil FL vevan detg na all’integraziun da lur gasettas en la quotidiana - las suandontas decisiuns:

Ei vegn continuau cun las preparativas per realisar la Gasetta romontscha dil di. La cumissiun resta vinavon en contact culs editurs dalla GR e dil FL, elaborescha en detagl diversas variantas concretas cun calculaziun. Quels concepts ein da realisar cun tut ils editurs che vulan collaborar. La presentaziun da quellas variantas e la decisiun succedan a caschun dalla radunonza da delegai extraordinaria dalla LR ch’ha liug tochen alla fin d’avrel 1992.

Variantas e proposta

En pliras sesidas ha la cumissiun projectonta sviluppu divers models che sebasan sin duas fuormas:

- a) Il feagl d’informaziun quotidian realisabels en treis fuormas (mini-quotidiana da 4 paginas):
  1. adressaus als abbonents
  2. en collaboraziun cun las gasettas tudestgas quotidianas dil Grischun
  3. en cooperaziun cun las gasettas romontschas existentas.

b) Gasetta quotidiana redimensiunada:

1. cun integrar La Casa Paterna/La Pünt (LCP/LP) e la Pagina da Surmeir (PdS)
2. sco gasetta quotidiana redimensiunada, independenta da tuttas gasettas existentas.

Ella cumissiun projectonta regia unanimad che la gasetta hagi da cumparer mintga di (sis gadas ad jamna). Ina discussiun intensiva dat ei pertuccont la fuorma: feagl quotidian (volumen fix) u gasetta quotidiana redimensiunada (volumen variabel). Pil feagl quotidian sa la cumissiun buca simpatisar. La purschida publicistica seigi memia pintga - e tuttina ina concorrenza per las gasettas existentas. Ella sedecida perquei unanimamein da proponer alla LR da realisar la quotidiana redimensiunada en collaboraziun cun LCP/LP e la PdS, tonpli ch’ins ha enderschiu da lezzas varts promtezia da seplidar e cooperar. Era quella quotidiana sedrezza all’entira Romontschia.

Surdar la realisaziun ad in'uniun autonoma

En la sesida communabla cun la suprastonza dalla LR dils 10 da fevrer 1992 suttametta la cumissiun alla suprastonza sia proposta per la realisaziun da la quotidiana redimensiunada. La suprastonza pren notizia da quei. Ella ei denton dall'opiniun ch'ei seigi riscau da vegnir mo cun ina proposta per la gasetta romontscha dil di a caschun dalla radunonza da delegai extraordinaria. La suprastonza dalla LR lai perquai saver ch'ella vegni ad elaborar e calcular ulteriuras variantas. Plinavon paleisa la suprastonza dalla LR che ella vegni a surdar l'incarica da realisar la quotidiana ad ina uniun autonoma ordeifer la LR, essend ella buca el cass da far quei.

La cumissiun projectonta - che ha quintau cun quella decisiun - sa da sia vart comunicar ch'igl a. parsura dalla LR, Toni Cantieni, seigi prompts da sorprendar il presidi dil comite d'iniziativa dalla uniun per realisar la quotidiana. L'idea da surdar sia realisaziun ad ina uniun-purtadra ordeifer la LR - e numnar quella Pro Svizra Rumantscha - deriva da Toni Cantieni. Cun quella proposta - ed en accordanza cun la suprastonza dalla LR - veva la cumissiun pia fatg la punt per cuntinuar cul project.

La cumissiun ha suttamess e documentau sia proposta per ina quotidiana redimensiunada cun la calculaziun. A siu rapport ei vegniu aschuntau l'expertisa che dr. Ludivic Hasler, S. Gagl, veva elaborau per incarica dalla cumissiun projectonta. Quel arriva alla conclusiun che il lungatg romontsch drovi ina Quotidiana per survivor. La suprastonza dalla LR ha aschuntau a quels documents ulteriuras variantas per realisar La Quotidiana, mintgamai cun ina calculaziun. En tut ein 10 propostas vegnidas fatgas.

Dallas ponderaziuns finalas da cumissiun e suprastonza vegnan las conclusiuns tratgas. Da quellas ein sortidas las propostas che la suprastonza ed il cussegl han sancziunau per mauns dalla radunonza da delegai extraordinaria dils 2 da matg 1992 a Cuera. - Suenter ina vasta informaziun e viva discussiun han ils delegai e las delegadas dalla LR decidiu quei di unanimamein da surdar la realisaziun dalla Gasetta romontscha quotidiana ad in'organisaziun autonoma ordeifer la LR. A quella vegn surschau tuttas lavurs preparatorias per la gasetta dil di (concepts e calculaziuns) e dau sustegn mintgamai tenor conclus. La LR promova vinavon l'idea da la quotidiana e giavischa che quella vegni realisada aschi spert sco pusseivel. - Cun quellas decisiuns ei era l'incarica dalla cumissiun projectonta stada terminada. Il cussegl dalla LR ha perquei sligliau si quei gremi en sia sesida preparativa dils 2 da matg 1992.

Ei va vinavon

Ils 13 da zercladur communichescha Toni Cantieni alla radunonza da delegai dalla LR a Donat la cumposiziun dil comite d'iniziativa Pro Svizra Rumantscha (PSR) che ha l'intenziun primara da realisar la gasetta

romontscha dil di. Ils 24 da zercladur seconstituescha quel. El prepara in prospect per recaltgar commembers. Calonda uost vegn quel tarmess ad interessai. Il resun ei fetg encuraschonts. Il sboz per statuts vegn elaboraus. Ils 7 da november 1992 ha la radunonza da fundaziun dalla PSR liug a Cuera. Ils statuts vegnan approvai, la PSR fundada e la suprastonza elegida. Ils 27 da november seconstituescha la suprastonza dalla PSR. Tochen alla fin da 1992 survarga il diember da commembers dalla PSR ils 600. En ina brev als commembers vegn orientau avon Nadal 1992 davart la fundaziun e skizzau il program per 1993. Ina gronda acziun da solidaritad sin plaun svizzer vegn instradada. La finamira ei da recaltgar tochen alla fin d'uonn l'000 commembers e las finanzas necessarias per realisar 1994 la quotidiana. Quei onn sa la LR festivar siu 75. anniversari e la 4. Scuntrada dil pievel romontsch ha liug enta Schons.

La via da realisar LQ ei semussada era 1992 sco ordvart stentusa. Tuttina eisi iu vinavon. Decisiuns impurtontas ed empermettentas ein vegnidas pridas. Cul sustegn dalla Romontschia e dall'ulteriura Svizra ei il postulat da dar cun la quotidiana alla Romontschia finalmein ina vusch publicistica realisabels."

Foto: LR

**Jon Domenic Parolini,
conresponsabel per il nr.
d'infurmaziun La Quotidiana
dal 1. da matg 1993**

Il di avant che la radunanza da delegadAs da LR ha surdà definitiva-main l'incumbensa da realisar ina gassetta quotidiana rumantscha ordaifer la LR, è vegnì realisà e reparti en tut las chasadas rumantschas in numer d'infurmaziun davart ina quotidiana rumantscha.

La radunanza da delegadAs extraordinaria dals 2 da matg ha considerà e decidì il sequent:

1. Ina gasetta dal di è ina **necessitad existenziala** per in linguatg che vul restar actual e crescer di per di.
2. La Rumantschia è la suletta cuminanza linguistica svizra che na dispona betg d'ina gasetta quotidiana. La gasetta dal di ha en la Rumantschia ina funcziun linguistica che las gasettas da las autras regiuns linguisticas da la Svizra na han betg en questa mesira. Sch'ina singula gasetta tudestga, franzosa u taliana croda, na piteschan quests linguatgs. Sch'ina gasetta quotidiana rumantscha manca dentant, alura manca in element fundamental per il svilup dal rumantsch.
3. Las gasettas rumantschas existentas han **fermas ragischs en lur regiuns** ed ina lunga tradiziun. Lur radius comunicativ sa restrenscha sin la regiun. Las gasettas existentas èn linguisticamain gasettas localas e surpassan tematicamain be per part la regiun (fanestras chantunalas e naziunalas). Era en ina nova gasetta quotidiana stuessan las regiuns avair la paisa principala.
4. Las gasettas rumantschas èn era en lur atgnas regiuns per gronda part secundas gasettas. Sulettamain en ils 2 cumins/circuls Cadi e Lumnezia ed en Val Müstair èn gasettas rumantschas las pli derasadas.
5. Ils Rumantschs e las Rumantschas legian regularmain era **gasettas tudestgas** ch'èn fitg derasadas en territori rumantsch. Il "princip territorial", magari allegà en connex cun la pressa, nun exista facticamain en il sector da pressa. Ina gasetta dal di rumantscha fiss ina tscherta concorrenza era per las gasettas quotidianas tudestgas dal Grischun, era sch'ins po supponer ch'ils Rumantschs restassan abunents da gasettas tudestgas. Cunter questa nova concorrenza sa dosta la pressa tudestga. L'uniun dals editurs da gasettas grischunas fa ferma resistenza.
6. Las gasettas rumantschas stattan conc. **lecturs, inserats e tematica** da rapportar adina pli fitg en **concorrenza** cun gasettas tudestgas. La situaziun economica actuala è precara ed il futur na porta senz'auter midadas positivas. La **germanisaziun dals centers economics** e turistics (Glion, Flem, Engiadin' auta) s'effectueschan negativamain sin la pressa rumantscha, cunquai ch'ils inserats rumantschs ord quests centers fermes sa diminueschan probablamain.
7. Ina gasetta dal di rumantscha avess surtut 3 funcziuns:
  - sviluppar e derasar di per di il linguatg e far crescer quel cun las novas necessitads comunicativas.
  - avischinar las regiuns rumantschas e crear in'identitad rumantscha.
  - dar a la Rumantschia sco cuminanza linguistica ina vusch.
8. Gasettas han adina era ina **dimensiun politica-sociala** ed èn facturs da "pussanza". Midadas pon provocar dubis e temas da vart politica che s'effectueschan sco resistenza e difficulteschans novaziuns.

9. Tuttas gasettas rumantschas han, pervia dal relativ pitschen dumber d'abunents e d'inserats, **difficultads finanzialas**. Las contribuziuns da la LR (1992 total fr. 253'375.–, q.v.d. fr. 87'000.– a la CP/LP e PdS e fr. 39'375.– a la GR ed il FL) tanschan gist per segirar l'existent, dentant betg per engrondir l'offerta. Tenor signals dals editurs da las gasettas existentas han tuttaz gasettas problems finanzials. Ina me-gliur pre-tenda da reponderar l'entira situaziun da pressa ch'è sa midada ils ultims decennis e che sa mida probablamain anc pli fitg ils proxims onns.
10. Finanzas publicas per organs da pressa èn problematicas e creeschancas da precedenza difficils. Contribuziuns èn pussaivlas sulettamain sut il titel: promoziun dal linguatg. La confederaziun ha mess en vista sustegn, dentant fatg cundiziuns: **in project communabel cun il consens e sustegn da tuttaz parts interessadas vid la pressa rumantscha**. Tenor noss'opiniun stuessan contribuziuns publicas en mintga cas esser pussaivlas per dar ad ina gasetta rumantscha **la medema basa da partenza** sco las gasettas dals auters linguatgs naziunals. Cunquai ch'i na dat nagina agentura che furnescha texts rumantschs, stuessan - per quest intent - vegnir dadas contribuziuns cumpensatorias.
11. La finanziaziun pretenda en emprima lingia in **engaschi da las Rumantschas e dals Rumantschs sezZas**. Nossa cuminanza ha la forza economica e finanziaria da realisar e segirar ina gasetta dal di. Da noss'iniziativa privata, da nossa voluntad da surmuntar difficultads e ristgar il futur dependi. La proposta da finanziaziun sut punct 3.2. stuess esser realistica e realisabla.
12. La LR na po daventar **editura da gasetta**. Quai surpassa si'incumbensa. Per realisar il project dad ina gasetta dal di sto vegnir fundada in'organisaziun nova **ordaifer la LR**. Quest'**organisaziun purtadra** po retschaiver contribuziuns da la LR per in project circumscriit. La nov'organisaziun purtadra è indepentina da la LR ed ha l'autonomia da decider e proceder.
13. La realisaziun dad ina gasetta dal di fiss ina cumprova da vitalitad, avertura ed integraziun da la cuminanza linguistica rumantscha. **Ella è ina sfida ed in grond pensum per la Rumantschia**.

Sin fundament da questas ponderaziuns ha la radunanza da delegadAs dals 2 da matg decidì:

1. La LR promova e sustegna vinavant l'idea e la realisaziun dad ina gasetta dal di rumantscha.
2. La LR surdat l'incumbensa da perseguir e realisar l'idea ad in'organisaziun purtadra ordaifer la LR. La LR sustegna quest'organisaziun purtadra che sa constituescha ed agescha en moda autonoma.

3. A questa nov'organisaziun purtadra vegnan surdadas tuttas lavurs preparatorias per la gasetta dal di (ideas, concepts, calculaziuns, etc.). La nov'organisaziun purtadra decida en atgna autonomia l'execuziun. La LR dat contribuziuns e sustegns tenor decisiuns.

4. La LR beneventa, sche la nov'organisaziun purtadra vegn da realisar uschè spert sco pussaivel ina varianta optimala dad ina gasetta dal di, tenor pussaivladad era en collavuraziun cun edituras existentas da gasettas rumantschas. La LR na sa fixescha dentant betg sin ina varianta specifica, mabain lascha tutta autonomia da decider a la nov'organisaziun purtadra.

5. La suprastanza LR procura la surdada dal project a la nov'organisaziun purtadra.

Meds da massa

Ils meds da massa han retschet regularmain infurmaziuns da la LR conc. las fatschentas tractadas. La pressa svizra ha rapportà extendidamain davart il rumantsch en connex cun ils sequents fatgs: revisiun da l'artitgel 116 CF; reducziun da las subvenziuns per 10 %; resultats da la dumbraziun dal pievel 1990; petiziun encunter il rumantsch grischun; discussiuns conc. il rumantsch grischun e festa da 10 onns; la Pro Svizra Rumantscha e sias lavurs conc. la quotidiana; dis da litteratura a Domat; emissiuns dal Radio rumantsch a Turitg; avertura da la libreria rumantscha "Il Palantin"; il princip territorial e plurilinguissim; l'ediziun rumantscha da "Jo" e.a.

Orientaziuns directas per las medias:

- Ils 16-1-92: In'infurmaziun generala a chaschun da la midada da presidi LR
- Ils 8-4-92: Preschentaziun da l'expertisa da Ludwig Hasler e da la studia da Michael Schanne conc. la GASETTA DAL DI
- Ils 2-5-92: Radunanza da delegadAs extraordinaria da la LR.
- Ils 4-6-92: Giubileum "10 onns rg"
- Ils 13-6-92: Tractandas da la radunanza da delegadAs a Donat
- Ils 27-7-92: Preschentaziun da l'antologia rumena "Omul de la fere-
astra", ensemen cun l'ambassador da la Rumenia en Svizra
- Ils 1-10-92: Infurmaziun dal rumantsch a chaschun da la sessiun dal
cussegl grond a Mustér
- Ils 21-10-92: Avertura da la libreria rumantscha IL PALANTIN
- Ils 12-12-92: Preorientaziun da la radunanza da delegadAs.

Il fatg ch'ils radios locals na realiseschan betg las procentualas ruman-
tschas tenor concessiun ha chaschunà discussiuns. En connex cun quest
problem ha la LR organisà in inscunter cun ils exponents dals dus radios
privats Radio GRischa e Radio Piz Corvatsch. Ins ha era discutà davart
eventualas pussaivladads da collavuraziun cun il Radio rumantsch. Radio
GRischa na vul ina collavuraziun cun il Radio rumantsch; el vul esser
expressivamain in product da concorrenza. En quest connex è era vegnì

menziunà il fatg ch'ils radios regiunals vegnan tedlads en terra rumantscha almain uschè frequentamain sco il radio rumantsch. Las discussiuns vegnan cuntinuadas.

Per il radio DRS 2 vegn elavurà in pitschen curs da rumantsch en sequenzas da 5 minutas.

Preschientscha rumantscha

Il secretari è sa participà a las sequentas occurrenzas:

- “Ravugl rumàntsch” (Ander), cun Clau Solèr: Infurmaziun davart il rumantsch grischun
- Dublin: “European Conference on Cultural Tourism and Lesser Used Languages” (7 - 10-10)
- Burgenländische Forschungsgesellschaft, cun Chasper Pult: “Mit Sprachen leben. Praxis der Mehrsprachigkeit”.
- Uniun da scolina Cuira, cun Roman Caviezel: “Situaziun da bilinguitad en nossa scolina”.
- Rätoromanische Gesellschaft Stuttgart: “Giubileum da 15 onns”
- Allgemeine Geschichtsforschende Gesellschaft der Schweiz, dieta a Cuira: “Sprachplanung ist eine politische Aufgabe”.
- Donat: “Sprechen Sie doch Romanisch in der Familie! Deutsch lernen die Kinder von selbst!”.
- Udine, congress interladin: LADINS POPUL D'EUROPE: “I Ladini nella nuova realtà europea”.
- Berna: “Hearing” per la revisiun da l'art. 116 CF en la cumissiun pre-deliberanta dal cussegl naziunal.
- Minca: Biblioteca internaziunala per la giuventetgna (Internationale Jugendbibliothek): “Vielfältige romanische Kinder- und Jugendliteratur” en il rom dal simposi: “Kinderliteratur von, für und über Minderheiten”.
- Diversas orientaziuns e referats davart il rumantsch en clubs ed organisaziuns.

Sper il secretari han anc ulteriuras persunas fatg referats per incumbensa da la Lia rumantscha davart divers temas: il president Chasper Pult, Giusep Capaul, Jon Domenic Parolini, Clau Solèr, Gian Peder Gregori, Manfred Gross, Anna-Alice Dazzi.

La LR è sa colliada cun il sistem da telecomunicaziun Surselva (DIS.03) e stat a disposiziun per translaziuns en rumantsch.

10. TEATER RUMANTSCH

Engraziament a Gian Gianotti

Suenter che Gian Gianotti ha installà e tgirà il post da teater da la LR a la fin dals onns 70 ed a l'entschatta dals 80 ed ha mess sin via ina lavur

impurtanta per activar il teater rumantsch, ha el represchentà la Lia rumantscha e la Rumantschia en diversas organisaziuns da teater sin plaun naziunal, fin 1992 en spezial en il Center svizzer da l'Institut da teater internaziunal (ITI) ed en la Societad svizra per cultura da teater. Nus engraziain a Gian Gianotti per la lavur ch'el ha prestà en tut questas organisaziuns e per ils impuls ch'el ha dà sur questas organisaziuns al teater rumantsch en nossas regiuns.

Cussegliaziun

Il post da teater vegn consultà activamain da gruppas e singuls. L'onn passà ha il post da teater tramess sin 94 dumondas radund 600 tocs per invista e selecziun. Dasperas ha il post era procurà dretgs da translaziun e represchentaziun.

Tenor la controlla dal post da teater LR e las indicaziuns dals collavuratur regional è vegnids giugads l'onn 1992 radund 36 tocs rumantschs pli lungs.

Per engrondir la tscherna da teaters per scolinas ha il post da teater registrà tut ils teaterets cumparids en "La scoletta" durant ils onns 1950 - 1961 e tramess ina circulara cun la glista dals titels a las mussadras per empustar quests tocs.

Per il gieu liber "L'IRAL", preschentà da la Tribüna valladra, ha la LR surprindì il patrunadi. La contribuziun decidida dal 1989 n'è betg vegnida duvrada e figurescha uss en in conto da bilantscha.

A l'uniun da teater Trun è vegnida pajada ina contribuziun ad in curs da teater en il rom da la represchentaziun "Sontga Giuanna" da B. Shaw.

Dunna Annemieke Buob ha fatg in curs d'animaziun da teater e lingua rumantscha en connex cun il "(S)pass da vacanzas" 1992 en Engiadin'auta.

Foto: LR

L'IRAL, il gieu en il liber è vegnì preschentà la stad 1992 a Scuol
Autur e reschissur: Jacques Guidon, collavuratur regional LR/UdG

Biblioteca da teater/Mussavia dramatic

L'onn 1992 è vegnids integrads en la biblioteca da teaters rumantschs 31 novas translaziuns e 13 tocs originals. Uss sa munta il dumber da titels avant maun en la biblioteca LR a ca. 1'230.

En la pressa rumantscha e tudestga dal chantun Grischun ed en spezial en il fegl d'infurmaziun da l'Uniun da teater popular, il "Reflectur", è vegnì infurmà regularmain davart las activitads dal teater rumantsch.

Il post da teater ha traslatà regularmain ils fecls d'infurmaziun davart ils curs da l'Uniun da teater popular ch'èn vegnids tramess da quella a tut ses commembers.

La retscha dal MUSSAVIA DRAMATIC III è vegnida cumplettada cun 58 titels novs.

La Scena

La retscha "La Scena", fundada da Tista Murk e surdada l'onn 1989 a la LR per cuntinuar cun l'ediziun, è vegnid' amplifitgada cun ils numers 69 e 70. Quests dus carnets cuntengan sketches per 1 - 6 persunas cun duradas tranter 5 - 20 minutas. Singuls sketches èn vegnids sorprendids en ils idioms, ils auters tocs, traslatads dal tudestg, èn scrits en rumantsch grischun. La vendita ha gì bun success e mussa che la dumonda e l'interess per tocs curts è grond; gia dapli che la mesadad dals carnets èn vendids.

Commembradis

La LR è commembra dals suandants instituts internaziunals che sa fatschentan cun il teater d'amateurs:

- CIFTA (Comité International des Fédérations Théâtrales Amateurs de culture latine)
- ITI (Institut da teater internaziunal)(la nova represchentanta a partir dal 1993 è Justina Derungs.)

En Svizra ha la LR contact direct u sur l'Uniun grischuna da teater popular (UTP) cun las sequentas organisaziuns: Societad svizra per la cultura da teater, Fundaziun svizra per il teater popular (FSTP/ZSV), Associazium svizra dal teater per uffants e giuvenils (ASTEJ), Schweiz. Arbeitsgemeinschaft für das darstellende Spiel (SADS), Federazione Filodrammatica della Svizzera Italiana (FFSI).

Cunvegna tranter l'Uniun da teater popular e la Lia rumantscha

Ina nova cunvegna tranter l'UTP e la LR regla la collavuraziun da questas duas organisaziuns. La finamira da questa cunvegna è da tgirar e promover il teater popular rumantsch anc pli efficientamain.

La LR e l'UTP coordineschan ussa ensemen lur lavur sin il champ dal teater popular rumantsch, sin basa chantunala, naziunala ed internaziunala (cf. *documents en agiunta*).

Il represchentant en la suprastanza da l'Uniun grischuna da teater popular per la part rumantscha è Bartolome Tscharner.

Contribuziuns per translaziuns

- Peder A. Baltermia per “Treis cunter egn” (da J. Stebler)
- Chasper Gaudenz per “Scha sar Jon vegn nar nu skerza'l” (da F. Kusz)
- Thomas Beer per 3 teaters: “La glisch” (da H. Hess), “Miul, Miulin, Miulet” e “In milliun en letg” (da H. Gmür)
- Margarita Michel per “Uossa haja dat il schlop” (dad E. Iselin)
- Diego ed Annetta Conrad-Grond per “Jaja Galata” (da K. Forrer)
- Rita Cathomas per “Sontga Giuanna” (da B. Shaw)
- Jon Duri Vital per “La fotta da sar Filip” (da M. Frisch)
- Hubert Venzin per “Ina bubronda magica” (da V. Lovisoni)
- Giusep Decurtins per “In inimitg dil pievel” (da H. Ibsen)
- Elsa Cavegn per “Trai o la corda, l'aua buglia” (dad E. Kishon)
- Peter Janki per “Educaziun moderna” (da H. Wälti)
- Societad dramatica Samedan per “Nora” (da H. Ibsen)
- Uniun da teater Cuschnaus per “In caset dad aur” (da H. Wälti)
- Diego ed Annetta Conrad-Grond per “Il legiunari” (dad E. Krattiger) ed “Üna stanza per set” (da M. Fischer)
- Chasper Mischol per “Cha'l luf porta” (da H. Wälti)

Differents tocs èn vegnids transcrits dad in idiom en in auter u era elavurads linguisticamain e dramaticamain. Las gruppas da teater mettan a disposiziun a la biblioteca da teater LR lur tocs.

Contribuziuns spezialas a:

- Uniun dals Grischs, secziun Cuira, per la Gruppa da teater Scuol per ina represchentaziun dal toc “L'attestat da matrimoni” a Cuira.

Rapport annual dal represchentant da la LR en l'Uniun grischuna per il teater popular (UTP): Bartolome Tscharner

“L'onn passà è stà per il teater rumantsch da muntada particulara: D'ina vart ha chattà il teater rumantsch ses post en la pli gronda societad da teater svizra, grazia als novs statuts da la Fundaziun svizra per il teater popular (FSTP/ZSV), da l'autra vart è ida en vigur la cunvegna tranter LR e la UTP, la quala regla la collavuraziun tranter las duas organisaziuns.

Pertutgant il prim: Per ina minoritad èsi impurtant da pudair s'avrir ad influenzas culturalas d'ordvart, per na betg vegnir isolada. Per quest motiv po esser da muntada l'integrasiun dal teater rumantsch en FSTP per la promoziun dal teater rumantsch.

Champ chantunal

Jau hai fatg part d'ina buna part da las sesidas da l'UTP, adina faschond valair il puntg da vista rumantsch, in'interpresa che n'è betg adina simpla, siond ils Rumantschs ina minoritad er en questa organisaziun. Per meglierar la situaziun ma sun jau engaschè per l'elavuraziun da la cunvegna cun la LR. L'activitad en favur dal teater rumantsch tant da la LR e da l'UTP chaschunava per part lavur dubla e situaziuns da concorrenza che vegnan uss evitadas grazia a quest contract. Ma en general stuess ins, segund mes avis, far ponderaziuns seriusas en ils divers ravugls rumantschs, co ins pudess tgirar meglier il teater rumantsch, senza far part d'ina societad trilingua che funcziunescha bunamain exclusivamain per tudestg e che reguarda il puntg da vista tudestg sco normal e quel da las minoritads sco lavur supplementara.

En collavuraziun cul post da teater da la LR hai jau er pruvà dad animar las gruppas rumantschas da far part dal "20eme Festival Mondial du théâtre amateur" da l'Association Internationale du théâtre Amateur (AITA) a Monaco (23/8/93 fin 1/9/93) e dals "13-avels Dis da teater ad Aarau" (11/6/93 fin 13/6/93). Nus sperain fitg che la "Tribuna sursilvana" possa represchentar la Rumantschia tant a Monaco sco era ad Aarau.

In auter uffizi entaifer l'UTP è quel da la redacziun da la part rumantscha dal "Reflector", il periodic che cumpara l'enviern ina giada per mais.

En mia funcziun da represchendant rumantsch hai jau er fatg part da duas sesidas (dals 21/8/93, 3/11/93) convocadas dal delegà chantunal per la cultura, Christian Brosi, cun l'intenziun dad elavurar in "concept en favur da la promoziun dal teater en il Grischun" da cuminanza cun las organisaziuns che represchentan ils interess dal teater en quest chantun. Ma quest project n'è per entant betg realisabel pervia dals interess divergents tranter las gruppas da teater professiunalas da Cuir e da l'ulteriur chantun.

2. Festival da teater da Tusaun

A chaschun dad 8 sesidas, a las qualas jau hai fatg part, ha ina gruppa da lavur da l'UTP preparà per la segunda giada il festival da Tusaun, il qual è stà da pitschna muntada per il teater rumantsch, siond ch'igl è ma reussi da motivar be ina gruppa rumantscha da far part da quest festival. Jau engrazièl er en quest lieu a la Gruppa dals giuvenils da Riom-Parsonz, sut la reschia da l'autur Tona Krättli, ch'ella ha represchentà la Rumantschia a Tusaun. Ils motifs dal desinteress dals Rumantschs da sa participar a talas occurrenzas èn variads, ma il fatg da stuir sa preschentar ordaifer l'intschess rumantsch e d'avair damain aspectaturs è magari frustrond per acturs e reschissurs, surtut perquai ch'ils tocs tudestgs giandan buna frequenzaziun.

Champ naziunal

Sco represchentant dal teater rumantsch entaifer la suprastanza da l'UTP sun jau er vegnì numnà da quella represchentant rumantsch entaifer la suprastanza da FSTP. L'elecziun ha g'ì lieu ils 16 da matg 1992 a chaschun da la radunanza da delegads da la FSTP a Herisau. Jau hai fatg part da tuttas sesidas da la FSTP, faschond valair la posiziun da la minoritad rumantscha er en quest gremi, che consista da 15 Tudestgas ed in Rumantsch.

Sin il champ federal ma sun jau er engaschà fitg - sco delegà rumantsch da l'UTP - en favur da l'organisaziun dad ina "Biennala svizra dal teater d'amateurs". Quai è in project da las federaziuns da teater da las 4 regiuns linguisticas en Svizra (FSSTA, FSSI, UTP e ZSV), in project lantschà ils 1987, ma ch'è anc adina betg vegnì realisà. A chaschun da 3 sedutas (15+16/3, 29/8 e 14/11) è vegnì pruvà da metter ad ir il project uschè enavant ch'el avess pudì vegnir realisà l'onn proxim, ma la mancanza da daners (surtut da vart dal ZSV) e la mancanza d'in lieu adattà (la citad d'Aarau desista dal festival) han bloccà quest project fin ussa. L'idea centrala da quest concept è favuraivla a las minoritads, siond ch'el prevesa la participaziun paritara da gruppas da teater, quai vul dir che mintga regiun linguistica ha a disposiziun il medem temp. Perquai fiss quest festival naziunal er d'interess per nus Rumantschs. Il decurs da l'onn proxim vegn jau perquai er puspè a m'engaschar a favur da la "Biennala svizra dal teater d'amateurs".

Il curt temp d'uffizi entaifer la suprastanza da la FSTP m'ha mussà ch'i na regia betg a priori chapientscha per la situaziun da la minoritad en quest gremi e ch'i pretenda ina buna purziun lavur da persvasiun per far penetrar quella. Forsa vali la paina per il teater rumantsch da collavurar cun la FSTP".

11. CHANT E MUSICA

La **retscha da chanzuns** en abunament 'Ediziun chanzuns' è vegnida cumplettada cun 10 chanzuns per chor viril ed 11 chanzuns per chor mixt. Il dumber d'abunents è creschì vinavant e munta ussa a 106 abunents per la collecziun da chanzuns per chor mixt e 60 abunents per quella da chor viril.

Sin giavisch e dumonda dals chors virils ha la LR restampà integralmain il cudesch da chant per chor viril 'Guardia Grischuna' da l'onn 1948.

Contribuziuns a:

- Chor viril Samedan per in viadi e concert en America.
- Chor rumantsch (seminari da scolastAs) per in viadi e concert ad Udine.

Ad ina concorrenza da cumposiziuns cun selecziun da chanzuns novas è vegnì renunzià. Ina tala resta dentant actuala.

12. EDIZIUNS LR 1992

Diversas ediziuns

- Manuela Jäger-Gross   **Gieus da linguatg**
(sursilvan 30 exemplars)
(vallader 30 exemplars)
(puter 30 exemplars)
(surmiran 20 exemplars)
(sutsilvan 10 exemplars)
- Ravensburg/LR   **La famiglia crescha (vallader)**
(adatt. Ernesta Mayer, 1153 exemplars)
- LR   **Documentaziun Scuntrada Laax,**
5 - 11 d'avust 1991
(tom 1, 268 paginas, 60 exemplars)
(tom 2, 244 paginas, 60 exemplars)
- LR   **Rumantsch Grischun**
in'infurmaziun, 12 dumondas
(sursilvan 4775 exemplars)
(vallader 3300 exemplars)
(puter 1200 exemplars)
(surmiran 1200 exemplars)
(sutsilvan 600 exemplars)
- LR   **Il Rumantsch, brochura d'infurmaziun**
(rumantsch 500 exemplars)
(tudestg 1500 exemplars)
(talian 500 exemplars)
(franzos 1000 exemplars)
- LR   **Rapport annual 1991, 470 exemplars**
- Reproducziun da: **Cassetta tar il curs da rumantsch vallader**
(3. reproducziun, 230 exemplars)
- Cassetta tar il curs da rumantsch grischun**
(3. reproducziun, 115 exemplars)
- Cassetta tar il curs da rumantsch surmiran**
(3. reproducziun, 101 exemplars)
- Cassetta tar il curs da rumantsch sursilvan**
(3. reproducziun, 220 exemplars)

Cassetta tar il curs da rumantsch da Th. Candinas
(4. reproducziun, 105 exemplars)

Restampa da:

Prospect d'infurmaziun

LIA RUMANTSCHA

Dachorganisation zur Wahrung und Förderung
der rätoromanischen Sprache und Kultur
(versiun tudestga, 1000 exemplars)

Was ist Rumantsch Grischun?

(versiun tudestga, 1000 exemplars)

“Pledari sutsilvan”

(Liar las artgas per quest pledari ch'eran gia avant
maun, 268 exemplars)

Tatgader

“Rumantsch - Lingua svizra”

(2. ediziun, 5000 exemplars)

Placat

“Stai si defenda, Romontsch, tiu vegl lungatg”

(2. ediziun, 640 exemplars)

Restampa integrala da la versiun originala da la

“GUARDIA GRISCHUNA” da l'onn 1948

(3. ediziun, 527 exemplars)

Carnets OSL

Weiss/
Nuot Gaudenz

L'hom chi ho imprains il pozzamaun (OSL 1955)

(1. ediziun, 600 exemplars, puter)

Bär/Bröckelmann/
Richard Marugg

Trais laders (OSL 1956)

(1. ediziun, 800 exemplars, vallader)

Nadari/Perez
Petra Uffer

Pol ed igls sies ameis (OSL 1957)

(1. ediziun, 600 exemplars, surmiran)

Keil/Evelina Giger

Signur Tugn ed il tissi (OSL 1958)

(1. ediziun, 800 exemplars, sursilvan)

Casty/
52 Augustin Manetsch

Fagei mo empau (OSL 1959)

(restampa, 800 exemplars, sursilvan)

Ediziuns en preparaziun

La cuntinuaziun dals "*Curs da rumantsch*" da Gieri Menzli. Per 1993 è planisà: Ina adattaziun dal curs da rumantsch grischun-français, tom II. Ina restampa dal curs da rumantsch surmiran I cun eventualas midadas. La cuntinuaziun dal curs da Menzli cun in 3. tom davart vita, lingua e cultura en la Rumantschia vegn sistida per il mument. Cun magistras e magisters vegnan discutadas vinavant eventualas midadas dal curs II per novas ediziuns.

"*Tecnica II*", glista da plects tenor Duden. Questa lavur sa chatta en la redacziun finala e vegn edida en l'emprim quartal 1993.

"*Chanzunettas e versets*" per las scolinas. Ediziun en ils idioms vallader, puter e sursilvan en collavuraziun cun la CMR. La lavur da rimnada dal material dals idioms puter e sursilvan è pli u main terminada. L'ediziun da las versiuns en sursilvan e puter è prevista per il cumenzament da l'onn da scola 1993/94. L'ediziun en vallader succeda pli tard ord resguard sin l'ediziun "*Chanzuninas rumantschas*" da Claudia Gaudenz-Rauch.

Il 4. tom da l'istorgia da la litteratura rumantscha da Gion Deplazes, *FUNTAUNAS IV*, cun il titel "*Litteratura contemporanea*" progredescha. La part bio- e bibliografia sco la selecziun da texts per l'antologia è terminada. L'ediziun duai cumparair per l'entschatta da l'onn da scola 1993/94.

FUNTAUNAS I da Gion Deplazes cun il titel "*Dals origins a la refurma*" vegn restampada. Tar la part bibliografica è vegnidas fatgas actualisaziuns. La restampa e planisada en in'ediziun da 1000 exemplars e cumpara l'entschatta 1993.

Dal *DICZIUNARI TUDAIS-CH - RUMANTSCH LADIN* da Bezzola/Tönjachen è decidida ina restampa da 1000 exemplars senza midadas.

Dal *Dicziunari/dictionnaire rumantsch ladin-français - français rumantsch ladin* da Gilbert Taggart vegn preparada ina 2. ediziun cun amplificaziuns e correcturas da l'autur. L'ediziun è be pussaivla cun in sponsoring spezial.

Dal *Polyglott - Sprachführer Rätoromanisch für Graubünden* (sursilvan/ladin) cumpra la LR 3000 exemplars per la revendita.

Dals cudeschs d'uffants d'Aluis Carigiet e Selina Chönz cun ils titels: "*Maurus e Madlaina*" e "*La cufla gronda*" è prevista ina restampa da mintgamai 2000 exemplars.

Ultra da questas diversas restampas è previs d'edir ina nova brochura u in prospect ch'infurmescha davart las novas ediziuns rumantschas.

Ediziuns dad ovras cumpletas tras la LR

En connex cun la dumonda per ina stampa da las ovras cumpletas da Gion Deplazas ha la LR gì da prender ina decisiun da princip davart ses engaschament en connex cun ediziuns d'ovras cumpletas d'auturs rumantschs en coediziun cun las uniuns regionalas pertutgadas. In tal engaschament signifitgass per la LR in nov sectur d'actividad. Per evitar dentant che la LR concurrenzieschia persunas privatas ed instituziuns ch'han fin uss prestà gronda lavur en quest sectur e per evitar cas da preferenza ha la LR decidì da gidar e collavurar en talas dumondas tenor pussaivladad, dentant be en collavuraziun cun las uniuns afiliadas u ils auturs. L'editur sto procurar sez per la finanziaziun e la vendita sto esser garantida. La LR na vul betg promover "monuments d'ediziuns".

Ovras da Giacun Hasper Muoth

Las lavurs vid il project da las ovras da Giacun Hasper Muoth è vegnidas cuntinuadas. Il termin per finir il manuscrit da l'emprim tom è vegnì fixà sin l'avrigl 1993. Per quest'ediziun fa la LR sulettamain la contabilitad, n'ha dentant nagina responsabladad editoria e cumpetenza da decisiun. A chaschun da la radunanza annuala da la Societad per la promoziun da la cultura grischuna a Breil han Iso Camartin e Leo Tuor preschentà l'ediziun da G. H. Muoth a la publicitad. La vischnanca da Breil contribuescha er vid ils custs d'ediziun da quest'ovra.

En la LR è vegnida preschentada a la pressa la nov'antologia rumena "*Omul da la fereastra*" cun translaziuns da raquints rumantschs da Magdalena Popescu-Marin.

La LR è stada coeditura da l'ediziun "*Arnold Büchli: Mythologische Landeskunde von Graubünden*" (register) ch'è uss terminada.

Libreria rumantscha "Il Palantin"

La LR ha consultà las uniuns afiliadas davart ina libreria rumantscha a Cuir. Suenter che diversas dumondas èn vegnidas scleridas e ch'in local era avant maun en la Reichsgasse 10, è vegnì decidì da sustegnair questa butia cun ina contribuziun unica e surpender il tschains per il local. La libreria vegn manada 1 onn sco emprova. La butia è vegnida surdada a dunna Emilia Frei-Raschèr en cumissiu. La fin d'october è stada l'avertura uffiziala da la libreria cun il num "Il Palantin". En questa butia chatt'ins spezialmain cudeschs en rumantsch e sur il rumantsch, ma era cudeschs da la Pro Grigioni Italiano e dals Gualsers. Ins chatta qua era ovras d'art, purtrets ed autras chaussas or dal territori rumantsch.

Foto: de Jong

**IL PALANTIN, la
libreria rumantscha a
Cuira
cun sia manadra
Emilia Frei-Raschèr**

Contribuziuns per ediziuns:

La LR contribuescha a las suandantas ediziuns sin fundament da dumondas documentadas (* ediziuns anc betg cumparidas):

Stamparia Engiadinaisa	Peider sbarüffo/sbarüffà
Romania	Tschespet 63
Uniun rumantsch grischun	Las giaglinas pensadras
Hades	CD/cassetta "Angelina"
Claudia Gaudenz	Chanzuninas rumantschas
Uniun dals Grischs	Ovras da Men Rauch
Francestg Berther	Cudesch da Rueras
Romania da giuventetgna	Talina 93
Desertina	Cloms da Victor Durschei
Cla Riatsch	Literatur und Kleinsprachen *
Desertina	Tè-tua * da Theo Candinas
Linard Bardil	CD/cassetta Saut sin la prada *
Gion Caviezel	La casa gronda ed autras raquintaziuns *
Alexi Decurtins	Literatur und Kleinsprachen, 2 toms RR *
Uniun dals Grischs	Chanzuns da cumpagnia *
Giuventetgna da Vrin	Broschura "Uniformaziun"
Chor mischedau Cumbel	Cronica

La revista da juvenils KODI, edida 1992 sco project da pilot en 3 idioms, n'è betg sa cumprovada. Suenter avair evaluà las reacziuns da questa furma en 3 idioms e suenter avair constatà che blerAs abunentAs han desditg l'abunament e pervia da mancanza da finanzas ha la LR decis da terminar l'ediziun da questa revista per la fin 1992.

Propagaziun e vendita da publicaziuns

Per la 4. giada è la LR stada preschenta al "Salon du livre et de la presse" (29-4 fin ils 3-5-1992) a Genevra. Er quest onn ha la LR prendì part sin in stan da reclama en cuminanza cun las chasas edituras Desertina, Terra Grischuna, M & T Helvetica (Gasser SA) e Pro Grigioni Italiano.

La collavuraziun durant l'exposiziun è stada buna e la vendita correspunda a quella dals onns passads. Er quest onn ha la LR gì sustegn da diversas personas rumantschas cun domicil a Genevra e conturn. Il represchendant da la LR na less betg tralaschar d'engraziar grondamain per la solidaritad demussada a scadinA ch'è sin ina moda u l'autra sa gidà cun el.

La Surselva è stada regiun hospitanta a la LUGA 92 (Luzerner Landwirtschafts- und Gewerbeausstellung) che ha gì lieu dals 24-4 fin ils 3-5-1992. En quest connex ha la LR endrizzà in stan d'infurmaziun e da vendita da cudeschs. Damai che l'exposiziun a Genevra ha gì lieu il medem temp sco l'exposiziun a Lucerna, ha la LR incaricà intginas personas rumantschas cun domicil a Lucerna da tgirar il stan e dar las infurmaziuns necessarias. Era a questas personas in cordial grazia fitg per lur engaschament e per la buna e cumpetenta collavuraziun.

Antiquariat da cudeschs rumantschs

L'interess per cudeschs vegls è ordvart grond. Uschia ha la LR er quest onn pudì vender ed intermediar in grond dumber da cudeschs vegls da differenta spezia. La LR ha danovamain pudì recaltgar divers cudeschs antiquars da privats sco er ord relaschs. Per la vendita, resp. distribuziun, surpiglia la LR vinavant cudeschs antiquars vegls.

Furniziun, regals da cudeschs, bibliotecas

La LR ha regalà diversas atgnas ediziuns sco premis da tombolas, per div. occurenzas, concurrenzas ed auter pli.

Per la summa da ca. 5'000.— ha la LR furnì cudeschs ad universitads ed a personas privatas a l'exteriur. Quest import va a quint da la PRO HELVETIA.

Rapport dal president da la cumissiun da redacziun dals carnets OSL (Augustin Manetsch)

"L'andament da nossa cumissiun na bitta normalmain betg grondas undas. L'onn 1992 ha tuttina purtà intginas midadas. Ina da quellas è segir stada che Heinz Wegmann, il chau da la Chasa editura OSL, ha bandunà

l'OSL suenter 15 onns lavur innovativa e fritgaivla. A nus da la redacziun rumantscha è el stà in cusseglader cumpetent ed in gidonter bainvulent. Nus engraziain ad el per tut sia lavur.

In'ulteriura midada è che nus avain decidì d'edir be pli tschintg carnets ad onn enstagl otg. Nus essan persvadì che nus pudain servir era uschia endretg. La concorrenza en il sector da vendita n'è betg pitschna e nus vulessan evitar ina surproducziun.

Sch'ins vuless far in pau autocritica, ston ins menziunar che la producziun indigena è vegnida in pau a la curta. Per ils onns che vegnan vulain nus edir dapli ovras indigenas."

13. CONTACTS/AUTORITADS

Contacts cun las autoritads federalas e chantunalas

Contacts cun la confederaziun en connex cun:

- l'evaluaziun da la dumbraziun dal pievel 1990
- la revisiun da l'artitgel 116 CF
- in "hearing" cun la cumissiun dal cussegl naziunal per la revisiun da l'art. 116 CF.
- la scursaniziun lineara da las subvenziuns federalas
- la "Commissione culturale consultativa italo-svizzera" per il sustegn dal premi litterar ladin-furlan-rumantsch
- ina contribuziun federala per la represchentanza rumantscha en congress internaziunals davart dumondas da linguatg e minoritads.

Contacts cun chantuns

Al chantun da Geneva è vegnì suttamess in rendaquint ed ina nova dumonda per la contribuziun da Geneva a la LR. Er per 1993 contribu-escha Geneva 50'000.-.

Contacts cun il chantun Grischun en connex cun:

- las truppas militaras rumantschas "R"
- la perscrutaziun scientifica davart l'acceptanza dal rumantsch grischun
- la licenza da manaschunzs en rumantsch
- ils examens dad ir cun auto en rumantsch
- la scursaniziun lineara da las subvenziuns federalas
- ils vocabularis regiunals (surdada dals projects al chantun)
- meds per l'instrucziun da rumantsch en scolas fundamentalas tudestgas
- ils projects "Gasetta dal di" e "Rumantsch grischun"
- l'approvaziun dal preventiv, dal program da lavur, dal quint e dal rapport da lavur
- il project da telecommunicaziun en Surselva

- la sorprendida da lavurs linguisticas en connex cun la preparaziun da meds d'instrucziun
- l'instrucziun da rumantsch al Plantahof
- il resguard dal rumantsch sin attestats da finiziun d'emprendissadi
- diversas infurmaziuns vicendaivlas conc. linguatg e cultura

Il secretari participescha en la grupp da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN che ha salvà diversas sedutas.

En la sessiun da matg dal cussegl grond è la suprastanza s'inscuntrada cun deputadas e deputads rumantschs per ina saira d'infurmaziun. En la sessiun dal settember a Mustér è l'entir cussegl grond stà envidà ad ina saira d'infurmaziun e discussiun ch'è stada in success.

Contacts cun vischnancas e citads

Ils contacts permanents cun las vischnancas tgiran ils collavuratur regiunals. Els sa scuntran cun suprastanzas communalas e dattan era orientaziuns en radunanzas localas e communalas. La LR sezza ha tgirà ils sequents contacts cun vischnancas, circuls e citads:

- Cun San Murezzan conc. la rait da translaziun dal project da telecomunicaziun DIS.03.
- Cun las vischnancas da Val Schons davart la dumonda per ina SCUNTRADA 1994.
- Cun las vischnancas cun scola fundamentala tudestga ed instrucziun supplementara en rumantsch ha già lieu ina tschentada d'infurmaziun e barat d'experiences e differents contacts spezials (Domat, Razén, Andeer, San Murezzan, Flem).
- Cun la vischnanca da Domat pervi da las lecziuns da rumantsch en scola e la scolina rumantscha.
- Cun la vischnanca da Breil en connex cun l'ediziun da las ovas da Giacun Hasper Muoth.
- Cun la citad da Cuira conc. reconuscher las scolinas rumantschas per che la LR retschaivia las contribuziuns chantunalas tenor lescha da scolina 1992, art. 28 - 29.
- Cun las vischnancas sursilvanas en connex cun in curs per chanzlists en la cuort Ligia Grischa a Trun.
- Per diversas vischnancas surpiglia la LR incumbensas da translaziun (cunter pajament).

Suenter ils circuls Sursés e Sur Tasna, han uss era ils circuls Val Müstair e Suot Tasna rumantschè uffizialmain lur nums. Ils circuls da la Surselva n'han betg reagì sin quest'iniziativa da la LR.

Cun la "*Pro Grigioni Italiano*" e la "*Walservereinigung*" tgira la LR contacts permanents per activitads e discussiuns vicendaivlas. Cun omaduas

organisaziuns èn vegnidas discutadas vinavant pussaivladads per realisar a Cuira la libreria rumantscha cun represchentaziun da las duas organisaziuns. En "Il Palantin" vegnan vendids tranter ils cudesch rumantsch ed autras chaussas era cudeschs dals Gualsers e sur dals Talians en Grischun.

Contacts cun diversas instituziuns ed organisaziuns en territori rumantsch, en Grischun e sin plaun svizzer

La *Fundaziun Planta* e la *Fundaziun retoromana* han retschet contribuziuns per lur curs da stad. Cun la *Giuventetgna rumantscha* ha la LR collavurà en connex cun il text per l'ediziun "Jo".

Cun la *Walservereinigung* è vegnida discutada in'exposiziun per infurmar davart la trilinguitad en il Grischun. Cun la *Pro Grigioni Italiano* e la *Walservereinigung* è vegnì discutà davart pussaivladads da sa participar en la libreria rumantscha IL PALANTIN a Cuira.

Al'Uniun Rumantsch Grischun (URG) (presidenta: Rina Steier, Savognin) ha la LR mess a disposiziun material linguistic per l'ediziun da "MES EMPRIM CUDESCH DA PLEDS en rumantsch grischun, sursilvan, surmiran e vallader".

Il rapport davart la collavuraziun da la LR cun la *Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da giuventetgna* (CGCG) sa chatta en quest rapport sut il titel "Ediziuns".

La *Quarta lingua* sustegna la translaziun da las ovas Ars Helvetica e sa cusseglia cun il represchentant da la LR, Cristian Joos, conc. ulteriurs engaschaments a favur dal rumantsch.

En la *Societad svizra per minoritads* vegn la Lia rumantscha represchenta da dunna Heidi Derungs-Brücker.

En la *Fundaziun ovas svizras da lectura a la giuventetgna OSL* represchenta Cristian Joos la LR.

Ad in'occurrenza da la *Fundaziun Waldegg* a Soloturn davart la posiziun da linguatg e cultura en in'Europa unida èn il president ed il secretari sa participads.

Cun la Pro Helvetia ha la LR contact en connex cun sustegns per projects rumantschs tenor las indicaziun en il quint LR.

Cun l'*Academia svizra per ciencias moralas* (ASSM) è vegnida discutada la publicaziun da las actas dal colloqui da l'avrigl 1991 conc. la tematica "Sprachstandardisierung: Bausteine zu einer Theorie der Sprachstandardisierung".

La *Chasa Stapfer Lenzburg* ha era 1992 contribuì al project "Gasetta rumantscha dal di" ed è vegnida documentada ed orientada davart las decisiuns da la LR en chaussa.

Cun la SAB (*Gruppa svizra per las regiuns da muntogna*) collavura la LR per resguard dal rumantsch en la revista "Montagna".

En la *Pro Raetia* vegn la LR represchentada dal secretari che fa part a la suprastanza centrala da quest'organisaziun.

Cun la *Helvetia latina* èn vegnidas discutadas dumondas en connex cun il "Forum foederativum Maison Latine" a Berna. La LR sa participescha al chapital da donaziun cun ina summa da fr. 3'000.-. L'Uniun rumantscha da Berna surprena en stretg contact e cunvegna cun la LR da represchentar ils interess da la Rumantschia en quest'instituziun naziunala. En ils gremis da la fundaziun fan part sco represchentants da la LR: Chasper Pult sco commember da fundaziun; Sigisbert Lutz, pres. da l'Uniun rumantscha da Berna, sco commember da la cumissiun dals programs; cuss. naz. Martin Bundi daventa vicepresident da quest'instituziun.

Cun il *Museum Ballenberg* collavura la LR per las inscripziuns dals objects en rumantsch.

En la Fondation Romandie, *Svizzera Italiana e Retoromania* è Chasper Pult represchentant da la LR.

En la *Fundaziun per la collavuraziun federala* ha il secretari fatg part al cussegl da fundaziun, fin ch'ina midada dals tschentaments en il decurs da 1992 ha limità la participaziun al cussegl da fundaziun sin represchentants da las regenzas dals chantuns svizzers.

L'*Academia Amriswil* cun Dino Larese sco animatur resguarda en sia revista preschentaziuns da la lavur culturala rumantscha e dad exponents da la Rumantschia.

Per la *Fundaziun festa federala* procura la LR la vendita da las ensainas da 1. d'avust a Cuira.

Cun la *Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna* stat la LR en contact per l'ediziun da las ovras da Giacun Hasper Muoth.

Exponents da la LR èn era sa participads ad occurrenzas dal *Forum Helveticum*, da la Nova Societad Helvetica ed ad autras organisaziuns chantunalas e naziunalas, engaschadas en la politica da linguatg e cultura.

Il president è sa participà ad in'occurrenza da l'*Osservatorio linguistico* en il Tessin davart la tematica "Cunfins linguistics e princip territorial".

Rapport dal represchentant rumantsch (Erwin Ardüser) en la Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (CGCG)

La stad 1992 è vegnì tramess passa 300 questiunaris davart la litteratura rumantscha per giuvenils a bibliotecas e scolastAs en l'intschess rumantsch. Las respostas han mussà cleramain che la schelta da litteratura rumantscha per la giuventetgna en la vegliadetgna tranter 8 e 15 onns e blier memia pitschna. Ils resultats dal questiunari èn vegnids tramess a las uniuns rumantschas cun tgira da territori ed a l'Uniun da scripturas e scripturs rumantschs.

En la cumissiun svizra per la surdada da premis per cudeschs da giuvenils (Schweiz. Jugendbuchpreis-Kommission) è la represchentanza

rumantscha già daditg vacanta. Ussa avain nus pudì occupar quest post cun sora Florentina Camartin da Mustér. Ad ella in cordial engraziament per ses engaschi.

Il register cun auturAs e referentAs da la Svizra tudestga e retoruman-tscha vegn reedì il 1993. A chaschun da quest'ediziun pudain nus era integrar auturAs e referentAs da l'intschess rumantsch. Quest register duess en emprima lingua servir ad organisaturs da prelecziuns e referats.

Sco cumpensaziun per la mancanza da la preschentaziun da litteratura rumantscha en las publicaziuns che nus tramettain onn per onn a noss commembers avain nus era quest onn pudì regalar als magisters, ch'èn commembers da noss'unìun, in cudesch rumantsch tenor giavisch.

Contacts cun instituziuns ed organizaziuns internaziunalas

La LR vegn adina pli savens envidada da sa participar a colloquis e congress internaziunalas en connex cun dumondas da linguatg. Per pudair suandar talas invitaziuns è vegnida suttamessa ina dumonda a la confederaziun per ina contribuziun speziala. La confederaziun n'ha betg pudì aderir al giavisch da la LR. La LR ha contacts pli regulars cun las sequentas instituziuns e lur exponents ordai-fer la Svizra:

Foto: LR

La LR ha pudì represchentar la Ruman-tschia a caschun da

differentas occurrenzaz nazionalas ed internaziunalas. Sin la foto: Christian Brosi, incumbensà dal chantun Grischun per dumondas da cultura (sanester), Bernard Cathomas, secretari LR (entamez), dretg dad el: Lois Craffonara, manader da l'Istitut Ladin "Micurà de Rü" en las Dolomitas

L'assessor Giacomo Cum da la provincia dad Udine ha visità la LR cun collavuratur per sa laschar infurmar davart la planisaziun linguistica.

Il secretari è sa participà ad in'occorrenza da l'organisaziun "*Pre Checo Placerean*" cun la tematica: "*Ladins Popul d'Europe*" a Vilate en il Friaul.

Il president ed il vicepresidente han participà a la dieta da la "*Cuminanza da las gruppas etnicas dals pajais vischins da l'Austria*" ad Udine ed han en quest connex era fatg part ad in inscunter da Ladins e Furlans.

Il Chor rumantsch da la scola chantunala ha retschet ina contribuziun per sa participar ad in inscunter da chors da giuventetgna ad Udine.

Ina grupp da magisters en scolas superiuras da las *Dolomitas* han visità la LR per sa laschar infurmar davart la planisaziun linguistica en general e la situaziun dal rumantsch en scola en spezial.

Al congress da l'*Uniun federalistica da las communitads etnicas euorpeicas* (UFCE/FUEV) a Flensburg en l'anteriura Terra tudestga da l'ost han il president e Romedi Arquint prendì part. La LR è daventada commember ordinari da quest'organisaziun.

Il secretari ha praticipà ad in'occorrenza da l'Irlandia e dal Biro europeic per las linguas main derasadas (*European Bureau for Lesser Used Languages*) a Dublin.

Cun la *Fryske Akademy* ha la LR collavurà en connex cun l'ediziun dad ina documentaziun da las minoritads en Europa (*Mercator Guide to Organisations*) e per in ordinatur d'infurmaziun e da documentaziun davart la situaziun dal rumantsch en il sector da la scolaziun (*Mercator-Education: Bilingualism, Bilingual Education and the Education of Regional or Minority Languages*).

Ils contacts cun l'*Associazion internaziunala per la defensiun da linguas e culturas smanatschadas* (*Association internationale pour la défense des langues et des cultures menacées AIDLCM*) èn plitost occasiunals e sa restrenschan sin in'infurmaziun vicendaivla.

Ina delegaziun da la "*Giuventetgna rumantscha*" è sa participada al seminari da Pasca da l'*Organisaziun da giuventetgna da las cuminanzas etnicas europeas* (GCE) a Christianslyst en Germania.

En la revista *Europa etnica* contribuescha il post d'infurmaziun LR artitgels.

Il *Cussegl da l'Europa* ha sancziunà la decleraziun 192 davart ils linguatg regionals e minoritars en Europa sco *Charta europeica davart ils linguatgs regionals e minoritads en Europa*. La Svizra n'ha anc betg ratifitgà questa charta, cunquai ch'ella vul spetgar la revisiun da l'art. 116 CF avant quest act.

Il president ed il secretari èn sa participads ad in'occorrenza da la *Burgenländische Forschungsgesellschaft* en il Burgenland (Austria) davart la tematica: "*Mit Sprachen leben. Praxis der Mehrsprachigkeit*".

Sur las publicaziuns ed occasiunalmain per retschertgas stat la LR en

contact cun il biro dal cumissari dals linguatgs uffizials en il Canada (Commissaire aux langues officielles/commissioner of official languages).

En la fundaziun *Claustra Viktorsberg* (Vorarlberg) è vegnì installà in pitschen "Institut retorumantsch" ch' il president, il secretari ed il manader dal post da linguatg han visità e che ha retschet documentaziun da la LR.

Ad in seminari da lavur davart la codificaziun dal *linguatg russyn* en la Slovachia ha Werner Carigiet represchentà il project rumantsch grischun.

14. SCUNTRADA RUMANTSCHA 1994

1994 èsi 75 onns dapi la fundaziun da la LR. Ina SCUNTRADA è mess' en vista en il territori Renanian. Sin fundament da las consultaziuns tar las uniuns affiliadas e lur posiziuns positivas è vegnì prendì si contact cun la Renania e las autoritads da la Sutselva. Il tema da questa SCUNTRADA duai da princip sa referir al giubileum da 75 onns LR. Las discussiuns vegnan cuntinuadas en vista a las decisiuns definitivas durant 1993.

15. ADMINISTRAZIUN, ORGANISAZIUN, FINANZAS

Persunal en la centrala LR

A las personas che han bandunà il manaschi da la LR durant l'onn 92 engraziain nus per lur lavur ed engaschament. Igl èn quai

dr. Georges Darms, stà engaschà en la LR da l'atun 1982 fin al mars 1992, e da 1984 davent manader dals posts da linguatg e da rumantsch grischun.

Bernadette Studhalter-Vincenz, emploiada en il secretariat, en spezial per lavurs d'organisaziun per la SCUNTRADA 1991 .

Georgina Janki, che ha terminà ses emprendissadi mercantil cun success.

Constanza Mosca, ch'è stada engascha durant 1 onn sco praticanta ed ha durant quest temp terminà cun success ses emprendissadi mercantil.

Da nov ha la suprastanza LR elegì

Alice Darms, imprendista mercantila

Finanzas

Ultra da las contribuziuns directas da confederaziun e chantun e las entradas ord ediziuns realisescha la LR las sequentas entradas supplementaras:

Chanzlia federala

– per lavurs da terminologia (Clau Solèr)

frs. 6'137.–

Chantun Grischun

- scolinas d'exercizi frs. 5'284.60
- lavur da lectorat e translaziun cudesch da geografia frs. 12'800.-
- scolaziun da creschids frs. 1'152.15
- contribuziun pajas mussadras 1-9 - 31-12-92 frs. 9'800.-

Chantun Genevra

- contribuziun annuala frs. 50'000.-

Citad da Cuira

- contribuziun per scolinas rumantschas frs. 75'000.-
- per instrucziun da rumantsch en las scolas frs. 5'000.-

Citad da Turitg

- contribuziun 1992 frs. 5'000.-

Uniun da scolinas Cuira

- contribuziun a transports scolarets frs. 2'200.-

Quarta Lingua

- 4 toms Ars Helvetica frs. 8'000.-

Fundaziun Oertli

- per brochura "Il rumantsch" frs. 3'000.-

Fundaziun Bazzi - Mengiardi

- per l'ediziun da "Chanzunettas e versets" frs. 3'000.-

Loterie romande

- per brochura "Il rumantsch" frs. 8'000.-

Documents

1. Reglament per ils collavurats regiunals, approvà ils 12-12-1992

1. *Instituziun e princip*

- 1.1. Quest reglament regla l'engaschament, l'activitad e las obligaziuns dals collavurats regiunals da la Lia rumantscha e las cumpetenzas e funcziuns da la LR e da sias uniuns affiliadas cun tgira da territori: Romania, Uniun dals Grischs, Uniun Rumantscha da Surmeir e Renania.
- 1.2. Ils collavurats regiunals èn impiegads da la LR.
- 1.3. Mintg'uniun regiunala ha il dretg ad almain inA collavuratA en sia regiun. Cun consentiment da la suprastanza da la LR po l'uniun regiunala parter la piazza da collavurat sin pliras personas.

2. *Status e surveglianza*

- 2.1. La LR sco emploiadra ha la surveglianza superiura.
- 2.2. La LR ha il duair d'introducir ils collavurats en lur lavur.
- 2.3. Ella deleghescha a las uniuns regionalas ils sequents dretgs:
  - fixar e surdar las scharschas specificas en il rom da quest regulativ
  - survegliar las incaricas che l'uniun regiunala adossescha
  - accompagnar la realisaziun da la lavur en las regiuns
  - procurar la finanziaziun da las acziuns instradadas dal collavurat (tenor agen preventiv)
- 2.4. La LR deleghescha ad ina cumissiun accompagnanta (CA) las sequentas obligaziuns:
  - accompagnar las lavurs dals collavurats regiunals
  - coordinar las lavurs dals collavurats regiunals
  - survegliar questas lavurs sin basa dal regulativ, dals programs semestrils e dals rapports da lavur
  - infurmar vicendaivlamain
- 2.5. La CA sa cumpona da dus represchentants da la suprastanza, da dus represchentants da las uniuns regionalas e dal secretari LR ex officio. Tuttas quatter uniuns cun tgira da territori duain esser represchentadas.

- 2.6. La CA vegn elegida dal cussegl sin proposta da la suprastanza suenter consultaziun cun las uniuns regionalas. La durada d'uffizi è dus onns. Mintg'on vegnan midads or dus commembers.
- 2.7. Eventuals carnets da pensums supplementars a quest regulativ, fatgs da las singulas uniuns, basegnan l'approvaziun da la suprastanza LR.

3. Publicaziun da plazzas, elecziun e licenciada

- 3.1. La LR publitgescha las plazzas en inserats equivalents per tut las uniuns.
- 3.2. Las annunzias èn d'inoltrar a la LR.
- 3.3. La suprastanza LR s'accordescha cun l'uniun regiunala e fa l'elecziun definitiva.
- 3.4. La suprastanza po relaschar il collavuratur regional a norma dal dretg vertent.

4. Salarisaziun e prestaziuns socialas

- 4.1. La salarisaziun sa drizza tenor l'urden chantunal vertent, classas da paja 17 - 20. Davart excepziuns da quella norma per qualificaziuns ed incumbensas spezialas decida la suprastanza en cunvegnientscha cun la cumissiun accumpagnanta (CA) e cun la suprastanza regiunala.
- 4.2. Il secretariat da la LR procura la salarisaziun regulara dals collavuratur.
- 4.3. Per prestaziuns socialas, segiranzas, cassa da pensiun etc. vala l'ordinaziun chantunala e las disposiziuns executivas respectivas, nun che quest reglament fixeschia autras normas.

5. Scharschas, duairs e rapports da lavur

- 5.1. Las lavurs principalas d'in collavuratur sa laschan divider sequentain:
  - 5.1.1. Il collavuratur/la collavuratura ha l'incumbensa d'activar collavuraturAs supple-mentarAs en la lavur libra (voluntariat/benevolat).

- 5.1.2. Assimilaziun/integraziun dals immigrads d' auter linguatg
- chattar il contact cun ils/las immigradAs
  - motivar las differentas gruppas da s'assimilar linguisticamain
  - organisar curs d'assimilaziun en collavuraziun cun organisaziuns, LR e.a.
  - collavurar per la preparaziun da novs meds d'assimilaziun
  - evaluar meds d'instrucziun en collavuraziun cun scolastAs e la LR
  - registrar ils moviments en la populaziun dal territori

- 5.1.3. Animaziun, contacts, servetschs
- animar da rumantschar las differentas domenas d'adiever linguistic
  - animar la lavur da giuventetgna en collavuraziun cun las instituziuns existentas (uniuns da giuventetgna e.a.)
  - exequir e/u intermediar traducziuns per instanzas e privats
  - promover la vendita da cudeschs, stampats, cassetas, etc.
  - collavurar cun las bibliotecas localas per la lectura rumantscha
  - segirar ina cooperaziun cun instituziuns, organisaziuns ed uniuns centralas e represchentativas en la regiun
  - tgirar ils contacts cun ils meds da massa
  - intermediar il contact da tutTas interessadAs, cun las uniuns affiliadas e cun la centrala da la LR

- 5.1.4. Scolaziun da creschidAs
- organisar e coordinar la scolaziun da creschids en las regiuns en collavuraziun cun las diversas instituziuns regionalas activas en quella domena (SCUNTRADA E FURMAZIUN, uniuns da dunnas, paresser, mastergnanza)
  - organisar curs specifics per diversas gruppas d'interess (chanzlists, exponents d'uniuns, mussadras e.a.)

- 5.1.5. Lavur surregionala
- tschertgar la cooperaziun cun las ulteriuras uniuns affiliadas da la LR
  - collavurar cun ils ulteriurs collavuratur regionalas
  - realisar la lavur surregionala tenor discussiuns ed incaricas specificas

- 5.1.6. La LR po surdar a singuls collavuratur regionalas ulteriuras incumbensas.

- 5.1.7. Preschientscha
- realisar ina rait da collavuraturAs occasionalAs en tuttas parts dal territori
  - esser preschent regularmain en tuttas sutregiuns

5.1.8. Finanziaziun da las acziuns

- calcular ils custs per las acziuns previsas
- suttametter in plan da finanziaziun a l'uniun regionala ed a la LR per approvaziun e decisiun
- preparar dumondas documentadas ad instanzas ed organisaziuns per segirar la finanziaziun dad acziuns, ediziuns, etc.

5.1.9. Scolaziun persunala (en cunvegnientscha cun la LR)

- sa participar ad occurrenzas per dumondas d'animaziun e da scolaziun da creschidas
- organisar dis da scolaziun persunala tranter ils collavuratur ed ensem cun persunas engaschadas en l'animaziun culturala

5.2. Il collavuratur preschenta 2 giadas l'onn ses program da lavur semestral a si'uniun regionala ed a la CA.

5.3. Il collavuratur dat in rapport da lavur mensil detaglià e dat ina giada ad onn rapport cumplessiv da sia lavur per mauns da si'uniun e da la CA.

6. *Infrastructura da lavur*

6.1. Per in biro a chasa po il collavuratur retrair in'indemnisaziun a norma da la pratica dal chantun, sch'el ha nagin biro ordaifer. La LR metta a disposiziun in'infrastructura da biro commensurada ed indemnisascha las spesas per material da biro e telefons segund las directivas LR.

6.2. Las spesas per viadis e custs ordaifer vegnan indemnisadas a norma da l'urden chantunal.

6.3. Per stampats, publicaziuns da rapports etc. po il collavuratur far diever da las maschinas en la LR.

7. *Determinaziuns spezialas*

7.1. Il collavuratur sa participescha a las sedutas da l'uniun regionala cun vusch consultativa.

7.2. Il collavuratur na dastga betg surpigliar uffizis da l'uniun regionala, sco p.ex. uffizi da president, da protocollist, da cassier etc.

- 7.3. Ils collavuratur na sorprendan per regla nagina funcziun da secretariat per las uniuns regionalas. En cas specifics da durada limitada decida la CA en enclegientscha cun la suprastanza LR.
- 7.4. Il collavuratur è obligà d'avair domicil en l'intschess da l'uniun regionala.
- 7.5. Las vacanzas dal collavuratur sa drizzan tenor l'urden per impiegads chantunals e vegnan fixadas en cunvegnientscha cun il secretariat LR.
- 7.6. Incaricas supplementaras cun engaschament considerabel (president communal, deputà etc.) dovran il consentiment da la LR e da l'uniun regionala pertutgada.

8. Determinaziuns finalas

- 8.1. Las ordinaziuns chantunals per singulas domenas da quest reglament èn da princip valaivlas, sch'il reglament na specifitgescha nagut auter.
- 8.2. Quest reglament revedì entra en vigur cun l'approvaziun da la suprastanza e dal cussegl. El remplazza il reglament dals 6-6-1983.
- 8.3. Il secretariat da la LR vegn incumbensà cun l'execuziun da quest reglament.

Approvà dal cussegl LR ils 12-12-1992

2. Revisiun da l'artitgel 116 CF

L'artitgel davart las linguas, actualmain en vigur en la constituziun federala, sa cloma:

“Il tudestg, il franzos, il talian ed il retorumantsch èn ils linguatgs naziunals da la Svizra. Il tudestg, il franzos ed il talian vegnan declerads sco linguatgs uffizials da la confederaziun.”

Qua suonda il nov text, votà ils 8 d'october 1992 dal cussegl dals stadis. En parantesa las passaschas, stadas proponidas dal cussegl federal.

1 - (La libertad da linguatg è garantida)

2 - Il tudestg, il franzos, il talian ed il retorumantsch èn ils linguatgs naziunals da la Svizra.

- 3 - (La confederaziun ed) Ils chantuns procuran per il mantegniment e la promoziun dals linguatgs naziunals en lur territoris da derasaziun. Ils chantuns prendan las mesiras spezialas per proteger ils linguatgs naziunals ch'èn periclitads en in territori determinà; la confederaziun als sustegna.
- 4 - La confederaziun ed ils chantuns promovon l'enclegientscha tranter las cumanzas linguisticas (e la preschientscha dals quatter linguatgs naziunals en Svizra).
- 5 - Linguatgs uffizials da la confederaziun èn il tudestg, il franzos ed il talian. Per ils contacts da la confederaziun cun ils (burgais e las burgaisas) R(r)umantschs (e las instituziuns rumantschas) è il retorumantsch linguatg uffizial. Ils detagls reglescha la lescha.

La cumissiun predeliberanta dal cussegl naziunal ha cumanzà il november cun sias tractativas.

3. Cunvegna tranter l'Uniun da teater popular (UTP) e la Lia rumantscha (LR) conc. la collavuraziun

La Lia rumantscha (LR) e l'Uniun da teater popular (UTP) suttascrivan questa cunvegna che reglescha la collavuraziun vicendaivla en connex cun la tgira e la promoziun dal teater popular rumantsch.

Finamira

Questa cunvegna cirumscriva las incumbensas da la LR e da l'UTP en ils secturs da la tgira e da la promoziun dal teater popular rumantsch.

La LR e l'UTP coordineschan en avegnir lur lavurs conc. il teater popular rumantsch sin basa chantunala, naziunala ed internaziunala. Ils detagls vegnan reglads en il suandant.

1. Incumbensas da tuttas duas organisaziuns sin basa chantunala

- 1.1. La LR s'occupa cun il teater popular rumantsch en il rom da ses preventiv e da ses program da lavur tenor decisiun da ses organs. La LR sa stenta en spezial da procurar e metter a disposiziun litteratura da teater rumantscha. Ella incumbensescha il post da teater da
  - ramassar e cataloghisar tocs rumantschs,
  - procurar translaziuns da tocs,
  - metter a disposiziun a las gruppas rumantschas tocs e da cussegljar ellas,
  - publitgar da temp en temp catalogs cun rimnadas da tocs rumantschs (MUSSAVIA DRAMATIC).
- 1.2. La LR è represchentanda cun ina persuna en la suprastanza da l'UTP.
- 1.3. La LR è legitimada dad organisar, en cunvegna cun l'UTP, occurrenzas e curs che pertutgan il teater rumantsch.

- 1.4. L'UTP represchenta en cunvegna cun la LR ils interess dal teater rumantsch envers autoritads da vischnancas e gremis chantunals.
- 1.5. L'UTP promova il teater popular rumantsch cun offerir tenor pussaivladad curs en rumantsch ed occurrenz, nua che gruppas rumantschas han la pussaivladad da far lur preschentaziuns (barats da cultura, festivals da teater, etc.).
- 1.6. A regard las occurrenz sin basa chantunala e naziunala procura l'UTP ch'il rumantsch vegnia resguardà adequatamain sco linguatg da communicaziun, p. ex. en scrittiras d'uniuns, en invitaziuns, en communicaziuns da pressa, a chaschun da festivals chantunals etc.

2. Incumbensas da l'UTP sin plaun federal

- 2.1. L'UTP represchenta en cunvegna cun la LR ils interess dal teater rumantsch sin plaun naziunal. En spezial represchenta ella quests interess envers autoritads federalas ed uffizis sco era envers organisaziuns culturalas ch'èn activas sin plaun federal.
- 2.2. L'UTP tscherna las gruppas rumantschas che pon sa participar a festivals da teater naziunals. Per la tscherna valan en emprima lingua criteris da qualidad, dentant èn era criteris davart la repartiziun regiunala da resguardar.

3. Incumbensas internaziunalas da l'UTP

- 3.1. L'UTP represchenta en cunvegnientscha cun la LR ils interess dal teater popular rumantsch sin plaun naziunal. Ella è commembra da la CIFTA, da l'organisaziun da teater popular da las linguas romanas en l'Europa.
- 3.2. L'UTP deleghescha tenor pussaivladad inA represchentantA da linguatg rumantsch en las radunanzas annualas da la CIFTA. L'UTP tscherna la gruppa rumantscha che po prender part als festivals da teater, organisads da la CIFTA.

4. Sustegn finanziel davart da la Lia rumantscha

- 4.1. La LR sustegna, en il rom da ses preventiv e sin fundament da las decisiuns da suprastanza, las activitads da l'UTP a favur dal teater rumantsch en tut ils secturs suranumnads. Per retschaiver ils sustegns finansials sto vegnir inoltrada mintgamai ina calculaziun dals custs da las occurrenz pertutgadas.
- 4.2. La LR sustegna l'ediziun da l'organ d'infurmaziun da l'UTP cun ina contribuziun annuala da fr. 1'000.–.

4.3. La LR paja a l'UTP ina contribuziun annuala da fr. 1'000.– per lavurs generalas ed administrativas che vegnan fatgas da l'UTP per il teater rumantsch.

5. Durada da la cunvegna da collavuraziun

5.1. Questa cunvegna tranter la LR e l'UTP vala per la durada da 2 onns.

5.2. Ella po adina vegnir midada cun consentiment da tuttas duas organisaziuns, sche parts da la cunvegna ston vegnidas adattadas a novas pretensiuns u a midadas.

5.3. Il termin da desditga sa munta ad in onn.

5.4. Questa cunvegna va en vigur cun l'approvaziun da las duas suprastanzas da las organisaziuns LR ed UTP.

4. Regulativ per ils curs d'assimilaziun/integraziun linguistica

1. Organisaziun

L'organisaziun succeda directamain tras la LR u tras collavuratur regiunals, tras uniuns regiunals, vischnancas u autras uniuns.

Las scolas autas popularas "Scuntrada e furmaziun Surselva" (SFS) e "Scuntrada e furmaziun Ladina" (SFL) organischan lur curs d'assimilaziun en atgna reschia (dumber minimal da participantAs: Guarda pct.6)

Ils collavuratur regiunals tegnan contact cun ils scolasts per ils curs d'assimilaziun en lur regiuns. Da temp en temp èn reuniuns inditgadas per discutir davart experientschas, meds d'instrucziun etc. Per talas reuniuns paja la LR spesas da viadi a norma da l'urden vertent.

2. Engaschament da la LR

La Lia Rumantscha

- procura per meds d'instrucziun
- paja ils/las scolastAs engaschadAs en ses curs (excepziun: SFS, SFL)
- incassa (sur ils organisatur, resp. scolastAs) il daner da curs
- metta annualmain en il preventiv ina summa commensurada per realisar questa scolaziun
- surpranda il deficit da curs cun main che 8 participantAs (dumber minimal da participantAs, cf. pct. 6), organisads da la SFS u SFL. En quest deficit po vegnir quintà per l'organisaziun in importo pauschal da fr. 200.– per curs cun main che 8 participantAs.

3. Durada da las uras

La regla è da far 2 lecziuns à 45 min./saira.

4. Daner da curs

Il daner da curs munta a fr. 10.– per lecziun dubla (p. ex. curs dad 8 sairas fr. 80.–, curs da 10 sairas fr. 100.–).

5. *Pajas dals/da las scolastAs*

La paja dals/da las scolastAs munta a fr. 80.– per saira a duas lecziuns, incl. preparaziuns. Viadis dal scolast na vegnan per regla betg indemnizads supplementarmain (excepziun: viadis indispensabels pli lungs). Meds d'instrucziun (era copias etc.) paja il/la participantA.

6. *Dumber da participantAs*

Il curs en il territor po vegnir dà cun minimal 4 participantAs. Exempel da quint per 8 sairas cun 4 participantAs:

- daner da curs total fr. 320.–
- paja scolast fr. 640.– (cf. pct. 5)
- deficit LR fr. 320.– (cf. pct. 5)

Ils curs ordaifer il territori rumantsch, surtut en aglomeraziuns pli grondas sco Cuira, duess en princip purtar sasez, na dastga dentant en mintga cas betg chaschunar gronds deficits.

P. ex. quint per 10 sairas cun 8 participants:

- daner da curs total fr. 800.–
- paja scolast fr. 800.–
- deficit LR fr. 0.–

per curs cun main che 4 participantAs duess il daner da curs vegnir augmentà, surtut en lieus nua che curs cun pli blerAs participantAs stuessan esser pussaivels.

7. *Rapport e cuntinuitad*

Il scolast rapporta davart il curs a la LR u a la SFL/SFS (lieu, termin, participants, lavur, meds d'instrucziun, pajaments) cun ils formulars respectivs.

Ils organisaturs e scolasts sa dattan fadia per la cuntinuitad dals curs.

8. *Determinaziuns finalas*

Per cas spezials po il secretari en discussiun cun ils organisaturs, scolasts etc. decider excepziuns da questas normas.

Quest regulativ vala da princip era per ils curs "Geniturs ed uffant", q.v.d. curs specifics per geniturs na rumantschs che han lur uffants en scolina/scolas rumantschas.

Il secretari LR exequescha quest regulativ.

Decidì da la suprastanza LR ils 18-9-1992.

Va en vigur il 1.-10-1992.

5. Directivas conc. l'instrucziun "1 tar 1" (inA scolastA - inA scolarA)

1. *La Lia rumantscha sustegna spezialmain l'instrucziun d'assimilaziun linguistica da persunas che han funcziuns publicas e che duessan duvrar il rumantsch publicamain. Quai pon esser:*

- 1.1. persunas che han da discurrer avant raspadas, che han stretg contact cun la populaziun e che han da leger u eventualmain era sezzas formular actas en rumantsch (p. ex. plevans, presidents communal, exponents dad organisaziuns regionalas, directurs da cura e traffic, e.a.)
- 1.2. persunas en l'instrucziun (magisters e magistras da scola secundaria e reala, magisters/-ras da musica, e.a.)
- 1.3. persunas cun incumbensas spezialas en ina regiun cun contact intensiv cun la populaziun (emploiadas da banca, da la PTT, da la viafier, manaders da fatschentas, etc.)

2. *La Lia rumantscha contribuescha quest'instrucziun "1 tar 1" sco suonda:*

- 2.1. Max. fr. 500.— per 1 scolaziun.
- 2.2. A cundiziun che la persuna che retschaiva quest'instrucziun sa participescha era als custs (cun ca. la mesadad dals custs effectivs).
- 2.3. Sin fundament dad in rapport dal/da la magister/-ra.

3. *Persunas en posiziun elevada cun bunas pajas duessan vegnir motivadas da pagar sezzas tut ils custs da quest'instrucziun. Era duessan ils emploiaders da talas persunas vegnir intimidadas da sa participar als custs d'ina tala scolaziun linguistica.*

Ils pajaments vegnan fatgs sin fundament dal/da la magister/-ra cun indicaziun da las uras precisas e dal med d'instrucziun applitgà.

Approvà da la suprastanza LR ils 18-9-1992.

Defunctas e defuncts

Nus ans regurdain en pia memorgia da las defunctas e dals defuncts stadAs engaschadAs en il moviment linguistic-cultural rumantsch.

<i>sur Pius Camenisch</i> redactur dal "Piogn" e translatur d'ovras litteraras	1934 - 1992
<i>Ludwig Demarmels</i> illustratur dad ediziuns rumantschas	1917 - 1992
<i>Robert Ganzoni</i>	1908 - 1992
<i>Conradin Giger</i> promotur dal chant rumantsch	1928 - 1992
<i>Augustin Maissen</i> retoromanist e publicist	1921 - 1992
<i>Tista Murk, comm. d'onur Romania</i> pionier dal Radio rumantsch, poet, scrivent, animatur dal teater	1915 - 1992
<i>sur prevost Giusep Pelican</i> tgirader da la partiziun rumantscha da la biblioteca episcopala a Cuira e collavuratur per l'ediziun da la "Bibliografia retorumantscha 1552 - 1984"	1924 - 1992
<i>Mathias Quinter</i> politicher sursilvan cun engaschament per il rumantsch	1926 - 1992
<i>Dumeng Stupan</i>	1919 - 1992

Rapport da las uniuns affiliadas

Societad retorumantscha

Per üna società chi'd ha ün program, chi's basa sülla cuntinuità in quai chi riguarda sias incumbenzas, sun müdadas ed adattaziuns alch chi's sto incleger da sai, uschigliö as vessa magari svelt da chefar cun üna stagnaziun.

La müdada actuala sül chomp da la preparaziun pella stampa, cun oters plets il passagi a l'elavuraziun da texts electronica in nos institut, ha dumandà eir l'on passà ün grond impegn davart da nos cheuredatur, il dr. Felix Giger. Il resultat da seis impegn, chi's po nomnar admirabel, es persvadent e spordscha uossa a la singula redactura ed al singul redatur ün maximum da flexibilità in tuot ils stadis da la lavur da redacziun, perfin pro las correcturas finalas.

Il prüm fascicul preparà in chasa pudarà cumparair d'ürant il prüm trimester dal 1993.

I fa grond plachair al suottascrit da pudair communicar in quist connex cha la Società da Banca Svizra (Schweiz. Bankverein) ha contribui 10'000.— frs. our da seis fuond da giubileum per ans pussibilitar la realisaziun dal proget "preparaziun per la stampa". Nus eschan fich grats al directur Gianin Murk chi ha reagi da prüma innan in möd sten positiv sün nossa istanza e chi ha sustgnü nossa dumonda dal november 1991 in tuots regards. Nus ingrazchain in möd na main cordial eir al directur Fritz Meisser chi'ns ha surdat il schec datà da la fin dal 1992 in ün rom fich simpatic al cumanzamaint da schner 1993. Nus savain da predschar cha quist institut bancari s'ha demuossà uschè avert per üna dumonda our dal chomp da las ciencias umanas.

Daspera s'ha la lavur splajada in möd üsità.

In occasiun da la radunanza generala ha il nouv redatur, il dr. Carli Tomaschett, referi sur da perspectivas in quai chi riguarda monografias sül chomp da l'onomastica, sortind da l'exaimpel dal cumün da Trun. Il referent ha pudü rapportar sur d'ün chomp ch'el ha perscrutà cun acribia preparond sia dissertaziun. A man d'exaimpels tipics ha'l demuossà co chi's po differenziar ed approfuondir il proceder metodic e co chi's po rivar a resultats chi cumpiglian il püt da vista da l'istorgia da l'urbanisaziun. Seis chavazzins metodics pon gnir resguardats sco pussibilitats d'impuls per ulteriuras lavuors sül chomp da l'onomastica.

In sia tschantada d'utuon ha la suprastanza fat bun ün credit supplementar per asgürar la collavur dal prof. dr. Alexi Decurtins pro la redacziun dal BREW d'ürant l'on 1992. La suprastanza ha tut cugnuschentscha cun plaschair cha la chasa editura Octopus a Cuaira - insembel culla Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna - ha reedi l'ouvra

classica da Richard Weiss "Das Alpwesen Graubündens" (1914) sco reprint da l'ediziun originala. L'introducziun da Jon Mathieu elavura ils connexs cul stadi da la perscrutaziun sün quel chomp in quels ons. In vista a seis intent precis ed a sia structura nun esa malavita stat pussibel a la Società Retorumantscha da sustgnair la reediziun cun üna contribuziun finanzia-la.

La lavur da redacziun vi dal Dicziunari Rumantsch Grischun es progredida seguond plan. In tuot sun redigidas var 370 paginas dal custab I (inqualchosetta fin intimus). La collavur da prof. dr. Alexi Decurtins vi dal BREW es statta früttaivla. El s'ha occupà d'üna vart da la furniziun da datas (fuormas dialectalas ed etimologias) our da las cartotecas dal DRG, da tschella vart da las correcturas da las parts redattas.

Il tom 105 da las Annalas es cumparü a temp. El cumpiglia contribuziuns interessantas sur da la lingua e sur da l'istorgia e l'istorgia da cultura dal Grischun rumantsch. Id es güst da far resortir darcheu üna jada la survista bibliografica chi - daspö il 1980 - es inserrida in mincha tom. Ella es da resguardar sco infuormaziun cumpetenta sur da quai chi cumpara in lingua rumantscha o sur dal rumantsch. Nos redactur-assistent, Kuno Widmer, tilla chüra in möd exemplaric.

In numer dals interessents chi vessan jent da tour invista illa lavur chi vain prestada tras l'Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun s'augmanta. Our da quist motiv es nossa redactura Marga Annatina Secchi gnüda incumbenzada da preparar üna broschüra d'infuormaziun sur dal DRG.

Il parsura: Jachen Curdin Arquint

Suprastanza

<i>President</i>	Dr. Jachen Curdin Arquint, Cuaira
<i>Vicepresident</i>	Dr. Arnold Spescha, Cuaira
<i>Actuara</i>	Anna-Alice Dazzi Gross, Cuaira
<i>Cassiera</i>	Genoveva Seger-Arquisch, Vaduz
<i>Assessurs</i>	Dr. Cristian Collenberg, Cuaira
	Rest Luis Deplazes, Rabiis
	Jost Falett, Bever
	Martin Gabriel, Glion
	Rav. Gion Gaudenz, Puntraschigna
	Cristian Joos, Cuira
	Gion Arthur Manetsch, Cuaira
	Dr. Jon Mathieu, Cuaira
	Chasper Pult, Pasqual
	Dr. Stefan Sonder, Cuaira
<i>President d'onur</i>	Dr. Gion Deplazes, Cuaira
<i>Redacziun Annalas</i>	Roman Caviezel, Cuaira
	Rav. Gion Gaudenz, Puntschaschigna
<i>Revisurs da quint</i>	Robert Capaul, Danis
	Chasper Stupan, Cuaira
<i>Dicziunari Rumantsch</i>	Dr. Felix Giger, Cuaira, caporedacziun
<i>Grischun</i>	Marga Annatina Secchi Malfroy, Cuaira, redacziun
	Dr. Carli Tomaschett, Cuaira, redacziun
	Kuno Widmer, Cuaira, redacziun
	Ines Gartmann, Cuaira, documentaziun
	Alexa Arquisch, Cuaira, secretariat
	Dr. Alexi Decurtins, Cuaira

Romania

Radunonza da delegadas/delegai 1990/91

Onn vein nus giu nossa radunonza annuala ils 16 da november a Domat. A quella ein 120 commembers e rodund 40 hosps stai envidai. Dau suatientscha a quels invits han 54 delegadas e delegai e 16 hosps. 17 persunas cun dretg da vuschar ein seperstgisadas, sco era 11 hosps.

Suprastonza, cussegl, secziuns e Ligia Romontscha

La suprastonza ei seradunada a siat sedutas, a Glion, Trun, Domat, Vella e Schluein. La participaziun a nossas sedutas ei stada buna. Nossa gliesta da preschientscha muossa neginas absenzas nunperstgisadas e mo 6 perstgisadas. Danovamein han nies representant ella suprastonza dalla Ligia Romontscha e nies collavuratur regional priu stediamein part da nossas sedutas.

Il cussegl dalla Romania (suprastonza, representant dalla Romania ella suprastonza dalla LR, collavuratur regional e collavuratur subregionals) ha giu sia seduta l'entschatta dil 92 per repassar il program digl onn e tgirar ils contacts cun nos collavuratur subregionals.

Suenter nossas sedutas vein nus informau ton la pressa sco il Radio Rumantsch.

La Ligia Romontscha ha clamau sias delegadas e ses delegai a treis radunonzas. Alla radunonza d'atun, il december 1991 a Cuera, l'entschatta matg en caussa Quotidiana a Cuera ed alla radunonza da stad, il zercladur a Donat. Nossa representanza ei buca adina stada cuntenteivla. Nos 19 mandats ein stai representai mo da 15, 12 e 9 persunas. Donn ch'ei vegn buca fatg meglier diever da nos dretg.

Il cussegl dalla Ligia Romontscha ei seconferius duas gadas. Ils representants dalla Romania, nies suprastont ella LR ed il parsura ein adina stai presents.

Duas gadas ein ils parsuras dallas uniuns cun tgira da territori serimnai en Casa Romontscha a Cuera per discutir cun representants dalla LR la revisiun dil reglament per ils collavuratur regionals.

La Romania da giuventetgna realisescha adina puspei bunas acziuns. Sper la gronda lavur da redeger lur organ, la Talina, ha ella procurau uonn ensemen cun la Giuventetgna rumantscha per l'ediziun dil "Jo" en romontsch. La versiun romontscha ei cumparida avon la tudestga. Quei ei bein bunamein ina sensaziun!

80 Il parsura ha representau la Romania a caschun da pliras occurrenzas.

Romania e Renania

Ils 27 da mars essan nus s'entupai cun la suprastonza dalla Renania alla seduta annuala dallas duas uniuns. El center dalla discussiun ein stadas l'acziun Sagogn, las ediziuns communablas "En stizun" e "Ratuzin" e la damonda d'ina megliera collavur en connex cun il Dun da Nadal dalla Renania.

Il parsura ei staus alla radunonza generala dalla Renania a Castrisch.

Scuntrada e Formaziun

Nus publichein parzialmein era il 7. rapport annual.

Quei dat danovamein perdetga da gronda lavur.

Cuort Ligia Grischa (CLG)

All'entschatta digl on eran nus gest secasai en nossas novas localitads ella CLG. Mo ei muncava aunc empau dil tut: ina vitrina, curunas da cudischs etc., mo oravontut ils daners per pagar igl entir indrez.

Perquei vein nus cuntinuau cun l'acziun da finanzas. Cunquei ch'ei setracta d'ina investiziun en in stabiliment a Trun, quasi amiez la Surselva, vein nus quintau surtut cun "ils nos". Nus vein spluntau gl'emprem tier 15 representants da segiradas, bancas, fatschentas privatas ed instiuziuns regionalas en Surselva, supplicond per sustegn, seigi quei directamein ni urbend ora enzatgei ellas centralas a Cuera. Il success ei staus mudests. Dils adressats han 5 dau sustegn, 2 han detg na e dad 8 havein nus survegniun nagina risposta. Per cletg han la Ligia Romontscha ed il Legat Bischofberger decidiu contribuziuns extraordinarias. Dad en tut 27 persunas, firmas ed instituziuns ein 10 segidadas, 7 han detg na e da 10 havein nus udiu nuot. Il total da frs. 31'400.— ei ina summa che lubescha a nus da pagar ils indrezs necessaris pil mument.

Ed igl ei stau neras uras da ver crunas. Tista Murk, Alfons Maissen e sur Felici Maissen han regalau a nus bia bials cudischs, impurtontas ovras. La casa editura Octopus a Cuera ha surschau a nus l'entira Crestomanzia. Per quellas donaziuns generusas nies sincer Dieus paghi. Nossa biblioteca, nies post da documentaziun dat bia lavur, mo fa era veseivlamein prova.

La gruppa LEMO, Ecublens/Morges, in client da nies parsura, ha pagau l'installaziun d'elavuraziun electronica da datas. Era quella mereta nossa renconuschientscha. Medemamein engraziein nus alla firma EDECOM, Glion per ils programs regalai.

Bugen mettein nus a disposiziun quei computer era alla Romania da giuventetgna. Nus essan satisfatgs dad era saver surschar in encarden da nossas localitads ad ella per il labor da fotografias.

Quellas localitads levgieschan la lavur da nies collavuratur regional e lubeschan da tgirar ina stizun da cudischs e musicalias che vegn frequen-

tada bein, che dat dabia lavur, oravontut a nossa gidontra, dunna Celina Hosang-Vinzens, mo che porta era empau daners. Ussa sa la Romania era sepresentar a scolas, autras gruppaziuns ed a singuls che visetan nus.

Fundaziun biblioteca Romania

La malsogna e la mort da sur Giusep Pelican han retardau l'elavuraziun e la costituziun formala dalla Fundaziun biblioteca Romania. Nus eran secunvegni da realisar quella en collavur cun el, il donatur principal.

Igl ei bi d'astgar tgirar ina custeivla biblioteca. Mo la cuntinuaziun cuosta era daners. Ei ha num cumpletar onn per onn las retschas e cumprar las ediziuns novas. Quei duess esser pusseivel senza duvrrar daners ordinaris. Perquei encurin nus donaziuns per nossa fundaziun. Ina buna e generusa entschatta ha ant. professor dr. Pieder Cavigelli da Siat a Minusio fatg. El ha fatg a nus in legat da frs. 10'000.—. Nies cordial engraziament era da cheu anora.

Ediziuns

Sco gia menziunau el rapport digl onn vargau vein nus realisau ensemen cul Radio Rumantsch ina cassetta e CD cun ovras da Duri Sialm. Ils 10 da november 1991 ein quellas vegnidadas presentadas a Rueun a caschun da nies concert da beneficenza. Martin Gabriel ha tgamunau quella serada embellida musicalmein dil Chor da dunnauns Aurora, Rueun, dils far-gliuns Scherrer, Trun e dil Trio-Scherzo (Remo Arpagaus, Christian Klucker e Gion Andrea Casanova). Mariano Tschuor ha presentau la cassetta e CD da Duri Sialm.

Tenor decisiun dalla suprastonza duess igl Ischi cumparer la primavera ed il Nies Tschespet gl'atun.

Igl Ischi 1991 vegn ad esser in Ischi special. Ils redactors scrivon: "Il rema ei la Surselva. La Surselva en fotografias veglias (da 1890 - 1930) e fotografias novas. D'interess ei la gronda midada". La lavur ei stada aschi gronda che la realisaziun da quella ovra ha stuiu vegnir spustada sigl october, suenter la redacziun da quei rapport.

Il settember ei cumpariu il Nies Tschespet nr. 63, Sabina ed autras raquintaziuns da Donat Cadruvi. A caschun d'ina sera litterara ha il redactor Silvio Camenisch presentau quell'ovra a Ruschein. Il Chor d'affons dil liug ha fatg il beinvegni musical sut la bitgetta dad Ursula Capaul-Mirer. Las giuvnas solistas, Annalisa Cathomen al clavazin e Rilana Cadruvi, cant, han impressiunau la raspada cun lur presentaziuns beingartegiadas. Talas seradas vegnan frequentadas stupent e dattan a nus la pusseivladad da tgirar contacts cun il pievel romontsch.

Uonn vess giu da cumparer il tierz tom dalla retscha Toni Halter. Igl ei denton aunc buca reussiu alla casa editura Desertina ed a nus da segirar la finanziaziun.

Rumantsch grischun

La fin da november digl onn vargau ei vegniu lantschau en Surselva ina petiziun encunter la pratica vertenta dalla administraziun federala arisguard il diever dil rumantsch grischun. Quella petiziun ha dau da bia da tschintschar e scriver. Deplorablamein ein las reglas dalla fairness buca vegnidadas risguardadas dapertut. Ella pressa han ins schizun legiu d'ina secessiun. La Surselva ha piars bia simpatias.

La Quotidiana

Era l'auter project impurtont ed actual dalla Romontschia, quel d'ina gasetta romontscha dil gi, ha caschunau grondas debattas. A caschun dalla radunonza extraordinaria da delegadas e delegai dalla LR dil matg 1992 ei vegniu informau detagliadamein en caussa. Suenter ina viva discussiun ei curdada la decisiun da surdar quei project ad ina organisaziun purtadra ordeifer la LR.

Autras acziuns

Avon in onn essan nus, ina delegaziun dallas duas suprastonzas da Romania e Renania s'entupai cun la suprastanza communal da Sagogn. Tema da discussiun ei stada la situaziun linguistica el vitg. Nus vein offeriu nos survetschs. Cun satisfacziun vein nus registrau ch'ils responsabels da Sagogn ein stai allerts, revidend la constituiun communal. Quella definescha claramain che Sagogn schai gi sin territori romontsch, prescriba ch'ils protocols dallas radunonzas communalas seigien da scriver el lungatg romontsch e che l'instrucziun en scola seigi da dar entochen la quarta classa spirontamein per romontsch.

Avon las radunonzas da delegadas e delegai dalla LR dil december 1991 e dil matg 1992 essan nus s'entupai cun nossas delegadas e nos delegai per informar els sur dallas tractandas en discussiun.

Buns contacts tgirein nus cun l'Acziun romontscha da Domat. Quella ei s'engaschada uonn oravontut per la cuntinuaziun dalla scoletta romontscha e vid l'organisaziun dils Dis da litteratura 192 a Domat.

Il collavuratur regiunal Carli Scherrer ed il parsura han giu l'ocasiun da presentar la Romania extendidamein a caschun d'intervestas dil Radio GRischa.

Las pusseivladads d'orientaziun ed informaziun sur dalla Romania e da sia lavur han occupau nus. Nus vein elavurau in muossavia per l'infurmaziun publica e preparein in fegl d'infurmaziun.

Igl onn 1996 vegn la Romania a festivar il gubileum da 100 onns. Ei descha da patertgar ad uras vidlunder. Oravontut sedumandain nus ussa, co la historia dalla Romania savess vegnir scretta. Actualmein ei da sclarir co ina collavur cun la LR ei pusseivla. Lezza festivescha ils 1994 ils 75 onns.

Finanzas

La situaziun finanziaria dalla Romania ei gia dapi onns precara. Ils basegns ein carschi ils davos onns, oravontut en vesta allas investiziuns necessarias en nies cneter ella Cuort Ligia Grischa a Trun. Mintga acziun speciala sto era vegnir finanziada separadamein. Uonn essan nus sestentai oravontut da financiar las investiziuns a Trun ed igl Ischi 1991, in numer extraordinari.

Igl emprést dalla Uniun dals Grischs ha bein lubiu a nus da migliorar la liquiditad. Mo ei ha naturalmein era num rembursar quels daners empristai.

Pliras gadas ei vegniu exprimentau davart Romanianas e Romanians il giavisch per in meglier sustegn davart las vischnauncas da nies intschess. (mira aschunta dil quen pg. 30)

Susteniments finansials

Uonn vein nus decidiu las contribuziuns suandontas:

- Romania da giuventetgna
- Giuventetgna rumantscha
- Hades (Angelina ed autras)
- Chor mischedau da Cumbel (scartira da gibileum)
- Editura Desertina Mustér (Da mesa stad)
- Editura Desertina Mustér (Cloms)
- R. Bücheler (retscherca Sagogn)

In memoriam

Da nossa davosa radunonza da delegadas e delegai vein nus nominau dus novs commember d'honor. El decuors d'uonn vein nus stuiu prender cumiau definitivamein dad omisdus.

Ils dus da zercladur ei sur prevost Gion Giusep Pelican spartius ella vegliadetgna da 69 onns. La Romontschia piarda ina persunalitad marcanta, in fideivel survient dalla baselgia ed in mudest, denton grond um dalla cultura. El ha gronds merets sco fundatur e tgirader dalla biblioteca romontscha silla Cuort e sco rimnader nunstunclenteivel da hartas da sogn e morts, da cudischs e da tuttats sorts scartiras. Cun gronda enconuschientscha e capacitad ha el promoviu e tgirau numerusas restauraziuns da baselgias en nossas regions.

Ils 18 d'uost sederasa la tresta nova dalla mort da Tista Murk. Tista Murk ei sestentaus duront sia entira veta per l'identitad romontscha. Il Jauer ha fatg il gimnasi a Mustér, ha luvrau oravontut a Cuera (Radio e televisiun) ed a Berna (directur dalla Biblioteca populara svizra) ed ein secasaus suenter sia pensiun en Surselva. Il pionier dil Radio e dalla Televisiun romontscha, condundatur dalla CRR e dall'Uniun da scripturas e scripturs

romontschs resta duront sia veta entira in inspiratur dil moviment romontsch. Quei semuossa en sia activitad da schurnalist, bibliotecari, scribent, poet, um dil teater e rimnader da praulas e detgas. Per sia lavur eis el era vegnius distinguius cul premi da radio e televisiun.

Da sia greva malsogna ei vegnius liberaus ils 21 da matg Augustin Maissen. El sededichescha oravontut a studis dalla historia locala, digl art e dallas tradiziuns popularas, dils lungatgs e dallas litteraturas. Mo el publichescha era poesias e novellas. Ina gronda part da sia veta passenta el sco professor da romanistica els Stadis Uni.

In auter che ha viviu biars onns egl exteriur ei staus sur Pius Camenisch da Ladir. En ses giuvens onns eis el s'engaschaus per nossa cultura. El ei staus fundatur e redatur dil Piogn da 1958 entochen 1961. Ils davos onns han ins saviu leger rapports ella pressa sur da sia lavur da missiunari el Peru. El ha bandunau nus ella vegliadetgna da mo 59 onns.

Tut anetgamain ei Conradin Giger spartius ils 30 da settember ella vegliadetgna da 64 onns. Il defunct ei staus in valent scolast ed ei sefatgs meriteivels per la cultura locala e regionala.

Nus selvein ils defuncts en buna ed engrazievla memoria.

Engraziament

Tgi ha buca quitaus ozilgi, en temps da tontas midadas impurtontas quasi sin tut ils secturs dalla veta. Igl onn da gestiun 1992/1992 ei staus cargaus pulitamein era per la suprastonza dalla Romania e per siu parsura.

Las bunas relaziuns enteifer nossa suprastonza han denton levgiu la lavur. Perquai exprimel jeu miu sincer engraziament a mes consuprastonts, a nies representant ella suprastonza dalla LR ed a nies collavuratur regional per la gronda lavur e per il sustegn.

Savens fa mo in cuort e bien plaid, ina pintga renconuschientscha bein e dat anim da cuntinuar. Duront in entir onn dat ei era tals muments. Indispensabel eis ei da saver sefidar da gidonters, sco p.e. da nossa collavuratura en nies center a Trun, da nos redactors da Tschespet ed Ischi, da nos collavuratur subregional e da nos representants ellas differentas gruppas da lavur. Impurtonts ein era ils contacts cun la LR. Il persunal stat adina a disposiziun cun agid e sustegn. A Vus tuts nies sincer Dieus paghi.

Senza perschasiun ed engaschi dil pievel san lungatg ni cultura survivor. Ei dependa pia da biars. E tals dat ei dapertut. Quels che prestan impurtonta lavur culturala ella veta quotidiana. Ch'els cuntinueschien cun lur activitads!

Il parsura: Gion T. Deplazes

Retscherca ellas vischnauncas

La retscherca fatga per incumbensa dalla LR en tuttas vischnauncas romontschas e meins romontschas consista da varga 70 damondas. Las rispostas dattan sclariment davart l'applicaziun dil romontsch en l'administraziun communal, en scola, en baselgia, en posta ed en biblioteca. Ils resultats vegnan valetai da Gion Giachen Furer ed ein era informaziun impurtonta pil collaboratur regional.

Translaziuns e cussegliaziuns

Uffecis, firmas, uniuns e persunas privatas inoltreschen savens texts tudestgs per schar translatar en romontsch. Ei settracta da reclamas, reglaments, tschentaments, brevs e rapports. Lavurs pli voluminusas vegnan tarmessas vinavon al post da lungatg dalla LR. Savens vegn giavischau cussegliaziun per telefon e fax.

Vendita da cudeschs

- ella Cuort Ligia Grischa:
en nossa stizun ei l'entira purschida da cudischs sursilvans exponida. Il menaschi dalla stizun ei confidau a dunna Celina Hosang-Vinzens. Era la spediziun dils Nies Tschespet e digl Ischi vegn preparada e realisada ella Cuort Ligia Grischa.
- vendita ellas vischnauncas:
igl atun ed unviern vargau han acziuns da vendita giu liug a Rueun, Schluein, Sagogn, Falera, Breil, Danis, Lumbrein, Vrin e Cuschnaus.

Carta da tratgas romontschas

Tuttas ustarias e tuts hotels dalla Surselva han retschiert la nomenclatura necessaria ed exempels concrets per far ina carta da tratgas romontscha. Tscheu e leu ei quella gia realisada. Las experientschas dils ustiers ed hoteliers ein fetg positivas.

La biblioteca dalla Romani

Dapi che la Romania ei da casa ella Cuort Ligia Grischa a Trun sestentein nus da cumpletar nossa biblioteca. Ils emprems documents dil romontsch sursilvan ein exponi en ina biala vetrina. Tuttas retschas e periodicas sursilvanas ed ils auters idioms ein medemamein exponidas ed accessiblas alla publicitad.

Sedutas e rapports

Mintga meins sentaupan ils collaboraturs regionals a Cuera en Casa Romontscha. Els rapportesch, secusseglan e retscheivan incumbensas. Era dallas sedutas dalla Romania separticipescha il collaboratur regional. El informescha e scriva il protocol.

Broschura: En stizun

Ell'ei sin ruca. Adressada eis ella a persunas che han empriu ni emprendan romontsch ed a tgi che vul profundar las enconuschientschas dil romontsch. La broschura cuntegn nums frequents dalla mazlaria, pasternaria, stizun da victualias, drogaria, stizun d'electro, cascharia e papetaria. Ella vegn derasada ell'entira Surselva romontscha.

PLACI, in giug religius

Giovanni Netzer da Savognin ha scret in giug religius. El se basa sin la historia da sogn Placi e sogn Sigisbert. Jeu hai cumponiu la musica per quei giug. El vegn representaus il november 1992 a Savognin ed a Mustér.

Per finir

Jeu engraziel alla suprastonza dalla Romania, alla LR ed a dunna Celina Hosang per la confidanza e la buna cooperaziun.

Carli Scherrer, collavuratur regiunal

Suprastonza

President

Viceparsura

Administratur

Assessurs

Gion Tumasch Deplazes, Domat

Gion Antoni Derungs, Cuera

Giusep G. Decurtins, Falera

sur Gion Martin Pelican, Sagogn

Remo Arpagaus, Laax

Publicaziuns

Ischi annual

Tschespet

redacturas:

Anita Mazzetta, Cuera

Marietta Tuor, Cuera

Uniun dals Grischs

Tschantadas

Dals prüms lügl 1991 fin als prüms lügl 1992 s'ha radunada la suprastanza 9 jadas per evader 133 tractandas. Davent dals 11 december 1991 sun güdas guidadas quistas tschantadas da la nouva suprastanza.

Decasteris

Ils decasteris sun scumpartits seguaintamaing:

Nina Dazzi, vicepresidente: ediziuns, scoula, scoulinas;

Maria Sedlacék, chaschiera: finanzas, contact cun associaziuns regiunalas;

Monica Menig, actura suppleanta; contact cun cuvis;

Romedi Arquint, assessur: ediziuns, mez da massa;

Claudio Chiogna, assessur: turissem, Chesin Manella;

Robert Giacometti, suppleant; contact culs cumüns, politica, economia publica;

Renata Bott, presidenta, ediziuns, SFL, cuvis, baselgias, contacts generals.

Chesin Manella

Nossa administratura, Ursula Willy, maina la butia da cudeschs cun plaschair ed ingaschamaint. Quai ha natüralmaing ün'influenza positiva sün tuot la gestiun da la butia. Per tuot sia lavur ingrazchaina cordialmaing. La "Libreria ambulanta", cun la vendita da cudeschs da cumün a cumün ch'ella fa cun l'agüd da nos collavuratur, es fingià bod dvantada tradiziun. In quista maniera as voul preschantar davoman la gronda sporta da cudeschs in tuot ils cumüns da l'Engiadina e da la Val Müstair.

Publicaziuns

1. Chalender Ladin

Cun quist numer sortirà fingià il quart Chalender Ladin edit da Nicolò Men Gaudenz. Per la part d'art pissera Annetta Gmür-Ganzoni. Eu nu vögl manchantar d'ingrazchar ad els per la buna lavur eir in quist lö. Ün grazcha fich va eir a tuot quels chi contribuischan cun lur artichels a la buna reuschida.

Il Chalender Ladin es gnü preschantà quist on pro ün'exposiziun a Soloturn, chi staiva suot il motto: Il chalender sco mez da lectüra. Nos chalender ha chattà bun'accoglientscha eir in terra tudais-cha.

2. *Dun da Nadal*

La nouva redactura dal Dun da Nadal, Chatrina Urech-Clavuot, ha edit per la prüma jada quist periodic. Quist s'ha preschantà in ün nouv büschmaint. El es gnü illustrà dad uffants ladins. A la redactura ed als pitschens gronds artists ingrazchaina cordialmaing.

3. *Otras publicaziuns*

- “Las ouvras da Men Rauch” sun surdattas a la stampa.
- Cudesch da pops “Jonathan, il dedectiv”. trad. dad Ida Depeder
- “Meis prüm dicziunari” in vallader gnarà preschantà prosmamaing. L'Uniun dals Grischs surpiglia üna part da l'ediziun da la Lia rumantscha.
- “La famiglia crescha” es miss in vallader dad Ernesta Mayer. L'UdG surpiglia üna part da l'ediziun da la LR e pissera per la vendita in terra ladina.
- “Chanzunettas e versets per noss pitschens” as nomna ün cudesch cumpilà d'ün pèr muossadras e d'ün mussader. L'UdG ha proponü a la LR dad edir quist cudesch in vallader ed in puter e sustegna quist'ediziun cun 10'000 francs.
- L'Uniun dals Grischs sustegna otras publicaziuns privatas cun 10% süll'offerta da stampa. Quist on es quai stat pel cudesch “Peider sbarüffo(à)” reedit in puter e vallader da la Stamparia engiadinaisa; pel comic “Jo” ediziun da “L'Uniun da giuventegna rumantscha” e pel cudesch da poesias “Sulai e sumbriva” dad Alma Denoth.

4. *Oters sustegns*

- A la “Fundaziun Planta”, il sustegn üsità pels cuors da rumantsch.
- Al “Cor viril da Samedan”
- Al “Rudè da chant”
Sustegns sumgliaints a quists duos accordescha l'UdG be in cas specials.
- Nus sustgnain a tuot las secziuns da l'UdG chi organiseschan festas localas da l'Uniun dals Grischs.
- A la secziun da l'UdG da Cuaira vaina acconsenti ün sustegn per la rapreschantaziun dal teater da la gruppa da Scuol.
- Implü sustgnaina las bibliotecas cun exemplars da nossas ediziuns seguaintamaing: Pro l'avertüra da bibliotecas surdaina da tuot nossas ediziuns ün exemplar gratuit. Plü tard pon las bibliotecas retrar quellas per 50% rebass e las ediziuns estras a predsch favuraivel.

5. *Vocabularis idomatics*

Proget, ediziun e finanzaziun dals vocabularirs in puter e vallader sco eir i'ls oter idioms, sun uossa gnüts surtuts dal Departamain d'educaziun

dal chantun Grischun. Quists vocabularis pratics vessan da servir surtuot in scoula ed eir per l'adöver da minchadi. Cun la lavur da redacziun es gnü incumbenzà Gion Tscharner.

Il collavuratur regional

Il collavuratur Jacques Guidon ha tut part a tuot las sezzüdas da suprastanza ed ans ha sustgnüts cun pled e fat. Grazcha fich ad el. Dürant il decuors da quist on es nos collavuratur gnü onurà cul premi da la "Fundaziun per promover la cultura occidentala". Nus til gratulain cordialmaing ed eschan superbis e grats da pudair giodair in nos ravuogl da lingua e cultura il sustegn d'üna persuna uschè cumpetenta.

Teater

Nus pudain constatar cun satisfacziun e plaschair chi vain giovà bler a teater e quai da las gruppas localas da teater e dad otras societats.

Quista stà pudarana giodair ün evenimain special da nos teater popular, il gö liber "L'iral", a Scuol. Autur e redschissur dal toc es Jacques Guidon. Per cha quist'ouvra culturala possa gnir realisada, ha decis la suprastanza da l'UdG da surtour ils cuosts per lavuors cha'l collavuratur ha - in cas special - da surdar a terzas personas. Uschè sarà garantida la cuntinuaziun da la lavur dal collavuratur regional.

Cuors

Il cuors da chanzlists sco eir il cuors intensiv da rumantsch a Scuol sun darcheu gnüts realisats da Jacques Guidon ed han gnü ün bun esit.

La Scuntrada e Fuormaziun Ladina sta suot il presidi da nos collavuratur. In Engiadina vegnan organisats ils cuors da la SFL da Flurina Raschèr-Janett, chi maina uossa eir il secretariat. La Val Müstair e Bravuogn han lur manaders autonomi. Quists cuors sun sgüramaing d'vantats da gronda portada per la scolaziun da creschüts.

Magistra ambulanta

Duonna Rosina Vonzun ha uossa lavurà ün on sco magistra ambulanta in Engiadin'Ota. Quists cuors sun gratuits ed han il böt principal da far cuvaida als genituors da linguas estras d'imprender rumantsch a favur da lur uffants chi cumainzan la scoula.

Ils cuors sun gnüts realisats a Segl, Champfèr, San Murezzan, Puntraschinga, La Punt e Zuoz. Duonna Rosina ha savü inchantar als partecipants, uschè cha quista lavur e sporta cuntinua eir l'on chi vain.

Sguard inavo da la presidenta sün quist mez on d'uffizi

Eu sun statta preschainta pro diversas occurenzas in Engiadina e Val Müstair. Telefonats e correspundenza toccan pro'ls contacts generals. Eu

sun eir statta a tuot las tschantadas da la LR.

A meis avis es nossa lavur da mantgair e da promover la lingua e cultura sün buna via, premiss cha mincha singul, dal plü pitschen aint il pövel fin sü pro'l plü ot da la regenza, as lascha guidar dad ün spiert da solidartà e da toleranza chi premetta da sieuer cun persvasiun la via invers böts üsitats ed invers quels innovativs.

A la fin da meis rapport vulesse eu ingrazchar a mias/meis consuprastant(a)s pel sustegn e la buna collavuraziun, sco eir a magisters, a ravarendas, als cuvis, als cumüns ed a tuot quels chi'ns han sustgnüts finanziel- o moralmaing in ün o l'oter möd.

La presidenta: Renata Bott

RAPPORT DAL COLLAVURATUR REGIONAL

I nu dà megladra cumprova per la fùgia dal temp co ils rapports dal di, ils rapports mensils ed annuals. Apaina es fat ün, sto gnir fat il prossem. Quists rapports sun plüchöntschen üna descripciun da la lavur dal di, dal mais o da l'on, co üna cronica d'evenimaints o da fats, chi muossessan resultats. Ils resultats nu sun nempe da pertschaiver uschè facilmaing, tantplü chi nu sun al mumaint adüna concrets. Bainschi as vezza minchatant eir ün esit.

Per descriver il möd da mia lavur vögliu citar a Clau Solèr chi disch: "L'interrupziun es la normalità da mia lavur". Quai vuol dir cha p. ex. il fil da telefon taglia fich suvent il fil cotschen chi vess da passar tras üna lavur. Ma quist möd da lavurar es natüralmaing dat.

Scoula

Scoulina: Il cuors tradiziunal per las mussadras/pel mussader da l'intschess ladin ha gnü lö als 4 november 92 a Zernez. Il tema es stat: "Introducziun illa psicomotorica e terapia psicomotorica". El es stat eir quista jada suot l'insaina dals cuors obligatoris dal Dep. d'educaziun ed es dimena gnü frequentà da tuot las mussadras e dal mussader.

Scoula populara: Quai chi'm manca es il contact cun la magistraglia. La megladra occasiun per mantegner il contact füess mia participaziun a la Conferenza Generala Ladina, ma il termin da quella collidescha adüna cun la radunanza da delegats da la LR. Mias istanzas in scrit vegnan bainschi trattadas, ma i nun han l'effet vuglù.

Cumischiun "Vischnauncha e scoula": Quista cumischiun tschercha pussibilitats da gnir cul rumantsch chi'd es isolà illas scoulas oura aint illa vita publica da las vischnauchas da l'EO.

Scoula commerciala: A chaschun dals examens finals da giarsunadi n'haja funcziunà sco examinatur ed expert. Implü n'haja corret las lavuors d'examen e pudü constatar cun gronda satisfacziun, cha l'instrucziun da rumantsch porta bun früt.

Malavita n'haja eir stuvü constatar cha quista instrucziun indispensabla nun es brichafat garantida per l'avegnir.

Scoula industrial: Mias intervenziuns pro'l recter e pro'l cussagl da la scoula han intant miss in movimaint alch. I fan "lur pussibel"! quai chi'd es bler massa pac.

Be ün'intervenziun rigurusa davart dal BIGA, dal Dep. d'educaziun GR e da la LR pudess però avair success.

Rumantsch per la puraglia: Sün intimaziun dal pres. da la Pro Engiadina Bassa n'haja fat ün proget per ün cuors da rumantsch per paur(a)s. Il Dep. da l'economia GR salüdess e sustgness eir finanzialmaing ün tal cuors. Il cuors vain scrit oura al cumanzamaint dal 1993 pels 28 schner even. 4 favrer 1993.

Scolaziun da creschüts

Eir il 1992 ha la SFL (Scuntrada + Furmaziun Ladina) preschantà ün program da cuors e da referats ampel e zuond varià.

La partecipaziun als arrandschamaints es variabla ed incalculabla. I füss bainschi giavüschabel, scha l'affluenza s'augmantess amo.

La collavuraziun cun la Società da mansteranza e da commerzi da l'EB e cun l'Institut otalpin a Ftan s'ha verifichada eir quist on.

La spüerta da cuors e referats da la SFL in EO es plüchöntschna. Ella as drizza davo la dumonda. La VHOE (Volkshochschule Oberengadin) ans fa üna gronda concorrenza. Ella es uschè bain situada (finanzialmaing), ch'ella po finar referent(a)s da gronda stima.

Ils cuors d'assimilaziun chi vegnan organisats dals cuvis in collavuraziun cun la SFL in blers cumüns han ün vaira bun esit.

La populaziun da lingua tudais-cha i'ls cumüns s'augmainta dad on in on. Blers da quels chi vegnan nanpro chattan in quella cella tudais-cha avuonda persunas da contact, tant chi nun han plü il bsögn e la motivaziun dad imprendier rumantsch.

Mias intervenziuns pro autoritats e pro societats da far adöver dal rumantsch a bocca ed in scrit han massa pac success, cumbain ch'eu tillas spordsch adüna meis servezzan da traductur per lur publicaziuns.

Il 7avel cuors annual da rumantsch per chanzlists e per nuders d'organisaziuns regiunalas ha gnü lö als 13 november 92 (19 participant(a)s chi han demuossà ün grond interess).

Il 4. cuors intensiv da rumantsch cun program cultural supplementar a Scuol ha gnü lö dals 23 - 31 lügl 1992 (48 participant(a)s in 6 classas da prestaziun).

Il 1. cuors intensiv da rumantsch cun program cultural supplementar in Val Müstair ha gnü lö dals 24 - 28 avuost a Sta. Maria (15 participant(a)s in 3 classas da prestaziun).

Eu am n'ha participà (sco rapreschantant da la LR) a tuot las tschantadas da la suprastanza centrala da l'Università populara svizra AUPS/VSV ed a la radunanza da delegats a Schaffusa (27/28 nov. 92).

Ediziuns

Preparaziuns da manuscrits per la stampa, istanzas per subvenziuns, correctura da manuscrits e da binderas da stampa sun üna da mias incumbensas vaira extaisa.

Quist on am n'haja occupà seguond meglder "savair e pudair" cun l'ediziun "Ouvras" da Men Rauch. La chatscha sforzada chi'd es gnüda fatta a quell'ediziun es cuntschainta. Ella m'ha preoccupà fich.

Da che ediziuns chi's tratta uschigliö as poja relevar dal rapport annual dal president o da la presidenta da l'UdG.

Teater

La Tribüna valladra chi d'eira gnüda fuondada avant ün on ha inscenà la stà passada il gö liber "L'iral" sün Plaz a Scuol. L'esit da quista produenziun da teater es fauint cuntschaint. A meis avis es quist arrandschamaint stat üna stupenda animaziun culturala. El ha reuni in bun'abinanza actuors da tuot ils cumüns da l'EB (resalv Guarda).

Eu intimesch da giovar a teater i'ls cumüns, ed eu güd pro la tscherna da tocs. Sün giavüsch e sch'eu nu chat traductuors capabels, fetscha eir üna o tschella traduciun.

Schi'd es stat mez e pussibel suna stat a tuot las rapreschantaziuns da teater i'l intschess ladin.

Partecipaziun a las tschantadas da la suprastanza da l'UTP (Uniun da teater popular GR).

Ulteriuras activitats

- Preschentscha a las radunanzas da la suprastanza da l'UdG cun vusch consultativa e contact culs cuvis. Instrucziun dals cuvis a chaschun da la radunanza annuala dals cuvis chi ha gnü lö als 26 avuost a Zernez.
- Cusgliader in dumondas da cultura in general
- Intervenziuns in cas chi nu vain resguardà il rumantsch
- Traducziuns e correcturas
- Referats e votums per conferenzas da magisters o classas da la Bassa (eir instrucziun da rumantsch sün giavüsch e cunter pajamaint)
- Audienzas a mediums da massa: schurnalists, collavuratuors da radio e televisiun

- Acts da preschentscha e collavuraziun, p. ex. a l' "Ideenwerkstatt - Engadin 2002" (9/10 october a Puntraschigna). Mias tentativas da tematisar eir il rumantsch per la vista i'l avegnir da l'EO sun gnüdas bloccadas be da pais...!
- Act da preschentscha eir a l'EBEXPO.
- Collavuraziun illa gruppa "cultura e lingua" pel nouv concept da svilup da l'Engiadina Bassa. Postulà masüras rigurusas pel mantegniment dal rumantsch.
- Recensium da las publicaziuns da l'UdG
- Improvè d'intretschar barats culturals sur cunfins. Prüm arrandschamaint: Eu n'ha tgnü ün referat sün giavüsch dal Kulturausschuss da Prutz ("Die Sprache unserer Engadiner Nachbarn).
- Partecipaziun al inscunter "Minoritats" in Val Badia (6 - 9 oct. 1992)
- Lavur pel film televisiv "L'ierta rumantscha" - intschess ladin
- Vaira gronda lavur per la STATISTICA (LR) plü valabla co quella ufficiala davart la situaziun dal rumantsch i'l intschess ladin.
- Collavuraziun i'l Chesin Manella (administraziun da l'UdG).

Jacques Guidon, collavuratur regional

Suprastanza

<i>Parsura</i>	Renata Bott, Tschierv
<i>Vice-parsura</i>	Nina Dazzi, Zuoz
<i>Chaschiera</i>	Maria Sedlacek, Sent
<i>Assessuors</i>	Romedi Arquint, Cinuos-chel Claudio Chiogna, Samedan
<i>Suppleanta ed actuara</i>	Monica Menig, Scuol
<i>Suppleant</i>	Robert Giacometti, Lavin
<i>Revisuors da quint</i>	Silvia Steiner, Ardez Schimun Lemm, Zouz
<i>Publicaziuns</i>	Chalender Ladin Dun da Nadal
<i>Redactuors</i>	Nicolò M. Gaudenz, Scuol Chatrina Urech-Clavuot, Samedan

Administraziun e deposit da litteratura:

94 Chesin Manella, Schlarigna: Ursula Willy, Zuoz

Renania

La Renania â cuntinuo cun las sias lavurs ascheia sco igls ons passos, schagea c'ign sto schar valer c'igl drova blear optimissem a bleara energieia da s'angaschar an favur digl rumàntsch, sch'ign veza, co la germanisaziùn progredescha, malgro las nossas staintas. Igl teritori da la Renania e an que gro egn digls ple periclitos: Ign patratgi ved igl regress digl rumàntsch an Tumleasta, an Val Schons, mo ear a Flem ad an la Foppa; da la Mantogna dafora gnànc e discussiùn.

La difficultad da catar mussadras, surmestras a surmesters par las nossas scolas e davanto ànc ple acut. Nus vagn egn triep vischnàncas, c'ân ancuretq mussadras rumàntschas a surmesters rumàntschs, mo sainza suzcess. Cun fetg grànd displascher eassan parquegl vagnieus a saver, c'igl cunzegl da scola da Flem â stuieu sistir ad interim l'instrucziùn da rumàntsch, suainter c'i vevan ancuretq adumbaten egn/a suzcessur/a par duna Marcellina Casanova, c'â stuieu bandunar la plaza amiez igl on da scola parveda raschùns da sanadad. Nus speragn, c'igl cunzegl da scola da Flem interprendi tut igl pussevel, c'igl possi vagnir cuntinuo cun quell'instrucziùn igl atun vagnaint.

Ple legrevel e'gl, ca las nossas uniùns culturalas sadeditgeschan adegna puspe a gl teater rumàntsch. Nus prandagn qua la caschùn d'angraztgear ad ellas par lur promoziùn linguistica cugl mied digl teater. Igls madems marets ân ear igls noss cors, ca tgiran igl tgànt rumàntsch.

Las activitads da la suprastànza

La suprastànza da la Renania â salvo 9 sasidas durànt igl on passo. Ella â gieu da tractar radund 50 fatschendas. Las ple impurtàntas en stadas las savundàntas:

- La midada da concept digl Dun da Nadal: Siond ca la vendita digl "Dùn da Nadal" e rezessiva d'egn pèr ons annà, e la Renania stada sfurzada da prender masiras. Graztga a l'iniziativa digls redactors e'gl sto pussevel da midar tant format a concept da que organ par giuvenils. Malgrad la buna lavur da la redacziùn, e la vendita da tal ear quest on puspe ida anavos.
- Parscrutaziùn da l'integraziùn a Sagogn: La Renania â sustanieu practicameintg a finanziameintg (frs. 2000.–) igl project da duna Regula Bücheler c'â intercuretq las raschùns ad igl grad d'integraziùn da glied da lungatg easter a Sagogn.
- Problems finansials da l'ediziùn digls organs: Igls suprastànts ân gieu da prender notiztga digl augmànt digls custs par la stampa digls

organs renanians. Savund la Stampareia Bischofberger amportan las expensas da producziùn par la Casa Paterna/La Pùnt radund 200'000 frànchs. La stampareia sapartizipeschi cun radund 40'000 frànchs da que defizit, siànt c'igl retgav digls inserats segi ear tschasso da maniera eclatànta.

- Igl prezi digl "Calender per Mintga Gi" â stuieu vagnir augmento da frs. 8.- a frs. 10.- par cuvierer igls custs da producziùn.
- Hanspeter Meiler e vagnieu ligieu sco respunsavel da las ediziùns.
- Posiziùn an tgossa rumantsch grischun: La suprastànza da la Renania â prieu posiziùn publica an la dumonda da l'aplicaziùn digl rumantsch grischùn, constatànd, c'igl rg lubeschi agl rumantsch da penetrar an domenas novas , c'el basigni par prosperar. Egn lungatg stotgi easser bùn par exprimer tutas situaziùns novas da la veta moderna, quegl segi me ple pussevel da cuntanscher cun egna variànta screta, da la quala igls idioms possian alura saprofitar.
- Prescoleta sen la Muntogna da Schons: La Renania sustegn igl project da la prescoleta sen la Muntogna sura - sviluppo digl colavuratur regional an cunlavor cun l'Uniùn da scoleta Muntogna da Schons - cun egna cuntribuziùn da fr. 1'500≈.
- Cumembrànza a la "Pro Svizra rumantscha": La suprastànza dezida ca la Renania de davantar cumembra da la sozietad purtadra da la "Quotidiana" futura.
- Cumembrànza a "Uniùn an favur digl spazi cultural da las Veiasmalas": La suprastànza dezida ca la Renania de davantar cumembra da quell'uniùn, par c'igl rumantsch vigni ear risguardo da quella sco fenomen cultural da questa regiùn.
- Assimilaziùn a Donat: La Renania cundearscha egna cuntribuziùn da frs. 1000.- an favur da l'instrucziùn d'unfànts da lungatg easter a Donat.
- Chor Ligia Grischa: La Renania sapartizipescha da la coproducziùn d'egna CD/MC digl cor viril "Ligia Grischa".
- L'instrucziùn digl rumantsch sutsilvan agl seminari da mussadras: Savund las infurmaziùns avànt màn vean igl rumantsch sutsilvan betga promovieu fetg agl seminari da mussadras da Cuir. Par sclerir dumondas an que conex e la suprastànza s'antupada cun la manadra, duna Heidi Derungs-Brügger, ca relata da las difficultads an conex cugl sutsilvan, ca segian savund ella d'atribuir me agl pintg diember da scularas sutsilvanas. Que diember pussevlandeschi betg egn'instrucziùn equilibrada.
- La scolaziùn da carschieus an Sutselva: Igl curs da rumantsch an Sutselva sco ear igl diember digls partizipànts da tals ân cuntanschieu egn diember mudest. Igl e betga sempel da radember partizipànts, anzi gest aschi difficultus ègl da catar manadras a manaders da curs c'en qualifitgieus.

– Scuntrada 94:

La suprastàntza da la LR â dezidieu da salvar la Scuntrada 94 segl antschie da la Renania. La suprastàntza da la Renania â benevento quell'intenziùn, proponànd da salvar quella an Val Schons. Egna santupada cun delegos da las vischnàncas a da las uniùns da Schons â dantànt revelo, c'igl fuss betga pussevel da surpender l'organisaziùn da quella igl dacurs da la stad, par l'egna parveda la mancàntza da colavuraturs a par l'otra parquegl c'igls pocs hotels a disposiziùn en gea ocupos da vacanzadurs digl bogn da cura.

– Conferenza d'ortografea sutsilvana: La suprastàntza â safatschando cun l'orotgrafeia an conex cun l'ediziùn digl nov pledari sutsilvan. Par schliar problems an que conex â la suprastàntza fixo igl prozeder. (Varda pagina 100)

Plenavànt â la suprastàntza da la Renania tracto 10 dumondas da sustegn. Ella â cunzedieu cuntribuziùns par las suandàntas ovras near ocurenzas:

- an favur da l'instrucziùn da rumàntscha an la scola da Donat
- an favur da l'ediziùn "Jo", egn comic instructiv, edieu da cuminàntza da la "Giuventetgna rumantscha" a da la "Romania da giuventetgna"
- an favur da la prescoleta sen la Muntogna da Schons sura
- an favur da l'ediziùn digl "Evangeli tenor Marcus" da la Plev da Donat
- an favur da l'ediziùn dal cudesch "La chasa gronda ed autras" da Gion Caviezel
- an favur da la "Cursa da Schons" a da la "Cuorsa populara Pez d'Artgas/Vuorz"
- ad an favur digl film "La Rusna pearsa" da Dino Simonett.

Radunàntza generala

La tearza radunàntza generala â giu liac igls 4 d'avregl a Castrisch. Egna curàntegna da cumembers da la Renania ân sarandieu an Foppa par cundezider las nossas fatschendas. La radunàntza generala e vagnida introdutgeada digl tgànt digl cor d'unfànts digls da Castrisch, sut la direcziùn d'Annamaria Schlosser e dad Elsi Jemmi. Sear Theodor Bertogg â benevento la raspada an num da las autoritads da Castrisch.

Igls radunos ân giu da schliberar las fatschendas ordinarias a da dar lur cunsantimaint a la proposta da la suprastàntza partutgànt igl artetgel 1 digls statuts da la Renania.

Da las fatschendas ordinarias ân do da discussiunar igl rendaquent ca seara pigl on da gestiùn 91 cun egn defizit da frs. 24'466.75. Graztga agl augmaint da las cuntribuziùns da la LR an favur da la CP/LP preveza igl

preventiv pigl on proxim me ple egn mànc da 5'250 frànchs.

Igl artetgel 1 digls statuts da la Renania e vagnieu sutamess par la tearza geada ad egn radunàntza generala da la Renania. Que fatg damussa la brisàntza da que artetgel, ca e d'atribuir a la difficultad, co zircumscriber igl antschie d'activitad da la Renania. Suainter me egn curta discussiùn aprova la radunàntza la proposta da la suprastàntza ca dischmeta igl criteri cunfessiunal per zircumscriber igl teritori da la Renania, ca vean numno savund igls nums geografics da vischnàntcas a valadas.

La radunàntza aprova ear igl augmaint da las cuntribuziùns anualas da la Renania ca muntan ad 1 frànc par avdànt da las vischnàntcas politicas a frs. 40.–, 80.– ni 120.– par las plevs, tut tenor cumembers.

Igl giast da la radunàntza e sto igl linguist dr. Clau Solér c'â relato sur da la muntada digl rumantsch grischun. Igl imens basegns da comunicaziùn d'oziglgì fetschi nezessari ch'ìls Rumàntschs setgan disponer d'egn lungatg da scartira modern. La Rumantscheia basegni egn lungatg ca servi sco prisol, sut igl qual tuts tgatian lartg.

Blears cumembers da la Renania ân fatg part da la serada digl Chor mischedau da Castrisch c'â do egn concert da cuminàntza cugl Chor viril Alpina da Flem. La gruppa da teater da Pitasch â divertieu igls preschaints cun la sia cumegia.

Ediziùns

La Renania â sustanieu l'ediziùn da l'ovra "La Chasa blaua ed outras" da Gion Caviezel d'Andeer.

La redacziùn digl nov pledari sutsilvan, redigieu da Gion Kunfermann a Curò Mani, progredescha sco planiso, da maniera c'ign sperescha, ca lez segi prunt antoc'igls 1995.

La suprastàntza da la Renania â repondero l'ediziùn da las ovras da dr. Giuseppe Gangale. Mo egn'ediziùn cumpleta da las sias ovras vean betga racumandada digls experts an tgossa, siànd anqual ovra pletost me egn skizza.

La Renania â edieu an furma da brochura igls referats salvos a caschùn da la Sinoda 92 a Donat.

L'ediziùn da las poeseias da Gion Battaglia stat sen ruca.

Siànd ca la Renania dispona betga ple d'egn/a vandider/dra da cudeschs, vean quella lavur fatga ad interim digl colavuratur regiunal.

Igls ravugls rumàntschs

Las secziùns da la Renania: igl "Ravugl Rumàntsch d'Andeer", la "Cuminonza Romontscha da Trin" ad igl "Comité Romontsch da Flem" ân mess ad strada lur atgnas activitads an favur digl rumàntsch. La Renania sustegna lur activitads cun mieds finansials ad agid organisatoric antras igl colavuratur regiunal, scha quegl vean giavischo.

An que conex angraztgainsa a sear Gion Christ Demarmels, Carl Caflisch ad a sear Hanspeter Meiler par lur angaschamaint.

A la testa da la "Cuminonza romontscha da Trin" â'gl do eгна midada: Sear Carl Caflisch e davanto suczessur da ser Ulrich Caflisch. An que conex prandainsa fetg bugent la caschùn da manzunar igls grànds marets da ser Caflisch par la promoziùn digl rumàntsch a Trin, siànd el igl fundatur da la nossa secziùn da là. Nus admetagn igl nos ple sinzer angraztgamaint ad el par las sias fadeias a pigl sieus angaschamaint instancabel an favur digl rumàntsch a Trin. Nus speragn cun el ca quellas siareschian igl mantegnemaint digl rumàntsch a là.

Las cumissiùns da la Renania

Las cumissiùns stablas en:

- la Cumissiùn La Punt (parsura: Johann Clopath, Trin)
- la Cumissiùn Casa Paterna (parsura: Johann Clopath, Trin)
- la Cumissiùn Fatscha da nos vitgs (parsura: Carli Scherrer, Trun)
- la Cumissiùn Scolaziùn da carschieus an Sutselva (parsura: Regina Fravi-Dolf, Farden)

Las cumissiùns ân betga svilupo egn'actividad remartgevla igl dacurs digl on passo.

Organs

Igls organs da publicaziùn en cumparieus an furma usitada a sainza interrupziùn. Nus lagn betga mancantar la caschùn d'angraztgear agls – noss redactors a colavurators, an spezial a:

- duna Emmi Caviezel da Cuira, redactura digl "Dun da Nadal"
- sear Christ Casper Dolf da Vargistagn, redactor digl "Dun da Nadal"
- duna Normanda Fehr d'Andeer, cunredactura digl "Dun da Nadal"
- ser Martin Fontana da Favugn, redactor digl "Calender par mintga gi"
- sear Paul Frigg da Preaz, cunredactor digl "Dun da Nadal"
- sear Augustin Manetsch da Mustér, cunredactor digl "Dun da Nadal"
- ser Jacob Michael da Sagogn, redactor digl "Calender par mintga gi"
- sear Manfred Veraguth da Vuorz, redactor da la CP/LP

La Renania e stada leada, c'igl e reussieu d'angaschar an la persùna da Manfred Veraguth da Vuorz, egn giuven sco redactor nov da la CP/LP. Las difficultads d'antscheata, c'earan da prever, en capevlas. Sear Veraguth e vagnieu da migliorare talas, surtut graztga agl agid exemplaric sear Johann Clopath a sear Sep Item a graztga a la cumissiùn CP. La part sutsilvana da la nossa giaseta vean dantànt tgirada megna poc bagn. La nossa sprànza, c'igls noss fidevels ligiders a corespundents vignan a sustaner el, scrivànd cuntribuziùns davart ocurenzas ad aranschamaints an lur cunturn e ear betg ida an vigur digl tut, ascheia ca nus stuagn constatar cun malaveta a

displascher, c'igls abunamaints da la CP/LP en puspe tschassos igl dacurs digl on passo. Ear igls abunamaint digl "Dun da Nadal" en tschassos puspe par radund 10 %. Quegl malgro las enormas staintas da las redacturas a digls redactors. Igl e betga la qualitat nunsufizianta digls noss organs c'en d'ampudientscha par que tgal, mo igl e igl antier ambiaint rumantsch c'â samido digl tutafatg, a nossas pussevladads da far tals organs statan an nigna relaziùn cugls basegns digl tains, a surtut poni mena ple concurer cun products tudestgs.

Conferenza partutgant l'ortografea sutsilvana

An conex cun la redacziùn digl nov pledari sutsilvan e vagnieu expri-mieu da difaraintas varts igl giavisch da far anqual midada an l'ortografea sutsilvana. Ign â svilupo l'ideia dad adatar quella tant sco pussevel a la scripziùn digl rumantsch grischun, par pussevlantar quattras agls Sutsilvans igl access agl lungatg da scartira cuminevel. An difaraintas discussiùns antaifer la suprastanza â quella fixo igl sequent prozeder: Igl segi da convocar egn radunanza digls Sutsilvans, an spezial da quels ca drovan igl lungatg da scartira. A caschùn da quella de egn expert preschantar igl sieus pareri an tgossa a vagnir fatgas las propostas, tge ca segi favurevel da midar. La radunanza de easser autorisada da prender dezisiùns valevlas.

Quella radunanza â gieu liac igls 6 da schaner 1993 a Ziràn. Igl expert dr. Clau Solér â preschanto egn pareri, igl qual cuntaneva strusch propostas par far midadas. Suainter egn discussiùn extendida e vagnieu dezidieu da far nignas midadas da l'ortografea sutsilvana da tema, c'ign pudessi pearder ànc que tec c'ign vegi.

Angraztgamaint

Siànd la preschainta la mia davosa perioda d'ufezi, less jou betga mancantar la caschùn d'angraztgear a tut las Renanianas ad a tut igls Renanians c'ân s'angascho pigl rumantsch durànt igl mieus tains d'ufezi. Igl engraztgamaint spezial admet jou agls cumembers da la suprastanza, surtut ear agl colavuratur Bartolome Tscharner. Da cuminanza nus e'gl reussieu da schliear anqual problem an favur da la tgossa rumantscha. Ad igl e zund impurtant, c'igls Rumantschs cultiveschan agl avagnir ear fetg bagn lur cuminanza a lur cuminevladads, me alura nus vean igl gartagear da mantaner igl noss lungatg a la nossa cultura par las generaziùns vagnaintas.

Il parsura: Martin Cantieni

RAPPORT DAL COLLAVURATUR REGIONAL

La lavur da l'animatur da linguatg sa cumpona savens da bleras singulas lavurettas ed i n'è betg adina simpel da tegnair en mira las prioritads, las lingias grondas. I dat bleras lavurs che na cumparan betg en rapports, piculezzas che paran d'esser da pitschna muntada, ma s'assumand poni avair ina tschert'influenza. Uschè pari impedind per mia lavur d'animaziun ch'jau hai da far tantas lavurs da biro, per las qualas jau na sun betg qualifitgà. Ma da l'autra vart èsi impurtant, ch'i dat in tal post en la region, ch'è pront da far lavurettas en favur dal rumantsch, uschiglio na dessi bain anqual chaussa betg en rumantsch.

Scolaziun da creschids en Sutselva: Jau hai elavurà il program ed il preventiv da questa, hai fatg las publicaziuns necessarias. Er durant l'onn passà èsi stà da constatar ina schminuziun da curs, da participants. I n'era betg simpel da chattar manaders cumpetents en Sutselva ni en la Foppa ch'èn pronts da sa metter a disposiziun per la scolaziun da creschids. Il motiv sarà quel ch'ils "purtaders da cultura" or en las vischnancas èn daventads ina minoritad e che quels che restan èn surchargiads cun bleras funcziuns che sminuischan lur temp liber.

La cumissiun, installada da la Renania per la scolaziun da creschids en Sutselva n'è anc betg vegnida activada, ma quai sara il cass per il program da scolaziun da creschids per l'enviern proxim.

Scolaziun da creschids en Surselva: Jau hai remess l'uffizi d'actuar da la Scuntrada e Formaziun Surselva. Jau mez hai dà 55 lecziuns da rumantsch a Flem.

Collavuraziun cun la Casa Paterna/La Pùnt: Il decurs da l'onn passà hai jau substituì il redactur da la CP/LP durant 4 emnas.

Jau hai scrit rapports ed artitgels (76) per CP/LP ed hai fatg translaziuns (39) per questa.

Translaziuns e correcturas da traducziuns: Translaziuns per uffizis u per privats èn stadas da far paucas. Jau hai translata 6 texts pli gronds, 2 en sutsilvan ("L'istorgia da la plev da Donat", "Tres laders"), 2 en sursilvan ("En stizun", "Questiunari da Sagogn") e 2 en rg ("Tgi è l'UTP", "Questiunari da J.J. Furer").

Vinavant hai jau cumenzà da curreger l'adattaziun dal med d'emprender sutsilvan da Gieri Menzli/Georgina Schaller, tom II.

Collavuraziun cun la suprastanza da la Renania: Jau hai fatg part da tuttas 9 sesidas da la suprastanza e da la radunanza generala a Castrisch.

Collavuraziun cun cumissiuns e secziuns da la Renania: Jau hai fatg part dad

ina sesidas da la “Cuminonza romontscha da Trin” e dad in da ses arranschaments, medemamain hai jau fatg part dals arranschaments dal Ravugl Rumàntsch d’Andeer e dad ina sesida dal Comité romontsch da Flem.

Jau sun commember da la cumissiun Fatscha da nos vitgs, che ha salvà nagina seduta l’onn passà.

Ediziuns e vendita da cudeschs: Jau hai tgirà l’ediziun da las poesias ed ils raquints da Gion Battaglia e preparà l’ediziun da talas en l’idiom da Sched che cumpara questa primavaira.

Jau hai er da m’occupar da la vendita da cudeschs da la Renania.

Teater: Dapi il matg 1991 sun jau commember da la suprastanza da l’UTP e dapi il matg 1992 er da la suprastanza dal Federaziun Svizra per il Teater Popular (per tudestg Zentralverband Schweizer Volkstheater ZSV). En quests gremis represchent jau ils interes da la LR.

En mia funcziun da collavuratur hai jau frequentà las represchentaziuns da teater sin l’intschess da la Renania. E sco suprastant da l’UTP hai jau frequentà represchentaziuns en l’ulterieur intschess rumantsch.

Contacts: Il decurs da l’onn passà hai jau già contact cun tuttas vischnancas da l’intschess da la Renania, grazia al questiunari pertutgant la dumbraziun populara, elavurà da J.J. Furer. Quest contact m’ha mussà ch’i dat paucas vischnancas renanianas pli che fan adiever dal rumantsch en il rom da las pussaivladads ch’ellas avessan cun lur administraziuns per ina buna part professiunalisadas.

Rumantschaziuns: Las rumantschaziuns èn in sector da mia lavur che na stat betg sin l’emprim rang da prioritads. La rumantschaziun en Val Schons n’è betg progredida er durant l’onn passà betg. Autras rumantschaziuns hai jau strusch inizià.

Contacts cun la LR: Jau hai fatg part da bunamain tuttas sesidas da rapport (cun excepziun d’ina) e dad ina radunanza da delegads. Jau tgir stedi contact cun singulas partiziuns da la LR.

Incumbensas generalas: Sco administratur da la Renania fetsch jau era la corrispondenza per lezza. Quai ha l’avantatg da vair survista sur da las fatschentas da l’organisaziun regionala.

Il decurs da l’onn passà hai jau er già duas giadas la chaschun da far referats davart il svilup dal rumantsch. Jau beneventass da vegnir envidà dapli a talas occurrenzas che mainan mai davent da la maisa da biro or tar la gliעד.

Suprastanza

<i>Parsura</i>	Martin Cantieni, Donat
<i>Viceparsura</i>	Sep Item, Flem
<i>Actuara</i>	Vreni Caprez-Spreiter, Trin-Digg
<i>Cassier</i>	Hanspeter Meiler, Flem-Vitg
<i>AssessurAs</i>	Bernàrd Demarmels, Andeer
	Martin Gabriel, Glion
	Silvia Mark, Ziràn
	Felix Pfister, Domat
	Georgina Schaller, Donat
<i>Revisurs</i>	Gieri Pfister, Vuorz
	Gion Sutter, Maton/Cuira

RedacturAs

<i>Casa Paterna/La Pùnt</i>	Manfred Veraguth, Vuorz
<i>Calender per mintga gi</i>	Martin Fontana, Favugn (part sursilvana)
	Jacob Michael, Sagogn (part sursilvana)
<i>Dùn da Nadal</i>	Emmi Caviezel, Cuira (part sursilvana)
	Augustin Manetsch, Mustér, cunredactur (part sursilvana)
	Jacob Michael, Sagogn (part sursilvana)

Uniun rumantscha da Surmeir

La tgira digl lungatg è en pensum permanent e fascinont. Igl lungatg an general scu med da communicaziun è sottapost cuntinuadamaintg a midadas ed adattaziuns, a svilup e sentimaint. Uscheia è igl noss rumantsch er betg exclus digl trend general. Schi na lagn betg rastar antiquos, schi rastaron las discussiuns sur digl lungatg constantas er venavant.

Durant igl onn è la suprastanza dall'URS sa fatschantada an bleras sedutas digl vast pensum a favour digl noss lungatg. La prioritad ins ò mess sen la promoziun digl pled scretg per adiever quotidian. Veaple ins stò constatar tgi surtot las generaziuns pi giovnas teman da screiver igl lungatg, mutivond tgi els seian mengia pac francs ainten l'ortografia ed i mantga surtot igl scazi da plets. Sot tals aspects ò la suprastanza promovia igls sequents camps:

Sulom surmiran

Alla fegn digl onn 1991 è cumparia igl nov "Sulom surmiran" per l'amprema geda an sies vistgia nov. Mido ins ò betg angal igl vistgia, ma surtot er igl cuntign. La periodica preschantada, an sia furma scu tg'ella è neida edeida, ò catto grond sustign e bagnvuglientscha tar la populaziun da Surmeir. Igl pass riscio dalla suprastanza è sa verifitgia ed ò purto igl success giavischia. La periodica, igl "Sulom surmiran" è damai giavischia an sia furma, e nous spitgagn cun grond desideri la 2a ediziun, vot deir la 72. annada.

Pagina da Surmeir

La Pagina da Surmeir è en project tgi ò da neir tgiro ed evaluo cuntinuadamaintg. L'existenza da chel figl jamnil è d'immensa impurtanza per la tgira ed applicaziun digl lungatg. L'ediziun da tala è angal pussebla cugl grond sustign finanziel dalla Leia rumantscha, cun daners publics mess a disposiziun per la promoziun digl lungatg rumantsch. L'ediziun da chest organ caschungia all'URS gronds sforzs finanziels e l'applicaziun da meds ordinaris or digl chint current è indispensabla. Actualamaintg è la suprastanza dall'URS vedlonder dad evaluar pussebladads per optimar igls meds persunals, redacziunals, administrativs e finanziels tgi èn avantmang per saveir sierar cotras igl avigneir digl organ. Cuntinuadamaintg persequitescha la suprastanza la politica dalla pressa locala e regiunala. La redacziun vign accumpagneda permanentamaintg d'ena cumischung da redacziun.

Vocabulari surmiran

Igl vocabulari surmiran per scola e mintgade è sen buna veia e schi tot vo bagn anavant scu anfignen adaco niro el a cumpareir alla fegn digl 1995. La premaveira passada ò ena nova istanza instradada dalla suprastanza dall'URS alla regenza cantunala, e sustigneida digls deputos agl cunsegl grond e digl inspecter da scola, siero definitivmaintg la finanziaziun considerabla pigl noss vocabulari surmiran. Oz stat igl project digl totfatg ainta mang agl cantun e vign promovia scu med da scola uffizial.

Las lavours progredeschan. Faust Signorell scu redacter cumpetent ò redigia anfignen la fegn da settember 53'600 andattaziuns. An tot vign chinto cun 65'500 andattaziuns ainten la part tudestg- rumantscha. Igl redacter chinta da terminar chella labour per la fegn digl onn current. Cuntinuo vign alloura cun la part rumantsch - tudestga. Parallel on antschet las lavours da correctura tgi caschunaron ena gronda labour.

Sustigns

L'URS ò savia sustignair er chest onn divers projects ed acziuns tgi on per scopo da promover e sustignair igl noss lungatg rumantsch. Igl sustigns vignan purschias per regla tenor forza e pussebladad an furmadad ageid finanzia u cun purscheida da sustign an labour.

Administraziun

Agl biro dall'URS labouran permanent igl collaboratour regiunal, Reto Capeder. Scu impiego dalla Leia rumantscha stat el a disposiziun all'URS scu uniun affiliada alla LR per l'animaziun e coordinaziun an dumondas dalla promoziun digl lungatg.

Cun la redacziun dalla Pagina da Surmeir è incarico Peder Antona Baltermia, scu respunsabel. Igl sies pensum da labour vign chinto cun 80% labour per la PdS e 20% per igl radio rumantsch. Igl redacter vign sustignia d'ena gidantra agl computer.

Angraztgamaint

La suprastanza dall'URS angraztga cordialmaintg a tots collaboratours, incaricos, ameis e simpatisants per igl sustign demusso per igl mantignamaint dalla nossa retga ierta, igl lungatg rumantsch.

Igl parsoura: Romano Plaz

RAPPORT DIGL COLLABORATOUR REGIONAL

Cun chegl tg'ia stò render chint mintga de alla Leia rumantscha dalla mia lavour prestada è la lavour digl collaboratour regional survasevla an tots detagls. La sung preschaint a tottas sedutas da suprastanza e da cumischungs, mintgamai cun vusch consultativa, noua tg'ia va er la caschung da rapportar dallas mias activitads e lavours. An sedutas meinsilas a Coira vign do rapport e tracto differentas acziuns u tgossas tgi pertotgan igls collaboratours regionals.

Ediziuns

La situaziun finanziaria pi strètga sfergia er las nossas ediziuns.

L'Uniun rumantscha da Surmeir ò edia igls davos onns differentas ediziuns. Oz ègl igl mument da far ena pôssa e da reflectar. Percheigl èn cumpareidas nignas ediziuns an atgna reschia.

Tras igl collaboratour regional passan pero tottas correcturas da texts, uscheia per igl Sulom surmiran, OSL e chest onn an spezial per en codesch da geografia per la scola primara, per la restampa digls dus codeschs da scola "Ier ed oz" e "Lontan e manevol". Correcturas costan taimp ed anc eneda taimp, ma èn indispensablas per saveir sattisfar allas novas Normas surmiranas.

An collaboraziun cun la Leia rumantscha è cumparia igl Kodi, en codeschign per unfants pitschens. Displaschevlamaintg vign chesta ediziun sisteida alla fegn digl onn causa tgi la relaziun digls costs e digls abunents na stattan betg ple an relaziun l'egna cun l'otra.

Chest onn è cumparia en sulet OSL, "Pol ed igls sies ameis", an versiun surmirana da Petra Uffer. La redacziun procura Domenica Steier-Brenn, Savognin.

Sen giaveisch da blers cantadours ò la Leia rumantscha edia danovamaintg la "Guardia grischuna" originala.

Per facilitar igl amprender rumantsch aint igls curs ò la Leia rumantscha er edia "Gis da lungatg" tgi pon sarveir all'instrucziun da rumantsch ed ad en discurs pi liber.

Ediziuns privatas

An agen chint ò Peder Cadotsch edia en codeschet da poesias sot igl tetel "Anc sgolan las ronslas".

Er an atgna reschia ò l'Uniun rumantsch grischun edia en codeschet cun igl tetel: "Las giaglinas pensadras", da Luigi Malerba.

Scu terz ainten chest tschertgel lainsa numnar igls codeschs edias da ser Duri Loza: Lecziunaris A,B,C, Uraziuns I e II, Sogns-Defuncts tgi èn cumparias per part gio igl 1991. En angraztg spezial descha d'admetter a ser Duri Loza tgi ò edia a sies chint durant decennis tot igls codeschs da baselgia surmirans.

La giuventetna rumantscha ò edia igl codesch "Jo", en infurmaziun dad Aids an moda da comic, en codesch tgi ò gia en fitg bung resung. El è nia cunsino gratuitamaintg agls scholars reals, secundars e professionals. Da 4'000 exemplars èn nias vandias u regalos anfignen ossa 3'200 tocs.

Tar l'Uniun rumantscha da Surmeir vignan vandeidas er las ediziuns privatas.

Scuntrada e furmaziun

Igl program dalla Scuntrada e furmaziun Surmeir e la realisaziun da differents curs sa laschan veir. Igl program dalla Scuntrada e furmaziun Surmeir laschinsa cumpareir mintgamai an dus nomras dalla Pagina da Surmeir tgi vign reparteida igl settember mintgamai an tottas casadas digl noss intsches. Nous dastgagn constatar tg'igls curs per cumpagneia e divertimaint èn stimos ed atteiran l'attenziun digls Surmirans. Igl schaner è nia publitgia igl program d'anviern e nous dastgagn deir tg'igl noss program vegia catto buna accoglientscha. Nous vagn savia realisar ple u manc tottas acziuns preveidas, numnadamaintg:

1. Seira d'infurmaziun rg a Alvagni cun 13 part.
2. Seira d'infurmaziun rg a Sur cun 6 part.
3. Canzungettas e versets a Savognin cun 25 part.
4. Canzungettas e versets a Casti cun 13 part.
5. Cant avert a Sur cun 35 part.
6. Cant avert a Alvaschagn cun 30 part.
7. Prelecziun L.Candreia a Tinizong cun 30 part.
8. Curs per correspondents a Stierva cun 17 part.
9. 2 curs da cuschar a Savognin cun 24 part.
10. Excursiun d'aton Beiva - Rona cun 5 part.
11. Tura da skis da 2 deis Bernina 14 part.
12. Curs d'informatica cun 9 part.

Cun igl curs d'engles na vainsa betg gia tanta schort, schibagn tgi nous vevan 33 annunztgas. Alla fegn finala vainsa stuia calar cugl curs dus seiras pi bod, causa da malsogna dalla manadra. Nous lagn cumpensar chella sperdita cun porscher en ulteriour curs. Igl curs ò li all'antschatta da schaner cun 13 participants.

Curs da lungatg

Igl davos onn èn nias realisos 12 differents curs da lungatg cun 79 participants a Savognin u a Lantsch. Pi pacs da glianga tudestga, ma daples dad oters lungatgs niron betg a facilitar l'integraziun ainten la nossa cuminanza.

Per facilitar igl discurs durant las lecziuns da rumantsch ò la Leia

rumantscha stgaffia "gis da lungatg" an tottas variaziuns. Igls participants duessan aveir la pussebladad da s'exprimer ainten la furma digl gi per survantscher la barriera dalla tema.

Igl mument vainsa en curs cun 19 dels ed egn cun 5 dels a Savognin ed egn cun 4 participants a Lantsch.

Teater

Aint igl program dalla Scuntrada e furmaziun Surmeir vainsa pudia publitgier chest onn la scuntrada d'interessos/adas per en TEATER VAL ALVRA. Sot l'inizitaiva dad Ida Baselgia, Lantsch, e digl collaboratour regiunal ò gia li ena amprensa scuntrada igl davos avost a Casti. L'idea scu tala ò catto bun'accoglientscha. Ida Baselgia ò surpiglia da tschartger en reschissour ed en toc da teater. La preschantaziun è neida fixada proviso-ricamaintg per l'antschatta da zarcladour 1993. Tenor igl meini digls preschaints duessigl rastar ad interim ena gruppa da teater. La dumonda d'ena fundaziun d'en TEATER VAL ALVRA è rastada averta. Scu collaboratour regiunal vaia intimo las gruppas da teater da preschantar lour toc er an Sotses/ resp. Surses.

Cun grond plascheir vainsa dastgea tarmetter la gruppa da giuventetna da Riom-Parsonz agl sagond festival da teater a Tusang. Sot la reschia da Tona Krättli è nia giuia igl toc original rumantsch: "Gultier an fanzignas", da Tona Krättli.

Rumantschaziuns

Per chel sectour am restigl fitg pac taimp durant igl onn ed ia sa ager angal sporadicamaintg, tenor basigns u dumonda.

Cant e musica

Igl cant avert para dad esser plang plang egna dallas occurenzas las pi dumandadas. Ins ò igl basigns da sa scuntrar, ins vot sorteir dallas 4 pareis, bandunar radio e tv e star en po ansemen cun oters interessos dalla vischnanca. Cun igls cants averts vaia fatg fitg bunas experientschas or ainten las vischnancas. Ins canta, fò lungatg, ma betg an ena moda da biro, scola e dictat, mabagn liber e sainza sforz. Da prancepi vaia lia introduceir ensatge danov per reunair igls Rumantschs a scuntradas e cumpagneia. Igl intent è chel da saveir surdar chel cant avert an vischnanca. Chegl n'am è pero betg anc gartagea.

Tant scu pussebel viseta er tottas occurenzas da concerts, cant e musica dalla regiun.

Vendita da codeschs

La vendita da codeschs davent digl noss biro scu er sur igls scolasts, resp. scolars sa spleia an ena furma fitg agreabla e plaschevla ed i descha

d'angraztger a tots chels tgi s'angaschan persiva. Ainten bleras buteias surmiranas ins survign er cartas da gratulaziuns, Nadal e Bumang, scu er cartas da condolientscha. Igl davos onn vainsa vandia codeschs per radond 26'000.- fr an nossa regiun u orsoura chegl tgi è fitg plaschevel sch'ins considerescha la nossa pitschna regiun.

Translaziuns ed ulteriouras lavours da biro

Dumondas per translaziuns da tot gener passan tras la labour da biro. I vign translato u currigia statuts dallas uniuns ed instituziuns, i vignan savens texts pi curts se dalla Bassa per reclamas e prospects. I dat da translatar teaters per las uniuns e prest mintga de vigna confronto cun dumondas per l'egn u l'oter pled nov tgi pudagn clamar giu digl computer. An chel mument lessa render attent alla purscheida dalla Leia rumantscha, numnadamaintg en'ediziun tgi cumpeglia an furma da codesch l'antiera banca da datas, vot deir radond 160'000 plets, tudestg- rumantsch. Tenor las infurmaziuns dalla Leia rumantscha vign l'ediziun edeida e costa 250.- fr per toc. Fasche adiever dalla caschung, an spezial sen canzleias, administraziuns, instituziuns ma er per adiever privat.

Betg d'amblidar è la vendita da codeschs digl biro anor cun tot igls rendachints e spediziuns.

Ulteriouras lavours

Scu collaboratour regional stung ia a disposiziun er a differents mediums da massa, a gasettas, a scolas e classas dalla Bassa tgi s'interesseschan per la nossa cultura. Cun referats pi lungs pi curts amprova da sviglier l'ancligientscha per igls noss sforzs.

Damai tgi igl post da collaboratour regional e la redacziun dalla Pagina da Surmeir sa cattan sot igl madem tetg, sung ia invulvo er aint igl travagl dalla gasetta. Ia substituesch igl redacter durant las sias vacanzas, screiv artetgels specifics e geid per cass da basigns.

Angal cun labour effizainta da tottas varts dalla populaziun per la tgossa ans ègl pussebel da promover e da mantigneir igl noss lungatg. Perseveranza anstagl indifferentadad ed angaschamaint anstagl cumadev-ladad duessan ans esser en impuls per igls proxims onns.

Reto Capeder, collaboratour regional

Suprastanza

Parsoura

Viceparsoura

Actuar

Cassier

Assessoura

Delegos dalla Meirana

Revisours da chint

Publicaziuns

Pagina da Surmeir

Sulom surmiran

Romano Plaz, Savognin

Remi Capeder, Casti

Gustav Sonder, Salouf

Gion Cola, Riom

Marlies Jegher, Mulegns

Anita Simeon, Lantsch

Peter A. Cott, Tinizong

Berti Farrér, Stierva

Gion Mareia Cotti, Sur

Redactours:

Peder Antona Baltermia, Savognin

Rina Steier, Savognin

Reto Capeder, Savognin

Othmar Spinass, Tinizong

Francestg Schmid, Oberengstringen

Uniun da scripturas e scripturs rumantschs

Il 1992 è stà per l'USR in onn da gronda lavur ed a medem temp er da blera satisfacziun. Duas occurrenzas èn stadas en il center da nossas activitads: d'ina vart la dieta da lavur da la fin d'avrigl a Cuira che steva sut il tema da la critica litterara; da l'otra ils segunds dis da litteratura da l'entschatta da settember a Domat cun in program vast ed intensiv enina.

Per la dieta (cun bel e bain 40 participantas e participants e tranter quels er persunas d'ordaifer noss'uniun) ha la suprastanza gì envidà tschintg referentas e referents "da la bassa" per schlargiar in pau noss agen orizont e pussibilitar in'avischinaziun pli pragmatica ad in tema ch'ha - en il decurs dals davos onns e decennis - adina puspè chaschunà conflicts e procurà per emoziuns.

Il suentermezdi dals 26 d'avrigl ans han il scriptur Dante Andrea Franzetti, Turitg, il lectorader Bernhard Heinser, Turitg, la lectura Caty Schucany, Berna, la recensenta Barbara Villiger Heilig, Turitg ed Ulrich Stadler, professor da litteratura tudestga a l'universitad da Turitg nutrids cun in vast material davart il tema e confruntads cun opticas da different gener. Las discussiuns susseguentas èn stadas alertas, feras e fritgaivlas.

Dumengia suentermezdi ha il scenziat da litteratura Clà Riatsch panoramisà il svilup e la situaziun da la critica en la Rumantschia demussond cun evidenza e clerezza il status pauc cunfortant da la critica litterara rumantscha. En la disucsiun èsi lur er sa mussà ch'il basegn da midar insatge vid questa situaziun scuntentaivla regeva l'atmosfera en sala. L'idea che l'USR pudess metter sin via in post da lectorat turnava adina puspè uschia che la suprastanza ha prendì a cor questa opziun.

La dieta ha mussà surtut duas chaussas: per l'ina la discrepanza tranter la realitad dal manaschi litterar en Svizra tudestga ed autras litteraturas cun chasas edituras che disponan d'in lectorat instituziunalisà ed ina critica litterara che furma ina part integrala dals fegliets da cultura e la realitad da la situaziun minoritara rumantscha nua che tant il lectorat sco era ina critica litterara che merita il pled èn bunamain dal tuttafatg absents. Per tut quels che braman ina litteratura rumantscha moderna è quella situaziun plitost frustranta e scuraschanta, e la resignaziun para dad esser l'unic passatemp ch'ans resta. Ma per fortuna è quai mo la mesa vardad. La viva discussiun da la dumengia suentermezdi ha numnadamain mussà ch'ins na vul betg sa cuntentar cun il status quo e che nus Rumantschas e Rumantschs interessads da litteratura pudain fin ad in tschert puntg er sezs prender en mauns la chaussa. Il post da lectorat, in stradà da la suprastanza

a partir dal 93, è in dals resultats concrets da questa dieta, in mussament che l'autoagid è savens la meglra metoda per sortir dal ghetto.

Per tgi che vuless savair dapli da nossa dieta da lavur: ella è documentada en il numer 15/1 da nossa revista.

Dals 4 als 6 da settember han gì lieu per la segunda giada ils dis da litteratura a Domat. I na sa chapescha da sasez - e na vegn er nagliur pretendì en ils statuts - che l'USR organisescha ina tala occurrenza. Ma il success dals emprims dis da litteratura dal 1990 ha stimulà la suprastanza da gughegiar ils segunds. Qua in curt retrospectiv: en il center dals dis èn er quella giada stada las prelecziuns da nossas auturas e noss auturs: quellas han dà perditga d'ina vasta producziun litterara rumantscha che tanscha da la fina e subtila ironia da la prosa curta (Rut Plouda) e l'expressiun avert'e poetica da l'abstracziun lirica (Marga Annatina Secchi), da l'umoresca che spievlescha la psicologia umana (Gion Deplazes) al raquint criminal che revelescha sper il culpant er ils tabus da nossa societad (Silvio Camenisch) e da la realitad bilingua dal temp odiern (Clo Duri Bezzola) ad emprovas d'avrir novs cuntengns cun furmas experimentalas (Benedetto Vigne).

La concorrenza litterara La Pagina è segiramain er quella giada stada il "high light" spectacular dals dis da litteratura. Il dumber da las participantas e dals participants (24!) (tranter quel(las) er intginas persunas d'ordaifer nossa uniun) dat perditga d'in sorprendent potenzial litterar rumantsch. Per l'USR è la concorrenza er ina pussaivladad d'emprender da conuscher e scuvrir novas vuschs. Cun la plima (pia cun il premi Term Bel) è ì quella giada Oscar Peer. Il premi spezial da promoziun ha la giuria dà a Tura Peterelli, ed il premi dal public ha survegnì Gerold Ehram. Quels trais texts vegnan publitgads en la proxima "Litteratura".

In auter puntg da culminaziun è stà l'appariziun da noss "giast da surpraisa" da dumengia avantmezdi, il scriptur e cabaretist turgais Franz Hohler, preschentà al public sco "Francestg Chavortg". El ha legì diesch curts texts en versiun RG ed ins ha sentì: Hohler ha chapì mintga pled...

Senza il sustegn e l'engaschament nunstanclantaivel da mias consuprastantas e mes consuprastants na fiss l'organisaziun dals segunds dis da litteratura betg stada pussaivla. In grond engraziament meritan dentant er il cumin burgais e politic da Domat, l'emprim per avoir donatà ils premis, il segund per avoir mess a disposiziun gratuitamain la halla polivalenta. Na emblidar vi jau tut quels ch'han contribuì en ina moda u l'otra al gartetg dals dis: ils differents musicists ed il chor baselgia da Domat, tut las persunas ch'èn sa messas a disposiziun per ina u l'otra occurrenza, il public e betg il davos l'Acziun Rumantscha da Domat, il gremi factotic dals dis da litteratura.

Il 1992 ha l'USR salvà duas radunanzas generalas, ina ordinaria a Zernez ed in'extraordinaria a Cuir. A Zernez ha demissiunà nossa meritaivla

cassiera Giovannina Brunold suenter in decenni en uffizi. Per sia gronda prestaziun en favur da noss'uniun l'admett jau mes cordial engraziament. Sco sia successura en suprastanza ha la RG elegì cun votaziun unanima dunna Erica Lozza. Ad ella in cordial bainvegni.

La RG da Zernez ha en ultra decidì da radublar la contribuziun annuala a la "Litteratura" uschia che la redacziun po cuntinuar sia lavur e garantir l'ediziun da dus numers ad onn.

A chaschun da la radunanza extraordinaria a Cuir ha l'USR elegì si'emprima commembra d'onur, dunna Aita Stricker, ch'è stada durant passa 35 onns la cassiera da l'uniun.

Medemamain ha la RGE decidì da suspender la giuria litterara ad interim ed instaurar per ina fasa provisorica in post da lectorat. Quel duai vegnir instituzionalisà e statutà a chaschun da la RG 93.

Il 1992 ha l'USR pers cun Tista Murk in da ses pli meritaivels commembers ed amis. Nus al vegnin a tegnair en buna memorgia ed ans regurdar cun stima e plaschair da sia nunstanclantaivla vitalitad e da ses spiert avert e generus.

Publicaziuns USR:

Litteratura 14, "Svizra" (december 91)

Litteratura 15/1, "Critica" (avust 92)

Quint annual:

Quint USR

Entradas 35'755.80

Sortidas 38'233.45

Perdita 2'477.65

Quint "Litteratura" (1.7.91 - 30.6.92)

Entradas 34'010.75

Sortidas 47'333.33

Deficit 13'322.70

Per l'onn 1993 ha l'USR puspè in program vaira pulpì. L'usitada dieta da lavur ans maina quella giada a Veulden. Ils 12 e 13 da zercladur vulain nus ans entupar là per preleger e discutir noss agens texts. A la dieta plitost teoretica dal 92 suonda ussa pia la dieta pratica ch'è sa chapescha er averta a na-commembers.

En accordanza cun la radunanza generala ha la suprastanza enpli decidì d'organisar dals 3 als 5 da settember ils terzs dis da litteratura a Domat. Cunquai vulain nus garantir la cuntinuitad da quell'occurrenza, persvaddids ch'ella contribuescha a la vitalitad dal moviment litterar rumantsch.

La radunanza generala 93 ans maina questa giada sur ils cunfins dal territori stretgamain rumantsch or, numnadamain a Turitg, center dals rumantschs a la bassa e dimora da l'actuar e dal president actuals sco er da different(a)s commemb(e)r(a)s da noss'uniun.

Jeu na vi serrar quest rapport senza engraziar a tut quellas e tut quels che s'han engaschads en favur da noss'uniun. Betg il davos però a mias consuprastas e mes consuprastants per la buna collavuraziun e per il spiert collegial e simpatic ch'ha regì nossas sedutas sco er a las commemb(e)r(a)s ed als commemb(e)r(a)s per lur sustegn, lur participaziun e lur interess.

Il parsura: Flurin Spescha

Suprastanza

<i>President</i>	Flurin Spescha, Turitg
<i>Cassier*</i>	Benedetto Vigne, Turitg
<i>Actuara*</i>	Sora Florentina Camartin, Mustér
<i>Assessur(a)s</i>	Jon Nuotclà, Cuir Erica Lozza, Horw
<i>Giuria litterara</i>	sistida ad interim
<i>Redacziun "Litteratura"</i>	Mevina Puorger Pestalozzi, Turitg Vic Hendry, Schaffusa Flurin Spescha, Turitg (coordinatur)
<i>Represchentant en l'USS</i>	Clo Duri Bezzola, Oetwil am See

* Questas duas personas ston anc vegnir confermadadas en lur uffizi a chaschun da la radunanza generala 93 a Turitg.

Rapport annual 1992 da la Cuminanza rumantscha radio e televisiun

The logo for CRR (Commissariatsrat Rumantsch) consists of the letters 'CRR' in a bold, white, sans-serif font, centered within a solid black square.

Nova posiziun - incumbensa autonoma

Ultra dallas fatschentas statuarass ha la bien frequentada radunonza da commembers dils 9 da matg 1992 concludiu in revisiun totala dils statuts dalla CRR. En applicaziun dils novs statuts ha la radunonza lu era fatg las elecziuns che crodan suenter la revisiun ella cumpetenzza dalla radunonza da commembers.

La revisiun totala dils statuts dalla CRR ei stau il davos pass sin la liunga via dalla CRR viers la posiziun sco ina dallas 4 societads regiunalas che fuorman oz la Societad svizra da radio e televisiun (SSR). La CRR ei ussa in'organisaziun romontscha francada el dretg federal (concessiun dil Cussegl federal) ed els statuts dalla SSR e dalla CRR. Arisguard la emissiuns romontschas da radio e televisiun renconuschan concessiun e statuts dalla SSR la CRR expressivamein sco representanta dalla Svizra romontscha. Sco las autras treis regiuns dalla SSR ha la CRR l'incumbensa da procurar per ils programs romontschs. El sector da radio dispona la CRR d'ina unitad d'interpresa ch'ei enteifer il dretg surordinau autonoma. El sector dalla televisiun romontscha che ha ord motifs legals e tecnicos buca saviu vegnir integrada ella unitad d'interpresa dalla CRR, ha la DRS delegau alla CRR differentas incumbensas che pertuccan l'interpresa. Cheutras vegn la posiziun dalla televisiun romontscha medemamein rinforzada. Sin basa da cunvegnientschas vegnan contacts vicendeivels ed ina cooperaziun da cass tier cass era a sefar el futur cun il radio e la televisiun DRS. Ei setracta d'evitar ch'il Radio Rumantsch e las emissiuns da televisiun romontschas daventan in "insla isolada" enteifer las emissiuns dalla SSR.

Fatg legreivel - aspects essenzials

La radunonza generala dils 9 da matg 1992 ha cun l'approbaziun dalla nova posiziun giuridica e la nova structura organisatoria dalla CRR dau caschun a representants dalla SSR, dalla DRS e da societads commembras sco era ad exponents dalla veta publica da valetar ed undrar la CRR sco nova societad regiunala dalla SSR. La lavur e cooperaziun dalla CRR sils differents scalems dalla SRR han anflau renconuschientscha. Per la CRR ei quei svilup in fatg legreivel, in fatg d'impurtonza ella historia dalla CRR da gleiti 50 onns.

La nova posiziun giuridica dalla CRR ha caschunau considerablas midadas organisatorias. Duront igl entir onn da gestiun han quellas dau la tempra alla lavur dils anteriurs e dils novs organs dalla CRR. Sper il niev

Cussegl regional cun siu directori dispona la CRR ussa era d'in organ da mediaziun. La lescha federala preveda in tal per scadina dallas 4 regions linguisticas dalla SSR. Quei organ da mediaziun ha l'incumbensa da tractar reclamaziuns viers emissiuns romontschs da radio e televisiun dalla CRR. Igl organ da mediaziun dalla CRR secumpona da dr. phil. Jachen Curdin Auquint, rector dalla scola cantunala, Cuera, sco mediatur, e da lic. iur. Toni Hess, giurist, Cuera, sco suppleant dil mediatur. La Cumissiun da programs senumna ussa Cussegl dil publicum. L'incumbensa resta en principi vinavon sco tochen dacheu.

Sco societad regionala dalla SRR ha la CRR il dretg sin ina representanza en tuts organs decisivs dalla SSR (Cussegl central, Cussegl administrativ dalla SSR). Quei vala era arisguard ils gremis responsabels per ils programs, nua ch'il directur dall'unitad d'interpresa dil studio regional romontsch sa far valer ses interess.

Augment dil program - recepziun dil program da radio ella bassa

Dapi igl atun 1992 dispona il studio regional romontsch d'ina nova infrastruttura tecnica. El decuors digl onn da gestiun eis ei era stau pusseivel a realisar sur cabel la recepziun digl entir program romontsch da radio a Turitg e contuorn. En discussiun stattan ussa corrispudentas sliaziuns a Berna, Sogn Gagl e Basilea.

Per l'emprema gada ha il directori dalla CRR approbau igl atun 1992 il preventiv per las emissiuns romontschas da radio e televisiun per igl onn 1993 sin fundament dils novs statuts e reglaments. Quei preventiv ch'ei vegnius approbaus il december 1992 dil Cussegl d'administraziun central dalla SSR, preveda era in credit per in ulteriur augment dallas emissiuns romontschas da radio. Quei augment cumpeglia l'introducziun d'in program romontsch dalla damaun naven dallas 06.00 - 09.00 h, pia tochen che l'emissiun "ALLEGRA" entscheiva. La Cumissiun dil Cussegl regional dalla CRR selegra ensemen cun il Studio regional romontsch ch'igl ei reussiu da contonscher in augment dil temps d'emissiun dil Radio Rumantsch per ca. 3 uras per di. Il program dalla damaun vegn realisau naven digl atun 1993. Cun ca. 10 uras va il Radio Rumantsch plaunsiu viers in radio dil di, ina mira formulada el rapport annual dalla CRR digl onn 1991.

Premi da radio e televisiun dalla CRR

Ils 7 da november 1992 ha la CRR surdau el museum retic a Cuera il premi da radio e televisiun per igl onn 1992. Il premi han obteniu "la grupp da cant fargliuns Scherrer, Trun" e "Clo Duri Bezzola, magister e scribent, Oettwil am See/Turitg". Las undrientschas han prof. dr. Arnold Spescha e prof. Chasper Pult procurau.

Il parsura: Fidel Caviezel

Directori

President

Fidel Caviezel, Cuera/Sumvitg

Vicepresident

Remo Godly, Cuera/Zernez

Commembers

Duri Bezzola, Scuol

Antonio Riva, Berna

Martin Quinter, Mustér

Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa

Conferenza annuala 1991

Il 23 november 1991 ha gnü lö a San Galla per l'ultima jada la conferenza annuala suot la bachetta da Toni Cantieni, president da la Lia Rumantscha e "padrin" da l'URB. In quella seduta es gnüda fundada noss'uniun, davo cha la radunanza da delegiats da la Lia Rumantscha a Laax avaiva decis da müdar ils statüts da la LR per cha l'URB possa dvantar societä affiliada. Ils participants han approvà ils statüts da l'URB, elet ils commembers da la prüma suprastanza ed acceptà il program da lavur per l'on 1992. Quel prevezzaiva ils puncts seguaints:

- Petiziun per pudair retschaiver tuot las emischiuns dal radio rumantsch illa Bassa
- Promouwer il movimaint per il rumantsch grischun
- contactar las associaziuns da l'URB illas differentas regiuns.

Petiziun per pudair retschaiver las emischiuns dal radio rumantsch illa Bassa

Infra cuort temp ha l'URB pudü ramassar passa 800 suottascripziuns chi sun gnüdas inoltradas a cusglier federal Adolf Ogi. Quel ha respus fich amiaivelmaing dschand ch'el haja plain'incletta per ils giavüschs da no Rumantschs. El scriva chi darà però be la pussibilità da derasar ils programs dal radio rumantsch tras las raits da cabel causa cha l'erecziun d'üna ulteriura chadaina dad emettuors dad uondas ultracuortas (UKW) o l'adöver dals vegls emettuors dad uondas medias saja bler massa char, e chi nu detta neir pü avuonda frequenzas d'emischiun libras. La nouva ledscha da radio e televisiun prescriba nempe ch la PTT maina tuot ils programs da radio da la SSR (Societä svizra da radiodiffusiun) - dimena eir quels da la CRR - fin pro las raits da cabel.

Grazcha a la gronda lavur preparatoria a favur da la CRR prestada tras seis president dr. Fidel Caviezel, l'iniziativa persunala da Chasper Stupan (directur dal studio regional da la CRR), e la buna vöglija dal directeur da la Rediffusion, R. Kübler, pon ils abbonents da la Rediffusion Turich retschaiver davent da chaland'october 1992 l'inter program da radio da la CRR sur la frequenza 96.0 MHz.

Per l'on 1993 esa previs da far ils pass necessaris per pudair derasar il program dal radio rumantsch eir illas raits da cabel in otras citads svizras.

Rumantsch grischun

La suprastanzas da l'URB ha tut contact cun cusglier guvernativ Joachim Caluori e dumandà ch'el procura cha eir l'opiniun dals Rumantschs da la Bassa vegna resguardada pro la perscrutaziun dal chantun Grischun sur dal rumantsch grischun. Joachim Caluori ha lura impromiss in scrit cha l'opiniun da l'URB vegna resguardada pro las decisiuns, eir schi'd es previs da dumandar be ils Rumantschs chi vivan in Grischun.

Ün parti politic ha lura publichà illa pressa sia satisfacziun sur da la decisiun da la regenza grischuna cha be ils Rumantschs chi vivan in Grischun dèssan gnir dumandats sur dal rumantsch grischun. Sün quai ha la suprastanza da l'URB reagi cun ün artichel in tuottas gasettas grischunas (rumantschas e tudais-chas) declarond ch'ella chatta deplorabel cha güsta il parti chi ha ramassà eir illa Bassa suottascripziuns cunter l'adöver dal rumantsch grischun vöglija uossa excluder da la perscrutaziun ils 30 % Rumantschs chi stan giò la Bassa.

Pro differents arrandschamaints culturals ha l'URB scumparti ils prospects d'informaziun da la LR sur dal rumantsch grischun.

Contacts cun las associaziuns da l'URB

L'organ da contact cun las associaziuns da l'URB es il "Fögliet" publichà tras la Lia Rumantscha. Quel less far attent sün arrandschamaints giò la Bassa, rapportar sur da las radunanzas da l'URB e las decisiuns las pü importantas da la Lia Rumantscha.

Ils contacts individuals tanter commembers da la suprastanza e las differentas associaziuns nu sun amo stats fich intensivs causa mancanza da temp. Id es però previs dad organisar ils 13 marz 1993 üna dieta a Seengen sper il lai da Hallwyl sur dal tema "Identità rumantscha illa Bassa?".

Il parsura: Gian Guolf Bardola

Suprastanza

President

Gian Guolf Bardola, Thalwil/ZH

Vicepresidenta

Cilgia Vital, Goldach/SG

Assessurs

Clau Derungs, Malters/LU

Sigisbert Lutz, Berna/BE

Jachen Sarott, Chesalles-sur-Moudon/VD

Cuminanza mussadras rumantschas

L'an scuors es sto in prüma lingia suot l'insaina da la votaziun dals 17 meg, chi vaiva da decider davart la revisiun totela da la lescha da scoulina.

In quel connex ho que vulieu granda lavur preparativa, artichels infurmativs, correspundenza, fögls d'infurmaziun e placats cha vains realiso insembel culla secziun tudas-cha da mussedras.

Als 10 avrigl eiran aviertas las portas da tuot nossas scoulinas grischunas, per cha la populaziun possa gnir a der ün tschüt in nossa lavur.

Il resultat da la votaziun: 38'674 schi cunter 5'922 na es sto per nus ün grand surleivg. El ho musso cha nossa lavur vain predscheda, que chi do curaschi e persvasiun per cuntinuer.

Quist success vainsa alura eir celebri. Als 23 settember, zieva la radunanza generela a Cuira, ans vainsa miss in viedi per Brienz. Quist viedi es gnieu cumbino per ir a visiter üna fabrica da mobiglia da scoulina. Que es l'unica chi exista in Svizra. Per nus es que sto instructiv da vair cu cha la mobiglia vain fatta, ma eir da savair, quaut important cha que es cha la mobiglia correspuonda a l'anatomia da l'iffaunt ed our da che materiels ch'ella vain fatta. Que chi plescha nu fo nempe adüna il servezzan.

Brienz es eir cuntschaint per sia scoula d'intagliar, perque vainsa profito dad ir a guardar eir quella.

Uschè es noss viedi sto ün bel evenimaint, instructiv e cumbino cunuras in allegra cumpagnia.

Finelmaing es pront il cudesch da "chanzuns e versets", cha la Lia rumantscha edescha.

La redacziun ho gieu la gruppa da lavur da la Cumünanza Mussadras Rumantschas, las illustraziuns e la grafica sun da Constanza Filli Villiger.

Ils cudeschs in puter e sursilvan vessan da cumparair dal 1993, quel in vallader seguero pü tard.

Las scoulinas rumauntschas haun eir quist an grandas difficulteds da chatter mussedras diplomedas, quellas chi sortan dal seminar nu bastan per occuper las plazzas vacantas.

Als 11/12 settember ho gieu lö giò Turitg il prüm congress da magistras e magisters. Il tema es sto quel cu ch'ün ho dad instruir ils iffaunts dad hoz chi creschan sü in ün ambiaint da famiglia e societad cumplettamaing different da quel d'üna vouta.

L'an scuors ho mano bgeras müdedas, positivas e da quellas main agreablas. Nus vulains però guardar i'l avegnir cun optimissem e bun curaschi.

Grazcha fich a minchün chi sustegna la lavur da la CMR.

Suprastanza

Presidenta

Vicepresidenta

Actuara

Chaschier

Assessura

Revisuras da quint

Mirta Hartmann, Silvaplauna

Alice Ardüser, Flem-Vitg

Sora Florentina Camartin, Mustér

Daniel Manzoni, Segl

Barbara Rupp, Laax

Sora Veronica Albin, Glion

Mirta Lombris, Alvagni-vischnanca

Rendaquint da la Lia rumantscha 1992

EXPENSAS

	Contribuziuns directas	<i>Quint 1992</i>	<i>Prev. 1992</i>	<i>Quint 1991</i>
	<i>Uniuns regiunalas</i>			
3050	Romania	86 250.—	86 250.—	69 000.—
3060	Uniun dals Grischs	86 250.—	86 250.—	69 000.—
3070	Renania	86 250.—	86 250.—	69 000.—
3080	Uniun rumantscha da Surmeir	86 250.—	86 250.—	69 000.—
Total	<i>Uniuns regiunalas</i>	345 000.—	345 000.—	276 000.—
	<i>Uniuns surregiunalas</i>			
3150	Societad Retorumantscha	25 000.—	25 000.—	20 000.—
3160	Cuminanza rum. radio e televisiun	625.—	625.—	500.—
3170	Uniun da scripturs rumantschs	40 000.—	40 000.—	32 000.—
Total	<i>Uniuns surregiunalas</i>	65 625.—	65 625.—	52 500.—
	<i>Pressa rumantscha</i>			
3250	Gasetta Romontscha	39 375.—	39 375.—	31 500.—
3260	Fögl Ladin	39 375.—	39 375.—	31 500.—
3270	La Casa Paterna/La Punt	87 500.—	87 500.—	70 000.—
3280	Pagina da Surmeir	87 500.—	87 500.—	70 000.—
3290	Chardun	-.—	-.—	7 000.—
Total	<i>Pressa rumantscha</i>	253 750.—	253 750.—	210 000.—
	<i>Diversas contribuziuns</i>			
3350	Ediziuns ordaifer la LR	27 016.20	20 000.—	21 525.—
3351	Uniuns culturalas	1 000.—	1 500.—	-.—
3352	Fundaziun Planta	2 000.—	2 000.—	2 000.—
3353	Fundaziun Retoromana	2 000.—	2 000.—	2 000.—
3354	Fundaziun Dialog	8 306.—	8 000.—	7 806.—
3360	SRR/Rapport LR en las Annalas	1 000.—	1 000.—	1 000.—
3361	Cuminanza mussadras rum. CMR	500.—	500.—	500.—
3362	Projects circumscrits	-.—	2 000.—	1 500.—
3364	Fuev-delegaziun rumantscha	2 288.50	2 500.—	3 760.50
3365	Gasetta da scholars Aviöl	5 000.—	5 000.—	5 000.—

	Quint 1992	Prev. 1992	Quint 1991
3366 Ars Helvetica	500.—	—	18 100.—
3367 Contribuziuns nunprevidas	2 260.—	5 000.—	2 300.—
3376 Ovras da Duri Sialm (CD e cassetta)	5 000.—	5 000.—	—
3380 Romania/contribuziun extraordinaria	—	—	15 000.—
Total Diversas contribuziuns	56 870.70	54 500.—	80 491.50
Total Contribuziuns directas	721 245.70	718 875.—	618 991.50

Acziuns spezialas

3450 Programm d'assimiliaziun	35 357.40	40 000.—	38 288.55
3451 Evaluaziun assimiliaziun	10 000.—	5 000.—	—
3452 Curs rumantsch scola Cuir	5 180.—	8 000.—	8 207.25
3453 Scolaziun da creschids	5 284.55	2 000.—	8 716.30
3454 Scolas medias/istorgia da la litteratura	—	—	1 000.—
3457 Salon du livre et de la presse	4 322.20	4 500.—	4 983.—
3458 Documentaziun/Publicrelations	6 709.10	5 000.—	2 391.70
3460 SCUNTRADA RUMANTSCHA	168.30	—	240 241.80
3462 Promoziun chant rumantsch	—	2 000.—	392.20
3464 Rumantschaziuns	311.10	2 000.—	—
3465 Bibliotecas localas	—	1 500.—	—
3466 Acziuns na fixadas	1 900.—	5 000.—	4 035.90
3467 10 onns rumantsch grischun	2 643.15	—	—
3468 Geniturs ed uffants	2 091.50	1 000.—	1 827.10
3469 Project dumbraziun dal pievel	5 524.50	—	—
3470 Dun naziunal/La Quotidiana	99 238.15	—	18 6717.75
3471 Lavurs en connex cun divers projects	18 467.15	—	—
3474 Maison Latine/ord cto. Coop	3 000.—	—	—
3475 Contacts cun regiuns svizras	673.—	4 000.—	—
3476 Contacts cun regiuns europeanas	2 092.70	4 000.—	—
Total Acziuns spezialas	202 962.80	84 000.—	496 801.55
Total Expensas generalas	924 208.50	802 875.—	1 115 793.05

Collavuraturs regiunals

3501 Pajas mensilas	395 482.75	395 000.—	367 809.—
3506 Supplement per la chasada	8 160.—	8 160.—	8 160.—
3507 Supplement d'uffants	10 300.—	11 520.—	13 200.—
3511 AVS/AI/UCG/AD	28 400.65	28 000.—	26 415.35
3513 Segiranza d'accidents	1 502.85	1 500.—	897.45

	Quint 1992	Prev. 1992	Quint 1991
3515 Cassa da pensiun	30 918.90	35 000.—	30 713.40
3521 Spesas da viadi etc.	8 710.40	14 000.—	9 503.25
3522 Divers custs da biro	6 195.65	6 000.—	5 275.35
3523 Fits biros	7 800.—	11 000.—	7 800.—
3553 Elavuraziun electronica da datas	-.—	-.—	6 000.—

Total <i>Collavuraturats regiunals</i>	497 471.20	510 180.—	475 773.80
--	------------	-----------	------------

Post da linguatg

3601 Pajas mensilas	136 878.25	135 000.—	160 496.05
3602 Pajas per ura	-.—	-.—	3 155.—
3603 Pajas rg (fin30-9-91 part FN)	175 843.35	131 000.—	31 497.50
3606 Supplement per la chasada	3 127.55	-.—	3 085.50
3607 Supplement d'uffants	398.65	-.—	2 300.—
3611 AVS/UCG/AD/AI	22 459.—	19 000.—	14 011.10
3613 Segiranza d'accidents	1 486.—	1 400.—	1 004.80
3615 Cassa da pensiun	22 196.50	22 000.—	12 878.40
3650 Biblioteca linguistica	165.70	1 000.—	764.35
3653 Elavuraziun electronica da datas	5 292.—	3 000.—	3 000.—

Total <i>Post da linguatg</i>	367 847.—	312 400.—	232 192.70
-------------------------------	-----------	-----------	------------

Post d'infurmaziun e da documentaziun

3701 Pajas mensilas	72 636.10	71 300.—	94 776.60
3706 Supplement per la chasada	1 309.—	1 230.—	1 292.—
3711 AVS/AI/UCG/AD	5 216.60	5 200.—	6 806.65
3713 Segiranza d'accidents	276.—	350.—	231.25
3715 Cassa da pensiun	5 122.10	6 300.—	5 002.55
3753 Elavuraziun electronica da datas	359.—	-.—	-.—
3755 Material d'infurmaziun	339.40	2 000.—	186.30

Total <i>Post d'infurmaziun e da documentaziun</i>	85 258.20	86 380.—	108 295.35
--	-----------	----------	------------

Post da translaziuns

3801 Pajas mensilas	57 674.—	122 000.—	93 766.—
3802 Pajas per ura	1 229.95	-.—	9 672.40
3806 Supplement per la chasada	1 360.—	1 230.—	1 224.—
3811 AVS/AD/UCG/AI	4 230.40	9 000.—	7 243.10
3813 Segiranza d'accidents	191.40	300.—	356.05
3815 Cassa da pensiun	2 721.95	5 000.—	9 281.80
3853 Elavuraziun electronica da datas linguisticas	150.—	-.—	2 000.—
3855 Lectorat da translaziuns	-.—	-.—	1 000.—

Total <i>Post da translaziuns</i>	67 557.70	137 530.—	124 543.35
-----------------------------------	-----------	-----------	------------

	Quint 1992	Prev. 1992	Quint 1991	
Post da teater				
3901	Pajas mensilas	12 960.—	19 000.—	25 596.45
3902	Pajas per ura	1 161.50	—.	6 373.75
3911	AVS/AI/UCG/AD	1 038.80	1 400.—	2 520.10
3913	Segiranza d'accidents	45.60	100.—	141.80
3950	Curs/festival da teater UTP	1 400.—	2 000.—	—.
3951	Spesas e contribuziuns	3 000.—	2 000.—	1 579.95
3953	Biblioteca	108.—	1 000.—	9.—
3954	Translaziuns	11 800.—	8 000.—	7 080.—
3955	Mussavia dramatic	529.80	1 500.—	192.45
3956	LA SCENA	1 893.10	2 000.—	—.
3957	Contribuziun per REFLECTUR	1 000.—	1 000.—	1 000.—
3958	Contacts externs	300.—	1 000.—	491.20
3959	Divers custs	629.40	500.—	1 442.50
3962	Contribuziuns annualas	800.—	1 000.—	950.—
3963	SCUNTRADA scola da teater	—.	—.	8 364.60
3965	Project UTP/SCUNTRADA	—.	—.	6 000.—
Total	<i>Post da teater</i>	36 666.20	40 500.—	61 741.80

Post d'ediziuns				
4001	Pajas mensilas	50 394.20	72 000.—	60 612.50
4002	Pajas per ura	12 124.35	8 000.—	11 813.20
4011	AVS/AI/AD/UCG	5 042.95	5 200.—	5 355.15
4013	Segiranza d'accidents	318.70	300.—	623.50
4015	Cassa da pensiun	3 442.55	5 100.—	5 751.90
4040	Quaderns OSL	25 000.—	25 000.—	26 654.45
4042	Musicalias	308.15	1 000.—	248.80
4043	Restampa GUARDIA GRISCHUNA	6 838.—	—.	—.
4044	Abunament chanzuns	2 726.—	8 000.—	7 817.50
4046	Meds didactics scolas fundamentalas tudestgas	6 428.30	8 000.—	5 249.—
4047	Med "assimiliaziun/ integraziun rumantscha"	4 639.10	25 000.—	33 787.10
4048	Pledari sutsilvan/reproducziun	2 331.60	1 000.—	—.
4049	Vocabulari administrativ giuridic	2 540.70	4 500.—	5 000.—
4051	Langenscheidt pledari rg	2 772.—	5 000.—	—.
4052	Correspondenza rumantscha WEKA	8 195.20	9 000.—	—.
4053	Reediziun Manuel pratique... (RR4)	—.	—.	29 170.—
4054	Funtaunas IV	20 588.—	6 000.—	—.
4055	Gieu da linguatg	2 000.60	4 000.—	21 954.60
4056	Comics rumantschs	5 000.—	5 000.—	10 000.—
4058	KODI	35 308.90	40 000.—	38 127.—
4059	Scarry (vall./suts./rg)	—.	5 000.—	—.
4060	Placats "Stai si defenda"	1 626.—	—.	—.

	Quint 1992	Prev. 1992	Quint 1991
4061 Versets e chanzuns	4 814.—	5 000.—	10 000.—
4062 Circus Barbado	—	—	9 673.90
4068 Med educaziun sexuala	8 517.30	—	23 986.70
4069 Cassetas da paraulas	—	5 000.—	2 354.20
4072 TECNICA II	—	—	25 000.—
4074 Flurs da pradas	9 532.—	9 000.—	5 000.—
4077 Prospect "Tgè il rg?"	16 421.55	—	—
4078 Prospect Rumantschia	18 795.—	—	19 602.—
4079 Restampa "La fuigia dil Stoffel"	—	—	2 229.70
4081 Ulteriuras restampas	75.—	—	—
4082 Projects na fixads	86.—	—	—
4084 Cumpra per sustegn	1 255.—	1 000.—	500.—
4086 Cumpra ediziuns etc. per revendita	43 646.60	45 000.—	54 492.50
4087 Cumpra musicalias per revendita	10 466.75	15 000.—	—
4088 Cumpra antiquariat	788.30	2 000.—	2 107.—
4090 Propaganda	4 223.35	10 000.—	18 000.—
4092 Francatura e vitgira	2 470.25	1 500.—	2 899.90
4093 Divers custs ediziuns	160.—	—	—
4094 Material da spediziun	2 622.50	6 000.—	5 771.05
4095 Tschains etc. butia Reichgasse	12 667.80	—	—
4096 Sminuaziun debiturs	—	—	11 698.85
Total <i>Post d'ediziuns</i>	334 166.70	336 600.—	455 480.50

Scolinas

4101 Pajas mensilas	108 428.70	107 000.00	106 342.20
4103 Paja transports uffants	13 563.05	15 000.—	14 362.20
4111 AVS/AI/AD/UCG	7 787.15	7 700.—	7 746.80
4113 Segiranza d'accidents	1 465.30	500.—	1 162.85
4115 Cassa da pensiun	4 210.55	5 500.—	6 894.55
4150 Spesas bus	5 651.05	6 000.—	5 756.85
4152 Reparaturas	—	500.—	—
4154 Divers custs	1 215.—	600.—	4 522.45
4156 Fits chasa	13 000.—	13 000.—	13 000.—
4158 Curs perfecziun mussadras	221.50	200.—	—
4165 Cussegliedra da lingua	1 511.15	5 000.—	8 000.—
4167 Subsidis spezials	—	—	1 973.90
4168 Subsidis per instrucziun supplementara da lingua	—	2 000.—	—
Total <i>Scolinas</i>	157 053.45	163 000.—	169 761.80

Secretariat ed adminstraziun

4401 Pajas mensilas	347 829.60	351 000.—	331 024.30
4406 Supplements per la chasada	2 040.—	2 040.—	2 040.—

	<i>Quint 1992</i>	<i>Prev. 1992</i>	<i>Quint 1991</i>	
4407	Supplements d'uffants	7 000.—	3 600.—	8 475.—
4411	AVS/AI/AD/UCG	32 000.05	31 000.—	31 965.50
4413	Segiranza d'accidents	858.55	1 500.—	724.40
4415	Cassa da pensiun	25 239.10	26 000.—	24 275.90
Total	<i>Pajas/custs socials e da persunal</i>	414 967.30	415 140.—	398 505.10

Infrastructura generala

4550	Material	16 291.65	15 000.—	16 583.95
4551	Francatura e vitgira	2 608.55	2 000.—	6 710.40
4552	Telefon/fax/teleinformatica	13 033.70	10 000.—	10 445.25
4553	Spesas banca/schec postal	1 679.70	800.—	1 792.35
4554	Reparaturas	1 488.40	1 000.—	354.—
4555	Nettegiar	11 364.35	9 500.—	11 228.40
4556	Mantegniment da maschinas e computers	1 184.—	4 000.—	1 868.50
4557	Fits chasa/parcadis	40 600.—	40 600.—	40 600.—
4558	Stgaudent	3 000.—	3 000.—	3 000.—
4559	Forz'electric/aqua	2 062.75	3 000.—	3 183.10
4560	Amortisaziun maschinas e mobiglias	18 841.60	15 000.—	25 775.35
4561	Tschains passivs	39.40	—	40.10
Total	<i>Infrastructura generala</i>	112 194.10	103 900.—	121 581.40

Divers custs

4650	Biblioteca/archiv	5 291.05	2 000.—	3 644.65
4651	Gasettas e revistas	801.50	1 000.—	763.05
4652	Rapport annual	9 990.—	7 000.—	7 682.—
4653	Inserats	585.70	3 000.—	1 385.40
4654	Contribuziuns annualas	2 470.—	3 000.—	2 796.40
4655	Divers custs	2 143.30	2 000.—	1 493.95
4656	Segiranzas (materialias)	1 014.—	1 000.—	1 277.30
4657	Scolaziun persunal	1 217.—	3 000.—	802.—
4658	Spesas persunal	4 445.55	4 000.—	2 118.20

Total	<i>Divers custs</i>	27 958.10	26 000.—	21 962.95
--------------	---------------------	------------------	-----------------	------------------

Total	<i>Secretariat ed administraziuns</i>	555 119.50	545 040.—	542 049.45
--------------	---------------------------------------	-------------------	------------------	-------------------

Total	<i>SERVETSCHS, EDIZIUNS, PERSUNAL, ADMINSTR.</i>	2 101 139.95	2 131 630.—	2 169 838.75
--------------	--	---------------------	--------------------	---------------------

	Quint 1992	Prev. 1992	Quint 1991	
Organs				
4850	Radunanza da delegadAs	1 653.—	2 000.—	1 699.20
4852	Cussegl	2 927.40	2 000.—	1 437.10
4854	Suprastanza	12 997.55	14 000.—	15 951.05
4856	Revisorat	352.40	500.—	849.20
4858	President	20 000.—	20 000.—	10 000.—
4860	Spesas, rapreschentaziuns, viadis	6 773.60	5 000.—	5 327.60
4862	Diversas cumissiuns	468.—	3 000.—	402.40
Total	<i>Organs</i>	45 171.95	46 500.—	35 666.55
<hr/>				
Total	<i>EXPENSAS</i>	3 070 520.40	2 981 005.—	3 321 298.35

ENTRADAS

Subsidis e contribuziuns

6050	Confederaziun	2 000 000.—	2 000 000.—	2 000 000.—
6060	Chantun Grischun	400 000.—	400 000.—	400 000.—
Total	<i>Subsidis e contribuziuns</i>	2 400 000.—	2 400 000.—	2 400 000.—

Entradas ord investiziuns

6150	Tschains	47 180.30	40 000.—	42 430.90
6160	Tschains da legats	1 866.60	2 000.—	1 093.80
Total	<i>Entradas ord investiziuns</i>	49 046.90	42 000.—	43 524.70

Entradas spezificas

6250	Chantun per scolinas d'exercizis	5 284.60	5 000.—	5 071.15	
6251	Citad da Cuira per scolinas	84 800.—	75 000.—	75 000.—	
6252	Citad da Cuira per instrucziun rumantscha	5 000.—	5 000.—	5 000.—	
6253	Chantun Geneva	50 000.—	—	50 000.—	
6260	Citad da Turitg	5 000.—	5 000.—	5 000.—	
6261	Uniun da scolinas Cuira	2 200.—	6 000.—	5 700.—	
6262	Program d'assimiliaziun	19 972.50	20 000.—	14 644.—	
6264	Acziuns spezialas	837.50	—	1 000.—	
6265	Diversas	220.—	—	455.75	
6266	Entradas La Quotidiana (Dun naz. etc.)	99 238.15	—	186 817.75	
128	6267	Restituziun supplements d'uffants	17 699.35	19 000.—	23 974.35

	Quint 1992	Prev. 1992	Quint 1991
6268 Servetsch translaziun rumantsch grischun	24 251.10	50 000.—	58 799.50
6269 Servetsch translaziuns/idioms	13 980.—	5 000.—	15 517.70
6270 Servetsch da linguatg	12 800.—	2 000.—	-.—
6271 10 onns rumantsch grischun	1 185.65	-.—	-.—
6275 Scuntrada rumantscha	-.—	-.—	161 405.40
6276 Scolaziun da creschids	4 821.15	7 000.—	14 853.—
6278 Sustegns per projects da teater	-.—	-.—	6 000.—
6279 Maison Latine/cto. Coop	3 000.—	-.—	-.—
6280 Entradas per divers servetschs	12 789.—	3 000.—	22 834.70
6295 Contribuziun rumantsch grischun	-.—	50 000.—	-.—
Total Entradas specificas	363 079.—	252 000.—	652 073.30

Entradas ediziuns

6310 Quarta Lingua per ARSHELVETICA	8 000.—	4 000.—	4 000.—
6312 Pro Helvetia per ARSHELVETICA	-.—	-.—	19 800.—
6314 Loterie romande/per prospect	8 000.—	-.—	-.—
6315 SUIISA/Pro Litteris	688.20	1 000.—	549.50
6318 Fundaziun Oertli	3 000.—	-.—	-.—
6319 Sustegns per chanzunettas e versets	3 000.—	-.—	-.—
6320 Divers sustegns	-.—	5 000.—	3 000.—
6321 Contribuziuns per Manuel pratique	-.—	-.—	12 000.—
6322 Contribuziuns per med educaziun sexuala	-.—	-.—	5 000.—
6326 Augment debiturs	1 854.50	-.—	-.—
Total Sustegn per ediziuns	24 542.70	10 000.—	44 349.50

Abunnaments

6400 Kodi (surs./surm./suts.)	9 359.—	18 000.—	10 578.—
Total Abunnaments	9 359.—	18 000.—	10 578.—

Vendita generala

6500 Vendita ediziuns Lia rumantscha	126 332.—	120 000.—	118 557.50
6502 Vendita musicalias	17 602.60	18 000.—	25 590.35
6504 Vendita autras ediziuns	44 606.10	60 000.—	53 342.80
6506 Vendita diversas	1 457.40	3 000.—	1 902.10
6508 Vendita cassetas da praulas	3 562.50	500.—	3 629.60

	Quint 1992	Prev. 1992	Quint 1991
6509 Vendita vocabularis adm. giur.	2 600.—	4 500.—	-.—
6510 Vendita ediziuns rumantsch grischun	7 839.—	15 000.—	11 977.60
6511 Vendita antiquariat	4 194.20	4 000.—	5 502.50
Total Vendita generala	208 193.80	225 000.—	220 502.45
Total Entradas ediziuns	242 095.50	253 000.—	275 429.95
Total ENTRADAS	3 054 221.40	2 947 000.—	3 371 027.95

QUINT FINAL

Entradas	3 054 221.40	2 947 000.—	3 371 027.95
Expensas	3 070 520.40	2 981 005.—	3 332 298.35
Deficit 1992/Avanzament 1991	16 299.—	34 005.—	49 729.60

BILANTSCHA

Activas	<i>per 31-12-92</i>	<i>per 31-12-91</i>
1000 Cassa	845.25	603.30
1010 Schec postal	9 968.45	10 394.40
1050 Banca chantunala (cto corr.)	6 067.50	21 091.55
1051 Cassa da spargn persunal LR	55 983.50	53 211.30
1052 Cassa da pensiun/conto serrà	12 012.25	-.—
1053 Raiffeisen Breil FN/Project Muoth	44 838.95	-.—
1054 Credit svizzer Scuol	368.45	173.25
1055 Banca populara Cuira	290.80	-.—
1056 Societad da bancas svizra Cuira	9.85	-.—
1060 Banca chantunala/conto termin	130 000.—	100 000.—
1061 Uniun da bancas svizra Glion	124.20	361.65
1066 Banca chantunala/Fond Pro Patria	-.—	155 138.45
1067 Raiffeisen Breil/Project G. H. Muoth	32 763.20	15 228.75
1068 Raiffeisen Suot Tasna/Chomp da giuventetgna	-.—	3 117.30
1069 Raiffeisen Mustér	-.—	31.40
1070 Donaziun dr. Pieder Tuor	29.50	2 000.—
1071 Donaziun dr. Felix Calonder	9 000.—	9 000.—
1072 Donaziun Giovannina Bazzi-Mengiardi	20 000.—	25 000.—
1073 Donaziun 100 onns Coop	100 358.15	107 780.40
1074 Donaziun Baur	10 709.85	10 168.75

	<i>per 31-12-92</i>	<i>per 31-12-91</i>
1075 Projects da teater	10 519.40	-.—
1080 Debiturs divers	41 542.30	55 968.30
1081 Debitur taglia anticipada	17 180.70	15 325.15
1082 Debiturs ediziuns	30 501.75	28 647.25
1085 Activas transitorias	-.—	19 735.20
1090 Radio Turitg	1.—	1.—
1100 Maschinas da biro/computers	1.—	1.—
1110 Mobiglias da biro	1.—	1.—
1115 Mobiglias da scolinas	1.—	1.—
1150 Biblioteca Lia rumantscha e Caviezel	1.—	1.—
1160 Bus da scolina	1.—	1.—
1200 Marcas 2000 onns	500.—	1 975.—
1201 Cudeschs avant maun	1.—	1.—
1290 Report dal deficit	16 299.—	-.—
1900 Daivet	19 079.70	68 809.30
Total <i>activas</i>	568 999.75	703 767.70

Passivas

2000 Crediturs	114 347.65	199 061.40
2051 Emprest cassa da spargn personal Lia rumantscha	55 983.50	53 211.30
2052 Emprest cassa da pensiun/conto serrà	12 012.25	-.—
2053 Raiffeisen Breil FN/Project Muoth	44 838.95	-.—
2054 Emprest FN Litteratura Rumantschs e Ladins	1 572.—	2 028.—
2066 Fond Pro Patria	-.—	44 126.—
2067 Project G. H. Muoth	32 763.20	15 228.65
2068 Chomp da giuventetgna	-.—	3 117.30
2070 Donaziun dr. Pieder Tuor	-.—	2 000.—
2071 Donaziun dr. Felix Calonder	9 000.—	9 000.—
2072 Donaziun Giovannina Bazzi-Mengiardi	20 000.—	25 000.—
2073 Donaziun 100 onns Coop	100 358.15	107 780.40
2074 Donaziun Baur	10 709.85	10 168.75
2075 Projects da teater	10 519.40	-.—
2100 Reservas ediziuns linguisticas	10 000.—	10 000.—
2105 Reservas ediziuns commemorativas	2 953.—	2 953.—
2150 Passivas transitorias	143 441.80	168 387.90
2200 Marcas 2000 onns	500.—	1 975.—
2290 Avanzament	-.—	49 729.60
Total <i>passivas</i>	568 999.75	703 767.30

RAPPORT DA REVISIUN

Tenor art. 10 cifra a) e b) dals tschentaments da la LR avain nus controllà la bilantscha, fatga per ils 31 da december 1992, sco era ils quints da gudogn e sperdita per il temp dals 1. da schaner 1992 fin ils 31 da december 1992.

La bilantscha serra da mintga vart cun *frs. 568'999.75*. Il quint da gudogn e sperdita mussa in daivet da *frs. 16'299.—*.

Nossa controlla ha mussà ch'ils cudeschs èn manads en urden. Sin fundament da nossa controlla e da las infurmaziuns retschavidas essan nus persvadids che la preschentaziun dal resultat da gestiun e da la situaziun da la facultad correspundan a las prescripziuns legalas e statutaras.

Ils detagls davart las dimensiuns da nossa controlla e las constataziuns fatgas èn francadas en noss rapport separà.

Sin fundament dals resultats da nossa controlla proponin nus d'acceptar il quint annual 1992 e la bilantscha per ils 31 da december 1992.

Cuira, ils 15 da mars 1993

L'UFFIZI DA CONTROLLA

Controlla da finanzas
dal chantun Grischun

Cottiati / Cavegn